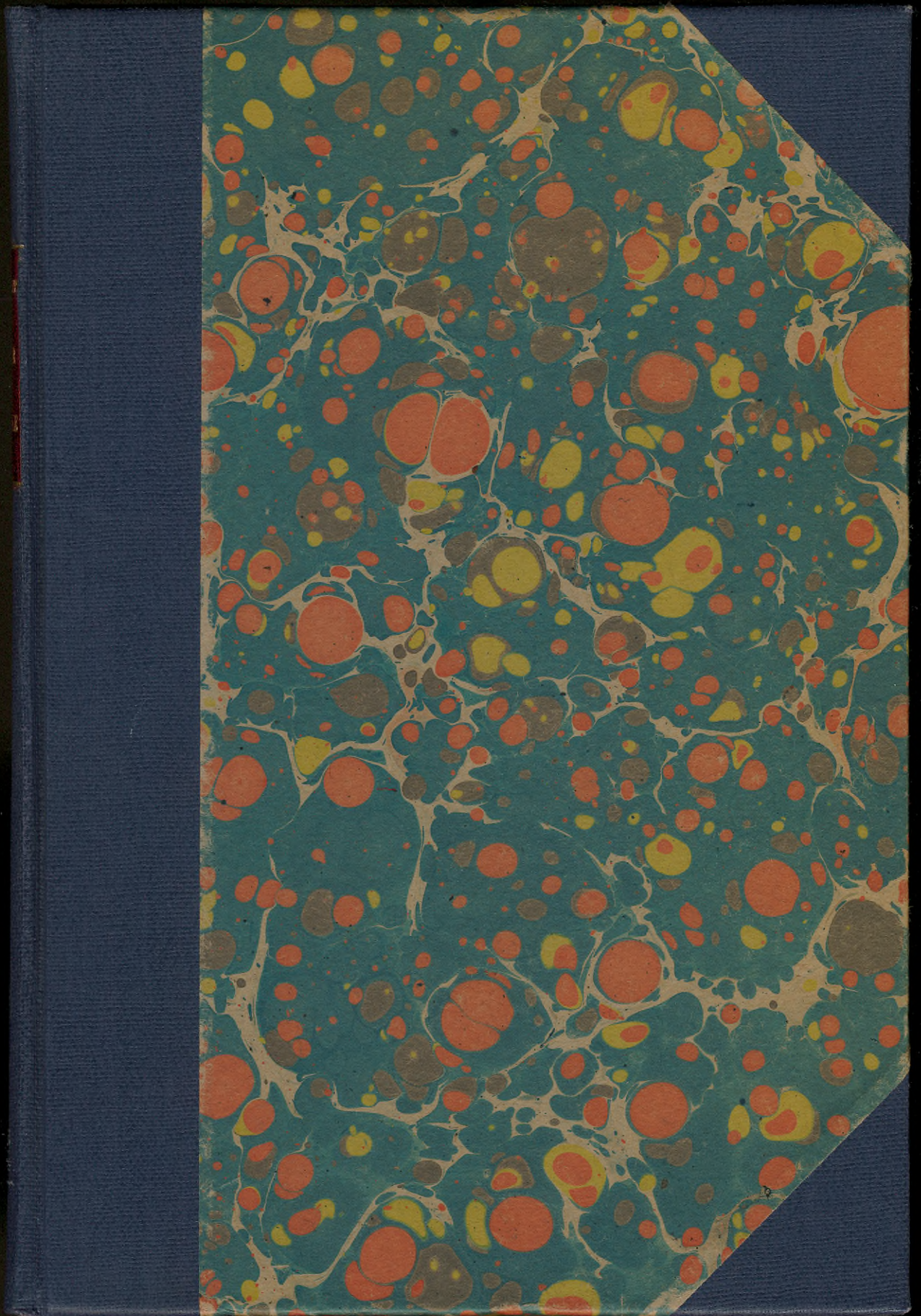

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

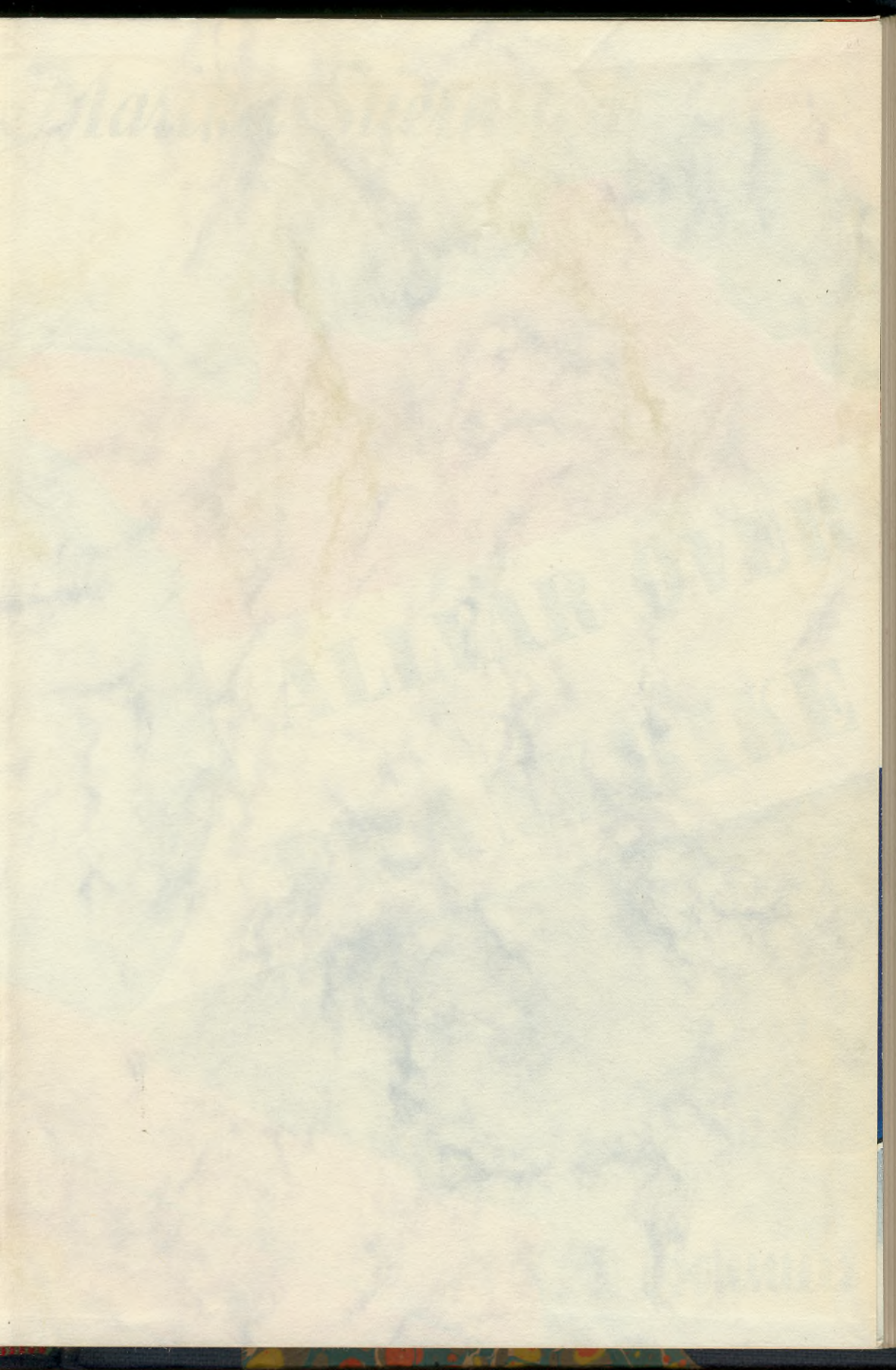

Allmänna Sektionen

Hist.
Nyare t.
[Kriget 1939-45]

Marika Stiernstedt

**ALLVAR ÖVER
FRANKRIKE**

Bonniers

*Hist.
Myare 1:
[inigt 1939-95]*

MARIKA STIERNSTEDT

ALLVAR ÖVER
FRANKRIKE

B O N N I E R S

93

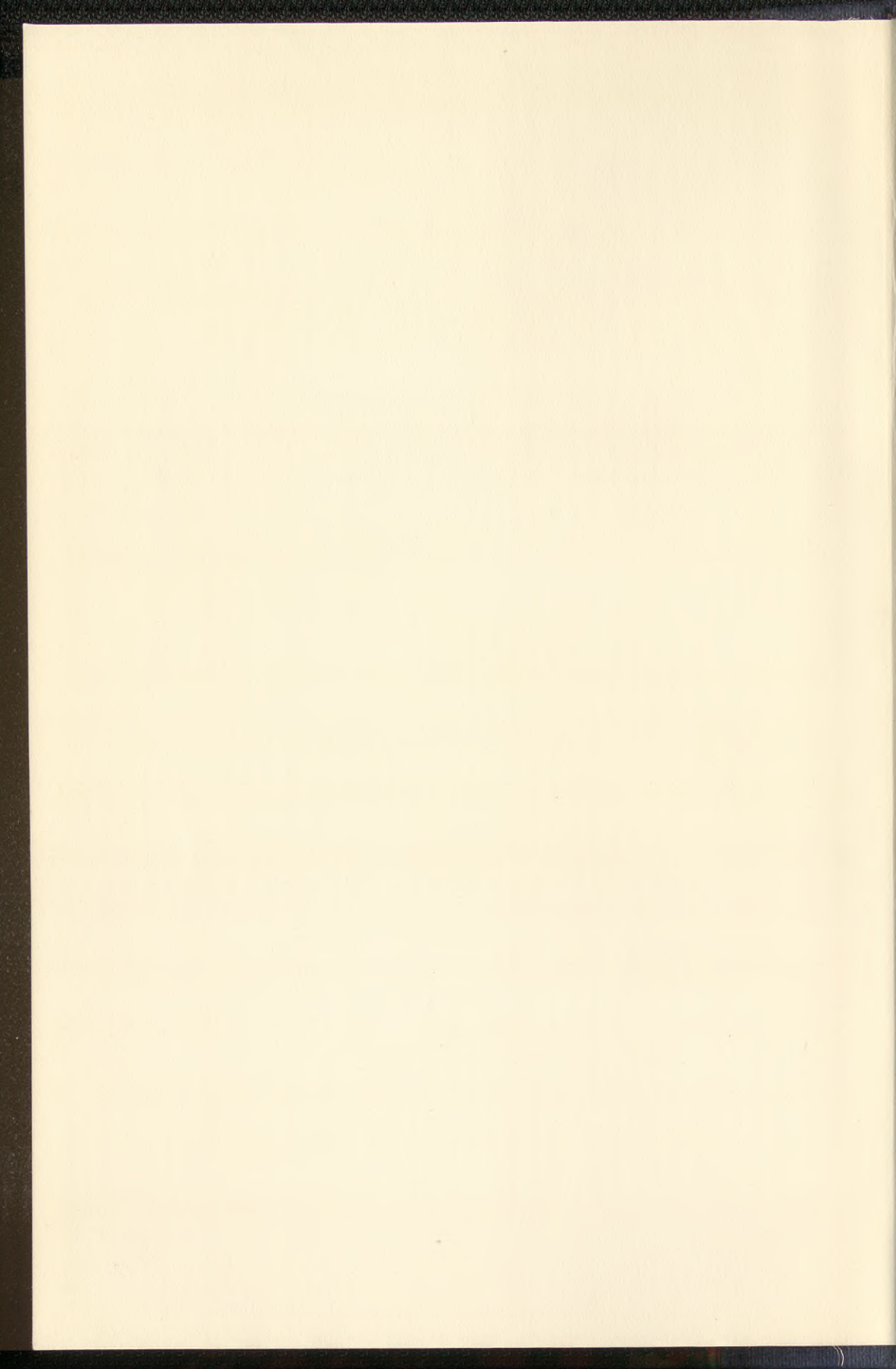
5248 7/2

REVOLUTIONARY
EXPERIMENTAL

lv. 41/703

MARIKA STIERNSTEDT

ALLVAR ÖVER FRANKRIKE

ALLVAR
ÖVER FRANKRIKE

INTRYCK FRÅN EN RESA NOV.—DEC. 1939

AV

MARIKA STIERNSTEDT

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

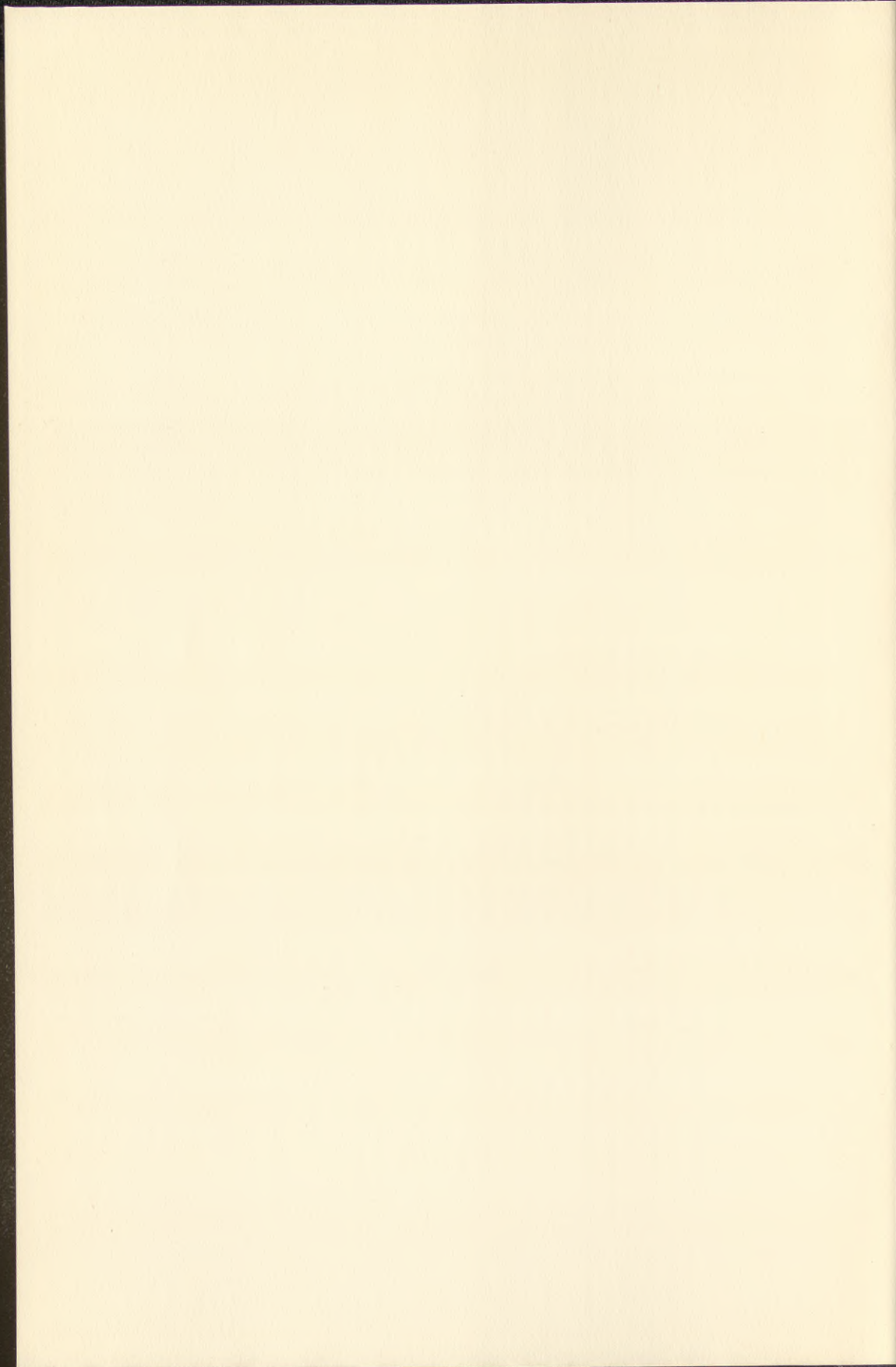
Copyright. Albert Bonniers förlag 1940.

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1940

FÄRD TILL MAGINOTLINJEN

Krigstid finns väl knappast i Paris någon utländsk tidningskorrespondent som inte när heta önskningsar att få komma ut till fronten — varmed då menas inte bara den ganska vidsträckta *zone des armées*, alltså den av arméerna besatta breda landskapsremsan norr ut mot Tyskland, vilken det efter en del *démarcher* kan bli möjligt att besöka, utan "fronten" i egentlig mening, den mångomtalade, ryktesomvärvda Maginotlinjen.

Att jag själv kom dit, beror helt enkelt på enskilda mäktiga relationer. Den kände general Weygand är min släkting och hade vänligheten fälla ett gott ord för min räkning. Jag kunde även åberopa mig på att jag redan under förra världskriget, 1915, fått besöka stridsområdena — rentav som "ensam kvinna vid fronten"... Sant att säga hade jag varken då eller nu någon starkare personlig åtrå att göra det. Men befinner man sig i ett krigförande land i avsikt att meddela något därifrån för hemlandets läsekrets, visste jag och vet, att läsekretsen ställer fordringar på att man verkligen varit — "där framme". Och som ett faktum står nu att jag tillbringat ett par tre timmar fyrtio meter under jordytan inne i ett av den famösa linjens talrika fort, framför det *No man's land*, på vars andra sida den tyska linjen Siegfried reser, eller rättare sagt döljer sina.

Det föreföll som om man i Frankrike varit föga angelägen om s. k. krigskorrespondenter. Jag fick höra att den franska

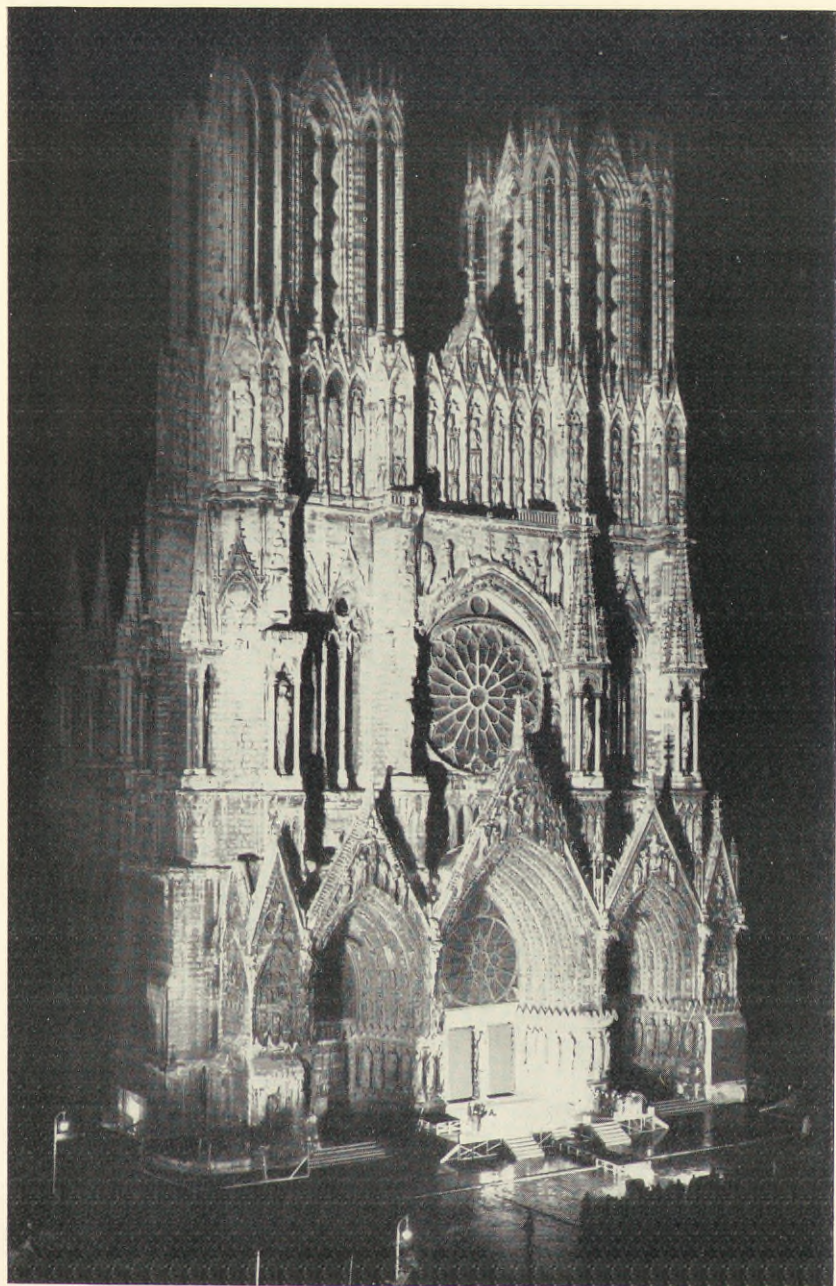
fronten ännu endast besökts av en enda grupp — jag tror det var amerikanska journalister. Man hade inte gjort goda erfarenheter av experimentet. Det framkom att inte samtliga herrar helt förstått sin diskretionsplikt, vars första bud lyder: "inga namn varken på människor eller orter, inga exakta beteckningar". Skriver man till exempel: "Vi såg manskap ur 47:e infanteriregementet" — "därefter passerade vi byn Så och så, (lär den låg pittoreskt på ömse sidor om den vackra floden etc.", ger man fienden indikationer, som troligen förefaller en själv rätt betydelselösa, men som ställda i rätt sammanhang kanske inte är det! Följden av de amerikanska journalisternas nonchalans blev att alla frontresor tills vidare inställdes. Ett undantag utgjorde den färd jag själv fick företa jämte representanten för en mycket inflytelserik neutral (europeisk, men icke-skandinavisk) tidning, samt en dito från Sydamerika.

Detta var i medio december 1939.¹

Starten gick från Paris i arla gryningen, i renhållningens och gatsoparnas timme, en mulen dag, lyckligtvis utan regn. Bilen, en stor utmärkt armébil gav inne i vagnen gott rum åt de två herrarna jämte den stabsofficer som var vår ciceron, medan jag utbad mig och fick favören att sitta bredvid chauffören, en ung pojke med milda bruna ögon, överdängare att köra. Genom det ännu morgontysta Paris' grå förstäder, där katter inte mindre än tre gånger skuttade tvärsöver körbanan framför oss, kom vi ut på landsvägen norr ut. Med benäget tillstånd nämner jag orten för vårt lilla huvudkvarter: Reims.

Detta gav oss tillfälle att inleda färden med att beskåda och beundra katedralen, den klassiska gotikens mästerverk, en av

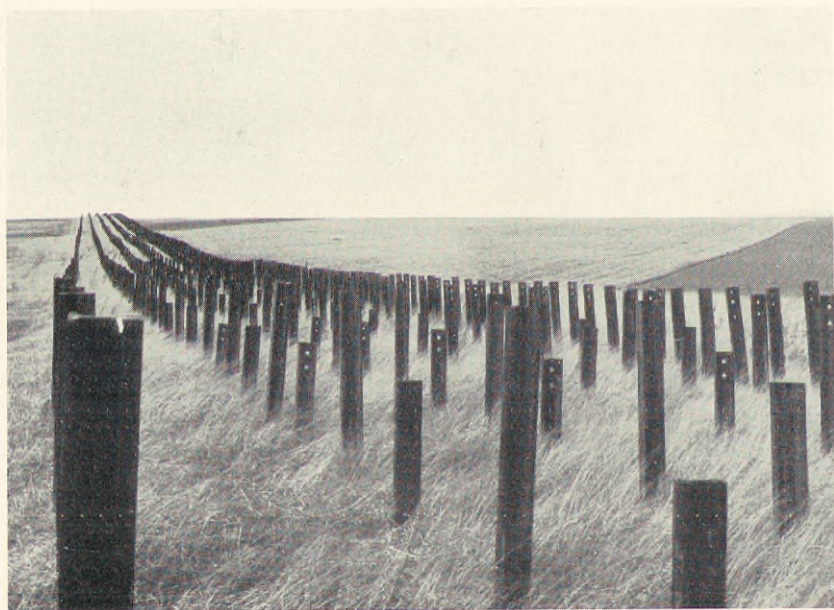
¹ I januari 1940 besöktes maginotlinjen sedan av ett antal svenska tidningskorrespondenter.

Katedralen i Reims, restaurerad efter skadorna 1914—1915 men alltså ärrig och därigenom kanske dubbelt skön.

Hos en av de många arméstaberna.

Barrikad av järnvägsräls som försvar mot stridsvagnar.

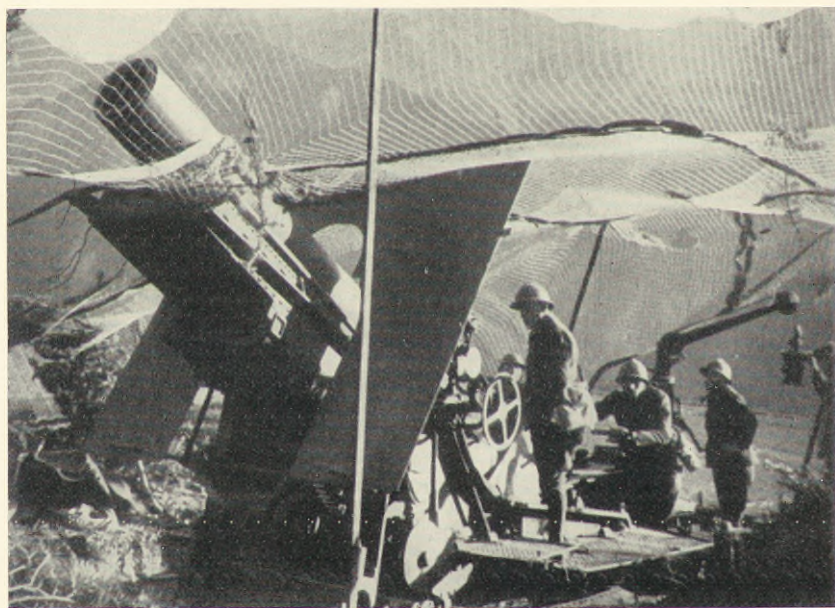
Ingång till ett av maginotlinjens verk, dock inte det författarinnan besökte.

Terrängavsnitt inom linjens stora komplex.

Skyddsrum i terräng.

Camouflerad kanon.

Europas klenoder, nu — 1939 — äntligen färdigrestaurerad efter de svåra skadorna 1914, så att den åter framstår i hela sin gudomliga skönhet, om än med synliga ärr och liksom luttrad, prövad, större än någonsin i kraft av övervunnen hemsökelse.

I oförglömliga satser präglade Marcel Proust om sin barnoms diktade kyrka i Combray begreppet byggnadsverk "i fyra dimensioner", uppenbarande inte blott rummet i dess klassiska tre, utan även själva tidernas, själva Tidens begrepp.

Vi stod en stund tysta och andaktsfulla inför Reimskatedralens mäktiga resning mot den tenngrått disiga morgonhimlen. Frankrikes historia, laddad av patos och drama, talade där med Dens stämman, om vilken det i den svenska psalmboken heter att "Han går på stormens vingar". Murarnas och tornens materia tycktes inte jordisk mer, utan förvandlade till uttryck för det ogripbara, evigt bestående självt.

Jag kom ihåg mitt besök i staden 1915, då av dess 130,000 invånare endast 20,000 bodde kvar, under ständig livsrisk, naturligtvis, men burna av detta märkliga stoiska lugn som det sedan dess visats så många och kanske ännu starkare prov på... Tyst mindes jag skildringarna från martyrstaden Guernica, eller — närmare oss svenskar nu Helsingfors, Åbo, Viborg...

Och liksom varje gång ens tanke rör vid krigets fasa och prövningar, vilken het källåder rinner det inte samtidigt upp inom en av undran och beundran inför de resurser av mod och tålmod som den bräckliga och fåkunniga levande varelsen människan bär med sig och kan uppenbara!

Emellertid, det blev från Reims vår kosa alltså efter inmundigad déjeuner ställdes vidare norr ut, mot ett eller annat "någonstans" med en fart av för det mesta hundra—hundra-

tio och på häpnadsväckande utmärkta vägar. Det är nämligen en ambitionssak inom armén att vägarna, trots ofta tung belastning ständigt ska vara i fullgott skick, inte mindre än i djupaste fredstid. Och hittills har det lyckats.

Till att börja med passerar vi enbart fredliga regioner, delvis men inte fullständigt evakuerade av civilbefolkningen. I många av byarna lever man uppenbarligen sitt vanliga stillsamma arbetsliv, hönsen trippar kring husknutarna, här och där ser man boskap som ännu i det jämförelsevis milda vädret går vall och anmärkningsvärt är att jordbruket tycks vara omskött: endast relativt få åkrar väntar ännu på att gamlefar eller femtonåriga sonsonen eller kanske -dottern, ska komma och utföra höstplöjningen. De överallt i byarna förlagda trupperna lär ha realiserat trollkonsten att under ännu pågående mobiliseringsförflyttningar på rekordsnabb tid bärga in socker- och foderbetsskörden. Det enda man inte ser i dessa halvt militariserade, halvt ännu civila zoner är barn. Dessa är omhändertagna på andra håll.

Jo, ändå, där sprang en fem-sexårs byting fram i en dörr med ett finger i munnen, gapande på den ovanliga mörklackerade bilen utan camouflagen!

Ju fler kilometer vi slukar, dess tätare ser jag skylten med angivningen *Route militaire, interdite aux civils*. Bilen stoppas också allt oftare av vaktposter, men stabsofficeren viftar med sitt magiska papper och bilen återtar farten. Småningom kommer vi så in på områden som kännbart berördes under förra kriget, bland annat passeras ett par av dessa oändligt trista krigs-kyrkogårdar med rader av små vita kors, som vi alla känner till — om inte annat, så genom avbildningar. På några av korsen står intet namn, endast ordet *Inconnu*: det är inte bara under

Triumfbågen i Paris som den okände soldaten fått sin eviga vila . . .

— Se där, anmärker vår officer, pekande på ett par svaga höjningar i terrängen, det där var avgörande punkter bland många andra under de sista stora uppgörelserna 1918.

Nu andas här idel frid.

Frid? Misstag. Ty här och var i den stilla ödsligheten har smärre skyddsarbeten börjat bli synliga, förebyggande fler och större, eller reser sig plötsligt en betongmur för övnings-skjutningar, eller vilar några jaktplan på en improviserad landningsplats, eller upptäcker vi med en viss förtjusning åt vår egen skarpsynthet en i terrängen skickligt insatt luftvärnskanon. Den ser ut att ligga i en liten idyllisk talldunge, av vilka det finns åtskilliga i landskapsbilden, men tittar man bättre efter, ser man att alla dungens tallar är avsågade och ditförda enkom. Dungen är konstgjord! Officeren säger småleende:

— Det finns åtskilligt här runtom som är någonting helt annat än vad ert ovana öga uppfattar, madame. För resten kan även ett vant öga bedras — och det är ju det som är meningen! Det var en artist, en målare som först fann på idén med camouflering och den har sedermera fått en betydande roll att spela i modern krigföring. Ni har i ert land en stor djurmålare, monsieur . . .

— Liljefors?

— Just det. Han skulle kunnat vara den som hittat på camoufleringen genom sin kännedom om djurvärldens naturliga "skyddande förklädnads"-försvar.

I en köping stannar bilen framför en liten pryddlig villa innanför grind och trädgård. Vi har kommit fram till stabskvarteret för det frontavsnitt som är vårt mål och får stiga ur bilen för

att presenteras och för att det ska utronas att våra papper är i full ordning. Vår ciceron sköter om det medan vi väntar några minuter i ett av dessa kala rum, typiska, enligt alla bilder från krigsstaber, med kartor på väggarna, ett enkelt stort bord, några få, synnerligen lyxfria stolar. Vid bordet en officer som underhåller sig med oss under denna väntestund.

— Å, madame är svenska? Jag har ofta träffat er militärattaché i Berlin, Juhlin-Dannfelt, en mycket framstående officer...

En ung man, fänrik eller kanske sergeant kommer in i något ärende, gör ställningssteg, presenteras.

— Nej men, madame, ni här?!

Det befinns att vi träffats jämnt fem år tidigare under en min vistelse i Moskva, där han var yngste attaché vid franska ambassaden. Vänskapligt utbyte vi då en del fotografier, såsom två intresserade kamerajägare anstår. "Världen är liten", säger vi — som det brukas.

Tyvärr, under denna färd får jag inte alls fotografera. Inga bevakande framställningar jag gjort har hjälpt. Det var annorlunda 1915, men det har stramats till sedan dess — på många områden och även på detta. Inga amatörkameror! Fotografier kan jag få, på dem är ingen brist, men inte söka upp motiv själv.

Det är ju begripligt.

Efter det korta uppehållet vid staben rusar vår bil vidare. Det blir åter många kilometer uppslukat landskap — tills vi med ens stoppar vid en vägkorsning, intill ett glest skogsbryn. Några soldater, sysselsatta med hacka och spade tittar litet nyfiket på oss: Civila, så här pass långt framme!

Fredligt är det ju fortfarande även här i den mening att inga

kanoner mullrar och att terrängen framför oss ligger märkvärdigt öde. Men eljes har synbilden omkring oss fått en betydligt mer direkt krigisk aspekt än något vi ännu sett. Framför oss reser sig en bred vall, fullbesatt med upprättstående stycken järnvägsräls, nedkörda i jorden (och stundom i betong, får vi sedan höra), alltså värn mot eventuellt framryckande fientliga stridsvagnar, tanks, på franska *chars d'assaut*.

— Det är ett av problemen, anmärker officeren, att överallt resa hinder för fiendens framryckning och samtidigt bevara genomfartsplatser för de egna trupperna, vilka givetvis måste kunna få förflytta sig snabbt och lätt över hela stridsområdena om här skulle bli ett fältslag.

Ett hundratal steg ifrån oss öppnar sig mitt i en svag terränghöjning ett par väldiga portar, camouflerade naturligtvis. En kort "allé" av idel olustiga, taggiga, vassa, spetsiga smärre hinder för fram dit. Man kan gå tre i bredd, inte fler. Porten utgör ingången till ett av Maginotlinjens många fort och dess kommandant, en högre man träder emot oss, ty vi är givetvis anmälda på förhand. Han välkomnar artigt, men tämligen stelt: jag tror inte han erfar någon vidare tillfredsställelse av att få se en dam i sällskapet! Han består mig en diskret men skarp blick: han är inte ovan att snabbt bedöma människor, det är vad jag själv ser! Det nuvarande kriget är också det tredje han deltar i, får jag sedan höra av hans omgivning, och han har namn om sig att vara en ypperlig ledare, som får folk med sig varthelst han vill. En av dessa typer, kring vilka det uppstår legender.

Det tror jag också gärna, bara att döma av det kärvt vänliga, absolut trygghet utstrålande sätt på vilket han besvarar hälsningarna, var han går fram.

En god representant för den franska truppofficeren och anföraren, helt enkelt.

Ett par minuter står vi nere på vägen och blickar ut över panoramat, ett grågult höstlandskap under en lätt molnhöljd himmel som dock medger rätt god sikt. På ett avstånd som jag vågar mig på att bedöma till ett par kilometer ser vi ännu en ingång till ett fort, ungefär likadan som den vi har intill oss.

— Det är dit vi ska, upplyser kommandanten torrt och pekar ditåt, medan jag reflekterar att det blir en rätt bra promenad upp- och nerför många små backar och i sicksack mellan hinderregionerna ...

Varför heter linjen Maginot och vad är egentligen exakt Maginotlinjen? Är den en sorts befäst kinesisk mur, löpande utan avbrott från nordväst mot sydost längs gränsen? Nej.

Verket har sitt namn efter den krigsminister som under betydande, delvis hett brännande kamp genomförde dess skapande. Vid krigsutbrottet 1914 var André Maginot, född 1877, deputerad, en politiker som många andra, under något år understatssekreterare för lantförsvaret. I kriget gick han genast ut som frivillig, redan trettiosjuårig, och tjänade som sergeant. Maginot lär ha varit en jätte (han är död sedan 1932), inte bara fysiskt utan även i fråga om viljestyrka och envishet. Vid fronten sårades han svårt och blev för återstoden av sitt liv halvt invalid och halt. Med stor intensitet organiserade han och var länge ordförande i de forna krigsdeltagarnas nationalförening. Han blev en populär man, han var en orädd man. I flera repriser blev han kallad till krigsministerposten alltifrån 1922—24 och hans namn torde väl komma att gå till historien.

Befästningar är ju i och för sig ingen nyhet inom krigsföringen, man kan snarare i det sammanhanget tala om urminnes tider. Men under förra världskriget visade det sig att fort som man trott vara ointagliga inte var mäktiga att motstå modernt artilleri och heller inte skyddade manskapet så som man borde haft rätt att vänta. Genom ett parlamentsbeslut genomdrev nu Maginot i januari 1930 äntligen krediter om två miljarder niohundra millioner francs, fördelade över en period om fyra år, varefter arbetet med "linjen" omedelbart sattes i gång. Många tecken tydde då redan på att freden inte skulle få bli beständig. Man började veta alltför mycket om de hemliga rustningar som trots fördragen pågick i Tyskland (delvis avslöjade av sedermera nobelpristagaren, pacifisten Ossietzky) och det gällde att inte stå värnlös eller oförberedd. Avrustningstankens tid var bedrövligt förbi. En kort illusion.

Maginotlinjen är ett vidlyftigt försvarsverk. Den består av en serie skenbart (det vill säga för den oinvigda) nyckfullt, över ett brett bälte utströdda, sinsemellan ganska olikartade försvarsanordningar, logiskt sammanbundna till inbördes samverkan. Alltifrån låga vallar, besatta med rälsstycken eller betongkullrigheter — jag har sett fotografier av snarlika tankshinder i Finland, där de dock bestod av naturliga hela stenblock — vidare taggtrådsbesatta fält, minerade terrängavsnitt, batterier här och där, löper linjen igenom hela skalan och alla variationer av skydds-, försvars- och, därest så skulle fordras, utfallsmedel, ända upp till de armerade bastioner eller fort, underjordiska, eller något ovan jordytan belägna, som på skilda avstånd från varandra utgör grundfästena. Det är hela det enorma komplexet, nu ytterligare förstärkt och utbyggt sedan krigsutbrottet, som kallas Maginotlinjen.

Det torde väl vara endast ett fåtal förbehållet att kunna säga: — Jag har sett Maginotlinjen. Det vill säga, i dess helhet. Man har sett ett fort, eller några fort, eller andra avsnitt, smärre detaljer, ner till enkla bostadsbaracker, som ju också kan höra dit.

De ohyggliga förlustsiffrorna 1914—18 och inte minst just under krigets första skede med tyskarnas våldsamma inbrott över Belgien, har haft mycket att säga för linjens tillkomst.

— Soldaten, säger kommandanten medan vi sakta går den lilla sträckan fram till fortets portar, bör förunnas ett maximum av säkerhet. Det är god taktik. Blir det fråga om så kallat nervkrig, finns intet bättre medel att hålla honom vid gott mod. Han ska veta att den dag han måste ta en risk, sker detta aldrig meningslöst utan är då verkligen oundvikligt. I övrigt vill vi att han ska få leva i känslan av mesta möjliga trygghet.

Vi passerar en liten vallgrav och en järnbro, som medels en lätt manöver kan dras undan. Längesedan förflutna tiders säkerhetssystem fyller alltså uppenbarligen alltjämt en uppgift! — för all del, bara som en sorts nödfallsutväg för den problematiska händelse att fienden skulle försöka ”storma” fortets dessutom av massiva stål- och betongportar skyddade entré. En allra sista utväg kan ändå bli att helt tömma fortet på dess manskap genom någon av de lönngångar som för upp till flera kilometer bort i landskapet, ungefär lika svåra att upptäcka som länge var fallet med nedgången till Tutankhamons gravplats . . .

Ett genomsnittligt bostadshus i flera våningar till exempel i Paris, anses mäta sina 20—25 meter i höjd. Jag nämner det för att ge ett konkret begrepp om djupet vari vi nu sänks ner, sedan vi väl trätt in genom portarna: fyrtio meter. Naturligtvis per hiss — ehuru trappor också finns. Hissen sjunker ljudlöst och avlämnar oss vid knutpunkten till en hel del praktiska etablissem-

mang, bland vilka vi först inbjuds att beundra elverket — eller rättare sagt det största av dem, ty det finns naturligtvis ett par i reserv.

Snart nog ska också besökaren få komma till insikt om att inne i detta fort existerar överhuvudtaget ingenting, som inte har sin reserv, där finns ingenting automatiskt eller maskinellt verkande som inte i nödfall kan drivas för hand — ofta med mycket lätta handgrepp — eller en enda av de tjugusju meter djupa brunnarna som inte ständigt har sina friska nödfallstankar fyllda "där uppe", alltså där vi nu befinner oss, nämligen på fyrtiometersdjupet under jordytan.

På detta djup var det jag nu skulle komma att tillbringa ett par ganska sagolika timmar.

I minnet verkar alltsammans formidabelt såsom uttryck för mänsklig uppfinningsförmåga och effektivitet, formidabelt också som uttryck för den kraft och de materiella rikedomar ett ovedersägligen fredsinriktat folk ansett det vara en nationell plikt att ge ut för att värna om friheten att fullfölja egna ideal eller bara vidareleva sitt vardagsliv.

Formidabelt också, fruktansvärt, ofattbart, att detta i vår tid ska ha befunnits nödvändigt, att det *varit* nödvändigt.

FYRTIO METER UNDER
JORDYTAN

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

Som sagt, medan vi ännu stod utanför portarna och blickade ut över den höstliga terrängen, över vilken ett par bleka solstrålar skyggt försökte tränga fram ur molnspelet, fick vi veta att vi småningom skulle komma fram till likadana portar på tämligen respektingivande avstånd i landskapet.

Vi kom också dit. Men helt på underjordisk väg och till stor del framforslade per en liten elektrisk bana med öppna vagnar, avsedda för all transport där inne, mänsklig såväl som materiell, försedda med på- och avtagbara sittbänkar.

För att göra min skildring så åskådlig som möjligt, analfabet som jag är i fråga om krigiska befästningar, börjar jag med fortets så att säga skelett. I likhet med sannolikt många andra av maginotförsvarets många verk, *ouvrages* kallar man dem rätt och slätt, bestod detta av en ryggrad, kring vilken grupperade sig ett konglomerat av kammare och utrymmen, representerande kroppens diverse livsnödvändiga organ för andning, näring med mera. Ryggraden löper från ändpunkt med portar till dito dito — och vid ändpunkterna, kanske också vid andra punkter utefter skelettets längd, befinner sig fortens i egentligaste mening, *les blocs*, pansartornen, blockhusen. Dessa fort är organismens själva fruktansvärda talorgan. För deras skull är det hela tillkommet och det är de som numera fått uppgiften att fungera som hela landets stämma ...

Den ena entrén till verket är i huvudsak avsedd för manskapet: det var där vi själva kom in och vi passerade också strax ett vaktrum med jourhavande officer och ett antal man. Där avlämnade jag det lilla förråd cigarrettpaket jag haft förstånd att ta med mig: det tycktes ej slå illa ut. Den andra entrén — eller utgångspunkten, om läsaren så hellre vill — är däremot huvudsakligen avsedd för materiel av olika slag, ammunition, persedlar, födoämnen, reservdelar och så vidare. Mitt i avståndet mellan dessa båda har vi centrum, knytpunkten. Där möts de två elementen, sorteras, vidarebefordras, alltefter order. Genom verket i hela dess longör löper banan, enspårig, utom på vissa mötesplatser, kallade *gares*, stationer, och den är försedd med växelspår hit och dit. Växeln sköts förstås genom ställverk.

Jag föreställer mig att en karta över det hela skulle högst fängslande visat dess väluträknade koperationssystem, men en sådan fick vi ju inte se. För en vanlig dödlig som tillbringar ett par timmar där nere under vandring och förevisning från utrymme till utrymme, kvarstår intrycket av att man vistats inom en veritabel och högst intrikat labyrint, till på köpet i mer än en våning.

Sydamerikanen i vårt sällskap frågar:

— Är det inte svårt att lära sig hitta här?

Kommendanten småler:

— Det tar några dagar.

— Ni känner till allt här?

— In i varenda skrymsla.

Hissen som fört oss fyrtio meter ner under jordytan, tog oss vid ett tillfälle upp igen för att vi skulle få se vissa centraler som befann sig högre upp, och när vi åter skulle sjunka utför,

säger kommandanten som alltså själv visade oss artigheten att föra oss omkring:

— Vi kanske lika bra tar trapporna?

Mestadels använder manskapet trappan. Varför inte vi? Var det kanske meningen att en aning maliciöst pröva vår duglighet ”i fält”? Denna sattes verkligen på prov. Föreställ er, min goda läsare, att ni följer en ganska smal, oavbrutet vindlande järntrappa fyrtio meter stuprätt ner . . . Men det gick bra och kommandanten som tagit täten väntade oss på nedre botten med något som liknade ett litet belåtet småleende.

Den lilla spårvägsbanan där nere går fram genom välavvägt höga vitmenade valv, elektriskt väl belysta, försedda med röda och gröna signallampor och med fosforescerande, från väggarna utstående skivor, stora ungefär som gatskyltar, ämnade att vägleda därest — i allra vidrigaste fall — elljuset skulle svika. I de korridorer som betjänar manskapets logement var det anbragt uppfällbara järnbord och till varje mans personliga utrustning hör en lätt transportabel enkel sittpall: han kan således, om han skulle finna dagrummet otillräckligt tyst, slå sig ner intill ett av dessa fällbord och där läsa eller skriva i fred.

Allt arbete går, om jag förstod rätt, i skift och arbetenas variabilitet inom verket — och även utanför: schaktning, väghållning och dylikt — håller humöret uppe. Varje man, vare sig han kommenderas till göromål ute eller ej, får varje dag tillbringa viss tid i fria luften.

Denna fortifikation har i sin helhet en *équipage*, besättning — det kallas så och är inte det enda där inne som framkallar tanken på ett pansarfartyg — om sexhundra man med ett trettioal officerare. Praktiskt taget alla vapenslag är representerade. Här krävs kunnighet och händighet på de mest skilda områden. Ingen

detalj får någonsin klicka, ingen liten ellampa får stå obrukbar, ingen signaldetalj vara ur lag, ingen kugge osmord. Dessutom ska hela komplexet ständigt befinna sig i ett tillstånd av yttersta prydighet. Också formligen lyste det överallt av nickel, stål, blankt kakel.

I elverket satt det anslag på väggen: Undvik att beträda kakelplattorna. Golvets vita kakel var också fint som matporslin och i likhet med alla andra ställde vi lydigt våra steg längs gångbanorna av räfflad metall.

Det säger sig självt att verket har ett utmärkt vattenlednings-system. Bra tvättstall med rinnande vatten, stora duschrum, vilka varje man dagligen en gång (kanske fler) besöker. Manskapet logerade i salar för 10—15. Halmadrasser och gott om filter. Hyllor för egna småsaker. Officerarna bodde två och två, eljes var det ringa skillnad mellan logementen. I vart vaktrum, vid var post som krävde uppehåll nattetid, fanns en bädd alltid redo. I övrigt var givetvis möbleringen ett minimum. Här och där såg jag enstaka prydnadsförsök: klipp ur någon färgillustrerad tidning, eller ett flickporträtt. Ett par artistiskt betonade besättningsmän höll på med en fris i delikata färger till en liten officersmatsal.

Dagligen håller läkaren två mottagningar. Dessutom finns tandläkare, ett välsorterat apotek, ett par sjuksalar — vid svårare sjukdomsfall evakueras patienten naturligtvis — samt en fullt modern operationssal: det kan ju alltid råka bli en blindtarm, om intet annat . . .

Sedan jag en god stund gått ur rum i rum, längs smala korridorer, eller över bredare förbindelsepunkter, blev jag plötsligt medveten om det faktum att luften överallt var fullkomligt

Inom linjens vidsträckt zon saknas inte ovanjordbebyggelse : kaserner, magasin, etc.

Elverk fyrtio meter under jordytan.

Den lilla spårbanan med på- och avtagbara bänkar genomlöper *l'ouvrage*, verket i hela dess längd.

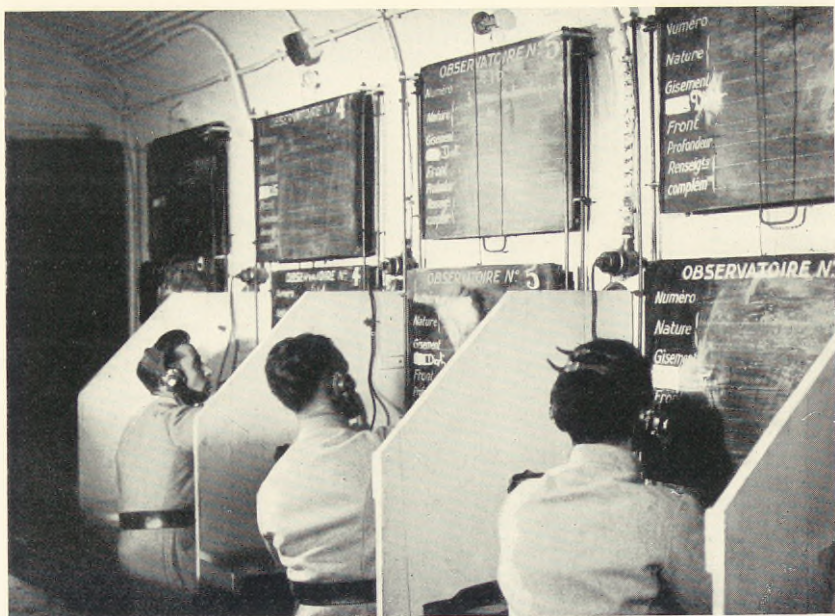
Ett av de välbelysta tvättrummen. Ordentliga duschinrättningar finns även.

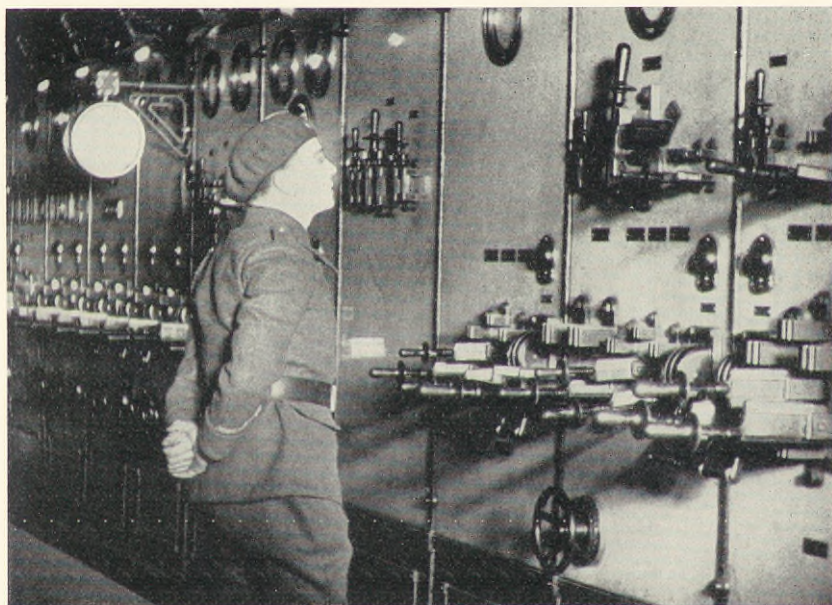
Kockarna på sin post.

Matsal, i all enkelhet. En butelj vin per tre man. Varje man har sin egen lätttransportabla pall som hör till utrustningen.

En av telefoncentralerna, i ständig förbindelse med artilleriet.

En av centralposterna.

"Knappnålshuvud", osynligt från ovan.

Knappnålshuvudet på nära håll.

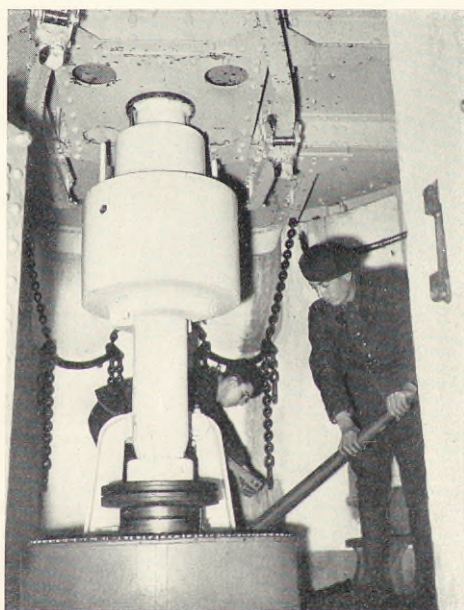
Ingång till ett av *bloc'en*.

Från luften osynliga ventiler ingår i luftväxlingssystemet.

Utarbete.

I ett av pansartornen.

Kartan granskas.

I fortets dagrum.

ren. Den verkade faktiskt utomhusluft och alldeles torr, tämligen ljum. Inga fuktfläckar någonstans. Jag tog mig friheten komplimentera.

— Hur kan detta vara möjligt? På detta djup.

— Madame, svarar kommandanten, det är ett av grundvillkoren här. Vår luftväxling förbjuder all förskämning. Vill ni benäget ursäkt mig om jag ber er stiga in här ett ögonblick?

Han öppnar en dörr och jag skådar in i — en helt ordinär latrininrättning: ett halvt dussin avdelningar, skilda åt med skärmar. Cement och metall. Och absolut, bokstavligen absolut luktfritt!

— Här passerar dagligen flera hundra man, som ni förstår, anmärker han på sitt litet torra sätt. Men ni kan döma själv... Ventilation, fortsätter han, skrupulös ordning och renlighet, bra mat, gott kamratskap, *voilà*, madame, det är hemligheten med att man kan trivas här och att ingen mår illa.

Promenaden går vidare.

Ens kvinnliga instinkter tilltalas betydligt av ett inventiöst inrett elektriskt kök med väldiga pannor och en stekugn som ser ut att kunna härbärgera en halv oxe. Menyn verkar bra: soppa "parmentier" (potatis), stek, legymer, ett äpple, vitt bröd och rödvin. Äkta franskt. Klockan tolv på natten, får vi veta, serveras ett mål varm soppa åt dem som har nattjänstgöring. Ute på "banan" står just ett par vagnar med stora köttsjok och grönsakshögar på väg fram till kockarna i vita kläder. I förbifarten visas vi också på väldiga förrådskammare, fulla med konserver.

— Skulle så hända — ty allt måste förutses — att detta *ouvrage* temporärt bleve isolerat från tillförsel, kan vi heltigenom försörja oss själva under en tid av flera veckor, vatten, bränsle,

ammunition, mat. Maten får vi då ta ur konservburkarna, men den suppleras med vitaminpreparat som vi har rikligt av.

I en av de breda gångarna kommer vi förbi ett par enorma dörrar, stålhåljen omslutande armerad betong till en tjocklek, approximativ beräkning av mig, av 40 cm.

— Säkerhetsanordning, får vi veta. Skulle någon del av fortet falla i fiendens händer, kan man stänga om sig.

— Och gentemot gaser?

— Därvidlag är fullständigt sörjt genom gasslussar, ventilation med mera, ett maximum av säkerhet har verkligen uppnåtts.

Nyss liknade jag verket vid en organism med ryggrad och olika vitala organ. Det går inte an att då förbigå ögonen. Dag och natt är dessa vidöppna, dag och natt ligger hela den omkringliggande trakten under skarp bevakning genom spejarnas titthål. I varje vaktrum finns sedan sinnrika signaleringsmöjligheter, på väggarna ser jag tabeller, kartor, hemlighetsfulla scheman, panoramiskt utförda fotografier över allt inom förposternas horisont synligt område. På de rutade schemana finner den som behöver veta det exakt angivet vilka punkter som kan och som inte kan nås av den ena eller andra kanonen. Inte en fläck i landskapet som inte efter given order kan prickas av en fullträff.

Det är beundransvärt och djävulskt.

De nämnda förposterna är stundom placerade mycket långt ute i No man's land och de är givetvis föremål för fiendens intensiva upptäckarlust. Den strategiska betydelsen av deras rapporter, sammankopplade med vad som iakttagits från luften m. m. är givetvis av stor betydelse för kännedom om fiendens rörelser eller avsikter. De stundom i kommunikeyerna omtalade

"smärre patrullfäktningarna" berör mycket ofta just försök att förstöra en dylik liten förpost, ett av dessa "ögon" på långa spröt, eller tillfångata dess manskap. Under till synes ganska menlösa förhör med fångar kan man få reda på ett och annat.

Samma gäller på ena såväl som andra sidan fronten.

— Hur är det, frågar jag, känner tyskarna till mycket om Maginotlinjen?

— Å ja, säkert en hel del, om än långtifrån alla detaljer. Men jag skulle tro att vi har ännu bättre reda på deras Siegfried.

Från det ögonblick emellertid någon utkik lagt märke till en fientlig manöver av något slag och till det ögonblick då Maginots första kanonskott ljuder, sedan alltså signalsystemet, orienteringsrapporterna, ordergivningen, kontrollapparaten satts i gång, åtgår allra högst en och en halv minut. Allt är matematiskt uträknat. Ingen man behöver flytta sig, envar sköter bara fort och tyst den detalj han fått sig anförtrodd.

Telefonen, vars imponerande central vi besåg, spelar naturligtvis en betydande roll. Det finns också talrör i vissa fall, ej att glömma radion, såväl utsändare som mottagare, fyra stycken av de senare på en utsändare, fränsett det ännu starkare radiosystem som binder samman detta fort med andra avsnitt av linjen.

Överste befälhavaren befinner sig under strid i sitt kommandorum, som han inte lämnar. Där erhåller han nödiga uppgifter, därifrån ställer han frågor och får svar. Det trycks på en knapp här, det vrids på en ratt där. Motsvarande apparater ger ögonblickligen tecken högre upp, längre bort, längre ner... Är en order förstådd, kan ordergivaren konstatera saken på tavlan han har framför sig med hela dess serie signalbeteckningar. Ett rött ljus tänds i tavlan, eller ett grönt, ett vitt. En visare flyttar sig,

den pekar på exempelvis beteckningen *Förstått*. Är ordern inte förstådd, ges ett annat tecken och ordern upprepas.

Den som vet något om ett pansarskepps inre struktur finner kanske inga större nyheter i min skildring. Det har sagts, men jag vet inte om det är riktigt, att det varit mariningenjörer och marinofficerare som närmast biträtt vid planerandet av "linjen". Det förefaller tänkbart. Hur som helst, som prov på den fulländning mänskligt snille nått i fråga om utnyttjande av alla mekanikens resurser, skänker besöket i detta underjordiska verk sensationen att man går och drömmar.

Sedan vi fått en glimt av alla vardagslivets aggregat här, tittat in i dagrum med små bibliotek (de kunde varit större), i förbigående åhört ett stycke repetition av en julrevy, skriven inom fortet för dess egna artister och avsedd för dess egen publik (Ijudliga skrattsalvor redan!) och sedan vi på förfrågan erfarit att post kommer "besättningen" till godo var tredje eller varannan dag och tidningar varje dag, tack vare närvaron på platsen av en berömd cykeltävlingschampion, som i blixtfart hjular efter dessa efterlängtrade acta ett bra vägstycke samt fått kasta ett öga på upplagen av ammunition, instängda innanför solida järngaller likt vilda djur, hamnar vi slutligen i ett av *bloc'*en, med andra ord i ett av pansartornen, utifrån nästan osynligt, ty det bildar där bara en svag höjning från marken, ett "knappnåls-huvud", som det något drastiskt kallas. *Tête d'épingle*.

Kommendanten ger lågmält en order... och med ens bryter det mest infernaliska oväsen löst. Vilddjuren har sluppit loss! Pistonger går, kedjor rasslar — eller vad det allt kan vara. Automatiskt höjer sig eller sänker sig kanonmynningen, som vi naturligtvis inte ser, eftersom vi är inne i tornet, medan servis-

manskapet, ett par tre man, stående på en rörlig halvcirkelformad stålplattform mjukt och smidigt följer vapnets rörelser utan att behöva ta ett steg. Så brinner skottet av — ett löst skott, antar jag, ty någon batalj pågår ju inte, och så stöts hylsan tillbaka och faller ner i en receptakel vilken osökt för tanken på våra moderna sopnedkast, där den glider vidare till den avlägsna depån för tömda hylsor.

Går nu kanonen varm, eller vill man ersätta den med en mitraljös eller annat vapen, sker ombytet genom en enkel hävning uppåt, där metallskenor i taket för bort eller för fram respektive pjäser på ett ögonblick. Skulle fienden komma alldeles inpå ställningen — otroligt, men ingen hypotes får utslutas! — monterar man i en blink in vanliga kulsprutor på kortare sikt, vilkas eld kan dirigeras i vilken riktning som helst, exempelvis rätt i den vallgrav som närmast omger fortet och dit det teoretiskt kan tänkas att fientlig trupp tagit sig ner. Rena självmordet, men ändå . . .

Det gruvliga larmet tvingar mig ett tag att hålla händerna för öronen. Kommendanten uppdagar det, småler och befäller *Eld upphör!* — Ack, om det alltid ginge så lätt, är min fromma tanke.

— *Oui, madame, la bataille se fait dans le bruit* — drabbningar levereras under buller och brak, upplyser han sakligt.

Det ligger något hemskt i att veta sig stå mitt i en typisk dödsmaskin av utomordentliga mått — hur man än må vara i stånd att beundra fulländning såsom sådan. Då jag ger ett lätt uttryck åt mina litet trista funderingar i det sammanhanget, nickar vår kommandant allvarligt och förstående:

— Ja, madame, ni har rätt, kriget är *une triste chose* och ingen hos oss har varken velat eller önskat det. MEN . . .

Besöket är slut. Vi har varit inne i två av pansartornen, sammellan litet olika, men jag begriper inte ett dugg av fackdetaljerna och avstår från att försöka skildra dem. Mer intresserar det att höra att fransmännen förfogar över ett "hemligt" vapen i form av betong av sådan styrka att intet hittills känt förstörelsevapen kunnat bita på den. Den har prövats. En — likväl något svagare — syskonbetong av franskt patent visade sig i Tjeckien, eller om det var i Polen, ha den önskade effiensen fullt ut.

Väl utsläppta i fria luften igen, finner vi att mörkret fallit på. Det är absolut nermörkt. Naturligtvis. Intet ljus får för fienden förråda någonting. Tack vare en liten ficklampa tar vi oss dock fram till den enkla barack där officerarna har sin mäss. Officerarna är samlade, klädda i de mest växlande uniformer, arbetskläder helt enkelt. En ung kapten bland annat har på sig en overall av gulaktigt bomullstyg med blixtlås upp till hakan, ordentligt fläckig. På huvudet, en svart bask. Om jag inte hört hans titel, skulle jag tagit honom för en reparatör på en bensinstation mitt i bilsäsongen.

I mässen: ett par långbord, champagneglas, några assietter med kax. Kommendanten yttrar några få ord, soldatligt flärlösa. Han har, säger han, fyllt en angenäm plikt då han visat oss, främlingar, en ringa bråkdelen av det försvarsverk hans fosterland rest åt sina barn. En av oss svarar med lika få och anspråkslösa ord — och så dricker vi samtliga tyst för Frankrikes välfärd och för de idéers välgång som detta land, man törs väl säga, även utanför sina egna gränser önskar se bevarade åt mänskligheten och förkovrade.

ANDRA DAGEN VID FRONTEN

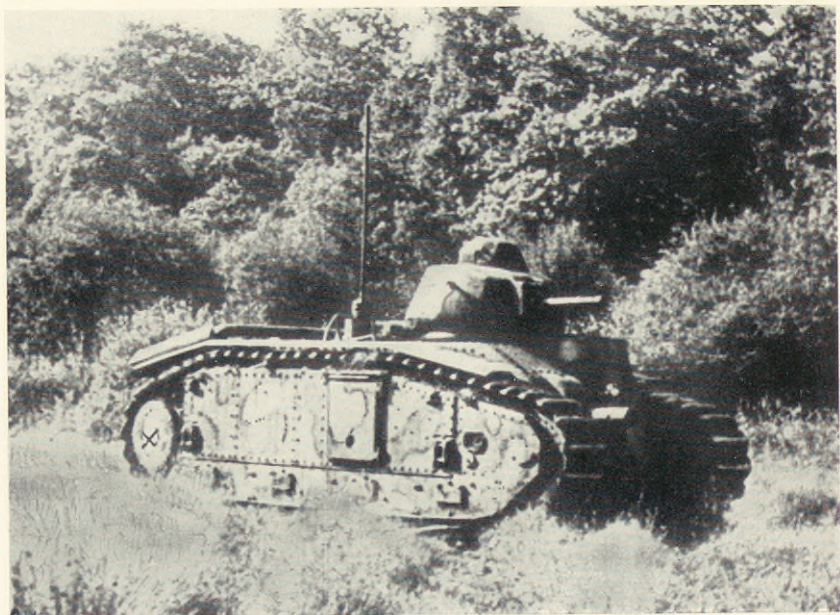

Typiskt franskt soldatansikte. Ett småleende kan man bestå, men något gladare grin blir det inte: inte sådana tider nu.

Uppmärksamhet, vaksamhet...

Fransk stridsvagn, rätt litet synlig i terrängen. Dock bör anmärkas att detta inte är den typ författarinnan såg — den kunde man inte få någon bild av.

Fälttelefon, dold i snår.

Från en plåtå ungefär som denna åskådades stridsvagnsmanövern.

Infanteri under framryckning.

Stridsvagnar går fram.

Småbackar.

Skyddsrum ute i landskapet.

Skyddsrummets exteriör. Avser väl mindre att skydda direkt än att dölja.

"Patrullverksamhet" — se kommunikéerna.

Välcamouflerat artilleri.

Post framför linjerna.

I snön blir de mörka uniformerna mindre lämpliga.

Liten tysk ballong som över de franska linjerna fört med sig ett tal av der Führer.

Franska myntverkets fabrikation av hederstecken:
Croix de guerre.

Andra dagen under frontbesöket, får vi veta, ska ägnas stridsvagnarna, *chars d'assaut*, eller kortare, *chars*. Frankrike har där fått fram en typ, om vilken en officer talar om att den torde kunna sägas vara... år före allt annat hittills känt som uppfinning på området.

— Får jag nämna hur många år det var?

— Nej, nej, bäst inte! Inga precisioner, det vet ni. Beräkningen är naturligtvis gjord på basis av tidigare erfarenheter om utvecklingens hastighet, men jag skulle tro att den håller streck.

Arméledningarna känner ju, egendomligt nog, tycker den utomstående, rätt bra till varandras "hemligheter". Dock inte alla. Det ges fortfarande rum för en del överraskningar och det låter som om fransmännen skulle ha vissa reserver. Det gäller väl mest ett antal till fulländning förda variationer av redan befintliga krigsmedel. Något alldeles nytt är det svårt att tänka sig. Vattnet är besekrat, luften är besegrad, terrängens nycker är besegrade. Något guerillakrig med dess speciella överraskningsmoment torde det inte bli frågan om här, bundsförvanter i form av klimatiska förhållanden är i stort sett uteslutna på dessa urgamla krigsskådeplatser (jämför Finland!) — nej, det som alltjämt kan göras och görs, är att fullkomna tekniken.

Mot de "skamliga" stridssätten, gifter, bakterier, förstörande av icke-militära platser, förgörande av civilbefolkning och så vidare reagerar man bestämt.

— Inte ens som repressalier?

— Hm. Mycket ogärna. Saken har många sidor.

Denna andra dags morgon startade vi liksom föregående tidigt — men nu åt annat håll. Vart vet jag faktiskt inte. Vi åt i förbifarten lunch klockan tolv i en stad som jag kunde identifiera, men sedan gick ju färden ännu länge vidare.

Vad vi denna dag var erbjudna att se, var en kort exposé av ett avsnitt fältslag, en fredlig manöver, en övning kort och gott, men inom frontområdet — denna egendomliga tysta region, så litet lik "fronten" 1915 som möjligt. Den gången befann sig den som tilläts besöka fronten ständigt i kontakt med större eller mindre truppformationer. Man kom ner i och följde skyttegravar — "gå för all del lutad, madame, ert huvud bör för säkerhets skull inte sticka upp!" — och utan hjälp av kikare kunde jag flera gånger iaktta bombkrevader med deras tjocka svarta rök ute på fälten, på någon eller ett par kilometers avstånd. Började det verka "oroligt", fick man vända. På de knaggliga vägarna mötte man oupphörligt konvojer med proviant, ammunition, ambulansvagnar och så vidare. Men nu, december 1939, visserligen inte denna dag så långt framme som i ett maginotlinjefort, men dock inte heller på allt för långt avstånd från tyskarna: absolut lugn. Inte något kanonmuller i fjärran, inga truppörflyttningar, än mindre kringströvande grupper manskap med uppgift att "snygga upp" efter något drabbningsavsnitt tidigare, samla ihop persedlar, reparera skador etc.

Rätt länge gick vår färd med prima bilfart på de prima vägarna. Men slutligen börjar det bli väl gropigt, vi får lämna

vårt förträffliga fordon och stiga upp i en så kallad *tout-terrain*, en "all-terräng", en högst inventiöst inrättad vagn buren av ett spel av större och mindre, högre och lägre sittande hjul, vilka reducerar vältningsrisken till noll. En *tout-terrain* är, såsom dess namn anger, avsedd att ta sig fram på vilken mark som helst. Den är ingen tank som ska forcera hinder, visserligen är den camouflerad, men är ingen pansarvagn, den ska endast underlätta trafiken bakom linjen och är närmast en släkting till lastflaket, försedd med flyttbara säten.

Något vidare behagligt åkdon var den inte, denna goda *tout-terrain*, men den förde oss tillbörligt raskt och utan definitivt mördande skakningar upp på en överblåst, vidsträckt höjdplata, ogästvänligt grå under julmånadens grå himmel. Gårdagens smula sol hade gått bort och där var isande.

Och småningom hände följande:

Vi på platån, en grupp om ett tjugotal personer under ledning av en överste, omgivna så långt ögat såg av nyckfullt kuperad mark, bevuxen av glesa små träddungar här och där — *vi* representerade "fienden". Vi hade intagit höjden och satt oss fast där. Det gällde nu att få oss därifrån och inte mindre, att hindra oss från att nå kontakt med andra "fientliga" formationer på en blånande höjd åt höger. Vår egen heta önskan måste förmodas vara att tvärtom uppnå den kontakten.

Översten säger:

— Madame, mina herrar, håll er blick riktad dit bort, rätt fram. Ser ni någonting?

Jag för min del ser absolut ingenting särskilt, sikten är det ändå inget fel på. Men plötsligt flamar det till ur ett av de obetydliga avlövade buskagen långt framför oss och strax därpå

dånar ett kanonskott i tystnaden. Det är oss man skjuter på! Nästa skott — och litet varstans i terrängen börjar det nu ljuda skott. Uppenbarligen beskjuter man på ett eller annat metodiskt sätt vår "ställning" längs hela dess bredd. Det får väl antas att vi svarar, men vart ska man sikta, då eldkvastarna aldrig två gånger å rad syns utgå från samma plats? Och fortfarande ser åtminstone jag ingenting!

Tills jag plötsligt ser något. En liten bit av själva marken därborta verkar med ens som om den började röra på sig, det verkar som om den lyftes upp av en lätt kväljning — och efter några ögonblick begriper jag att det är en stridsvagn som är i rörelse. Den stiger fram i sin sagolikt skyddande förklädnad och går emot oss. Ingalunda rätt på, utan i oberäkneliga sicksackrörelser, emellanåt dold av buskage eller markojämnheter, så åter ett tag synlig, en avlång glidande gulgrå torva av visset gräs... Och då och då far åter en eldkvast ur torvan, som oroande hastigt till trots för slingerbultarna kommer oss närmare och närmare.

Och den är inte ensam. Gud bevara mig, de måste vara minst tio eller tolv, kanske femton, som skenbart planlöst manövrerande, men säkerligen strängt koordinerade, på bred front angriper oss.

Mellan oss på vår svaga höjd och våra vänner på den blånande åsen åt höger sprutar det också eld: odjuret har mystiskt smugit sig dit.

Medan jag betraktat dem, har emellertid något nytt hänt. Bakom och i skydd av eldvagnarna, charerna, lika svåra att upptäcka på avstånd som dessa, har en alldeles ny sorts fordon trätt fram, snabba, rörliga och sicksackande, även de. En av dem stannar tvärt och innan åskådaren eventuellt hunnit räkna till

tio, får man se små människosilhuetter hoppa ner och ögonblickligen börja springa fram över fältet, den ena hit, den andra dit. Det är infanteri, som förts fram i pansarvagnar och nu går till aktion. I varje vagn tio man och en officer.

Varje man löper en liten bit framåt, emellanåt åt höger, åt vänster, det gäller att vara oberäknelig, att kasta sig ner varhelst man upptäcker ett skydd i terrängen, skjuta, springa upp igen och löpa vidare med geväret i hand, framåtlutad, snabbfota — till nästa skydd och nästa skott eller kulsprutesmatter. Bakom detta infanteri fortsätter charerna att manövrera, de kommer oss närmare, en och en, den ena litet före, den andra litet efter, men samtliga tydliga i samarbete. Och med ens vimlar fältet av såväl charer som av små löpande figurer. Visste man inte att detta INTE är lek, utan övning till något som ska bli blodigt allvar, skulle den fåkunniga kunna frestas att bara beundra lekens snabbhet och rörlighet på samma sätt som en fotbollsmatch kan beundras — även av den därvidlag fåkunniga. Här liksom där kommer det hela an på dels samverkan, dels även envar enskilda förslagenhet, smidighet, sinnesnärvaro.

På vår karga ås, där vi börjat bli stelfrusna i den pinande isblåsten från norr, torde vi redan vara besegrade, då en piggögad soldatpojke plötsligt finner en grop bara några steg framför oss. Han ser rätt road ut — med all respekt för översten! Han har tydligen nått mål.

Medan en av charerna efter att hotfullt ha rusat rätt på oss, även den godhetsfullt tvärstannar i lagom tid att inte krossa oss, förklarar översten:

— Ställningen på platan har blivit ohållbar, vår linje är itus skuren, vi... fienden är tillintetgjord eller fången. Men eftersom det är tämligen kyligt här uppe, så går vi ner litet i lärom

åsen för att se hela den styrka defilera förbi, som deltagit i manövern.

Denna defilé blev för mig faktiskt den största överraskningen. Jag hade i tysthet uppskattat de engagerade charerna till uppåt femton, kanske tjugu, och tyckt det vara mycket nog. Skulle man frågat mig hur många transportvagnar med sina elva man var som varit med, skulle jag gissat på ungefär lika många. Men nu började en förbimarsch av allra minst trettioalet av vardera slaget. Skymningen föll på, strålkastarna tändes, det blev en ändlös rad bländande ljus över de allt mer mörknande vågiga markerna.

Var hade under "slaget" allt detta hållit hus? Genom vilket trolleri kunde största antalet av dessa vagnar förbli osynliga ehuru de alla deltog i den fingerade drabbningen? Naturligtvis, det hörde till, det manövrerades därhän, korten skulle väl blandas bort — men hur? Det får jag aldrig veta.

— Är snabbhet och rörlighet vad man främst söker nå med dessa *chars*? frågar jag.

— Rörligheten är mycket högt driven, det är sant. Ni såg säkert hur en dylik pjäs vänder runt nästan på fläck. Kanske observerade ni också att den rör sig *nästan ljudlöst*?

Jag hade observerat det och kommit ihåg när jag sist såg pansarvagnar: vid en trupprevy i Moskva december 1934, jämnt fem år tidigare. Förfärliga kolosser som under förfärligt dån rullade i täta rader över Röda torget. Var är de i dag?

Översten fortsätter:

— Snabbheten betraktar vi inte som en absolut förstahandsfordran. Man skjuter ju exempelvis inte lika träffsäkert under stark fart som under, nåja, mera måttlig. Det är lätt att åstadkomma en mycket snabb *char*, den kan exempelvis hopsättas med

motortyper med mera som redan existerar i det civila livet... ifall man vill eller *måste* massproducera på kort tid. Men önskar man få fram en verkligen utomordentlig vagn, ogenomtränglig för beskjutning och likväl lättmanövrerad, inte för stor, fullkomligt utrustad, fordras en högt driven kalkylering av varenda detalj. Jag vågar säga att vi...

Här var det uppgiften om... års försprång, nyss citerad, kom in.

— Hur stor är besättningen?

— Fyra man: en officer, en pilot, en artillerist, en radioman. Givetvis kan envar av dem sköta samtliga sysslor.

Jag frågar:

— Vad kan en sådan vagn kosta?

Åt den frågan skrattar översten, den kan han inte besvara, krigskostnaderna är inte hans sak. Men det roar honom att försöka beräkna.

— Hm. Om vi skulle gissa på fem francs per kilo järn. Här rör det sig om ton och åter ton. Och arbetet... och instrumenteringen. Och... Vi är snart framme i millionerna. Men jag avstår, säger han och ger sina läderdamasker en lätt smäll med den lilla korta rörkäpp som tycks vara en högre officers enda vapen.

En av mina färdkamrater kastar fram några ord om tyskarna, visst inte förklenande, kanske ändå en smula lätt... Översten svarar:

— Vi underskattar inte vår fiende. Det är alltid fel att göra det. Deras armé är för resten bra, de har tappert folk.

Jag hade redan förut vid åtskilliga tillfällen iakttagit att man i Frankrike inte yttrar sig förklenande eller hätskt om fienden,

i varje fall inte sådan han representeras i sin armé. Ända till den 1914—1918 gängse, litet hånfyllda benämningen *boche* har försvunnit ur pressen, ur folktalet. Smått skämtsamt kallas en tysk nu ofta en *Fritz*. Vad man kritiserar, det är system, metoder, ledning, ideologier, eller — vissa personligheter. Men även detta senare mycket kyligt lugnt.

Vad man däremot ler åt eller gör narr av och anser utgå från bristande psykologisk insikt hos tyskarna, är deras smygpropagandas försök att utså misstro eller rentav ovilja mot vapenbrodern England. En av officerarna säger ett par ord om det, medan de sista strålljusen från stridsvagnsdefilén glider bort i en krök och försvinner i natten och vi själva söker upp våra bilar:

— Man ska känna oss mycket illa, om man tror att vissa odisputabla olikheter i folklynnet eller till och med i politiska detaljer kunde rubba övertygelsen om att England och Frankrike står sammansvetsade, inte bara lika fast utan ännu fastare än 1914 och kommer att förbli orubbligt lojala emot varandra. Ja, då känner man såväl oss som dem mycket illa.

Var fick jag ordet ridderlighet ifrån? Det for genom huvudet på mig. Gammalt ord, förlegat ideal, opraktisk inställning?

Å nej, ännu inte! Ridderligheten har nog alltjämt uppgifter att fylla och insatser att fullfölja. Helt visst har den nog ännu livskraft och framtid i vår — låt vara förmörkade värld.

En av herrarna visar mig en liten propagandaartikel som tyskarna per flygmaskin kastat ut över fronten. Det är en helt liten bok, omkring 3—4 cm. hög, 6—7 cm. bred, bunden i rött, i franska Hēderslegionens bands färg. Det är verkligen en mycket naiv liten vara, nästan rörande oskyldig. Med citat ur Victor Hugo: utfall mot England. Citat ur general Weygand,

vilken nyligen givit ut en Franska arméns historia och, eftersom Frankrike genom tidernas lopp fört mångtaliga krig mot England, knappast kunnat undgå, så engelskvän han är, att pointera ett eller annat för den engelska krigföringen då eller då mindre smickrande. Det forna uttryckssättet *la perfide Albion* hade också plockats fram...

Denna bokdvärg verkade egendomligt nog riktad huvudsakligen till de bildade, åtminstone tyder citaten ur Hugo och andra klassiker på det. Kanske insåg man dock misstaget, ty boken blev fort en raritet och hör numera till uppskattade dyrgripar för samlare.

Vid några tillfällen har tyskarna skickat små luftballonger över de franska linjerna, som i behaglig tid sänkt sig ner, bärande med sig exemplar av något Führerns tal.

— Rörande naivt.

Jag vet inte om fransmännen själva försökt sig på skriftlig "propaganda" — de flesta krigförande begagnar sig ju mer eller mindre av den och än mer av radion. Men nyttar det?

Det är väl en öppen fråga i tider då misstron står så tjock som nu.

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...

KRIGET UTAN FOLKHAT

Kriget utkämpas inte bara vid fronterna. För närvarande kan det se ut som om det allra minst utkämpades där — åtminstone i vad gäller fransk-tyska västfronten. Men kriget kan inte reduceras till en fråga om kamp mellan mer eller mindre stora skaror beväpnade människor. Det utgör ett komplex av problem med de mest olikartade faktorer. Det är något av ett djävulskt jätteupptåg över praktiskt taget hela jordklotet, med medverkande i yttersta Asien, i Amerika, med tillförsel av chanser från alla världens delar och vrår. Ekonomiskt i varje fall kan knappast något av jordens folk förbli helt oberört.

Den som besökte Frankrike under föregående krig kan konstatera olikheten i allmän stämning, i s. k. andligt klimat från då till nu. Så kallat känslotänkande hade då ännu sin plats i solen. Trots de fruktansvärda blodsoffren hängde ännu något som en sista bedräglig fläkt av romantik över eländet. Dör ut gör väl inte romantiken i vår tid heller i den meningen att personlig heroism alltid kommer att väcka gensvar i varje hjärta värt namnet, den må manifesteras sig i krig eller på annat vis. Och den dag kommer väl, då exempelvis Finlands fabulösa kamp besjungs i stor diktning... Men gäller det vardagsresonemangen, i varje fall i Frankrike, har de fått ett kyligt, kärvt, ett fakticitets- och realitetssökande drag som utesluter alltför fagert

tal. Det är inte heller längre fråga om att sitta och rätta till generalernas "misstag" eller planer vid kaféborden. Generalerna tiger och allmänheten tiger, den med. På alla områden möter man åtstramning, till trots för att "livet" skenbart ser ganska normalt ut och maten i Paris är lika god som alltid.

Pressen publicerar naturligtvis frontkorrespondenser och dessa broderas, som sådana för sed har, tilldragande med anekdotiska smådrag, bevingade ord, pittoreska detaljer. Men deklamationerna är påfallande ringa: ända till journalisterna är relativt återhållsamma — vilket är märkligare än att generalerna är det.

En vän till mig, tillhörande en av Paris' radiotjänster, säger: — Vi är mycket skeptiska mot alla rykten. När det sålunda ur "absolut tillförlitlig" schweizisk källa kom ut att tyska kronprinsen arkebuserats, låtsade vår utsändning inte alls om det. Det dementerades ju också. Det händer att man... där borta själv fabricerar rykten i ena eller andra avsikten, men vi har börjat få väderkorn på det.

Bland åtstramningar lägger resenären snart märke till postgångens långsamhet. Från Sverige anländer ju posten per flyg, på ett dygn. Men man får inte sina tidningar förrän de är fjorton dagar gamla. Varför? Händelsevis fick jag en förklaring: det hade uppdragats att under förra kriget användes neutrala tidningar flitigt i spionagets tjänst. En till synes fullkomligt menlös annons kunde dölja nyckelorden till skadliga upplysningar eller indikationer. Fjorton dagars försening minskar ju betydligt en sådan notis' värde! Man har numera lärt sig att se upp på alla områden, som man tidigare sorglöst negligerade. Också kontrabandsfrågan är föremål för intensifierad omsorg.

Vad hemmapratet då huvudsakligen har att syssla med, är det enorma arbete som bakom fronten presteras till tjänst åt

denna. Men även detta prat mal ganska lugnt. Ingen defaitism. Man blundar inte för svårigheterna, säkert blundade man mycket mer förra gången, samtidigt som det då fanns mycket mer rum för tvivel och undran.

Det var av intresse att i det sammanhanget träffa Léon Jouhaux, den franska landsorganisationens ordförande. Den franska L. O. heter C. G. T. (*Compagnie Générale du Travail*) och är opolitisk, är i korthet uttryckt en fackföreningscentralisation. Socialistpartiets (ej att förväxla med kommunistpartiet, som nu upplöstes) chef är som bekant inte Jouhaux, utan Léon Blum.

Jouhaux, en auktoritativ personlighet, snarast av nordisk typ, storvuxen, litet tung, säger:

— Det var tanken på en "fredsfront" som gjorde närmandet till Sovjetunionen rimlig, ja, önskvärd. Men illusionen om denna makts fredsvilja är krossad och vi har nu endast att ta avstånd från den. Vi hade i Frankrike cirka två millioner röstberättigade kommunister, av vilka dock ett betydande antal redan lämnat partiet före dess upplösning detta år. Jag vet att man... utomlands... på sina håll... spekulerat i inre splittring hos oss. Men där kommer en illusion av annat slag att grusas, lika fullständigt.

Jag slår fram:

— De upprörda händelserna för några år sedan? Gatustrider...

— Vi är ett djupt demokratiskt folk, men vi är inte okritiska. Händelserna ni syftar på tog sig nog mer dramatiska ut på avstånd än här. I sammandrag kan de betecknas som reaktioner mot vissa fascistiska tendenser. Märk väl, madame, under Napoleon III levde vi realiter under en sorts fascism, vi känner alltså till saken — och vi vill inte veta av den.

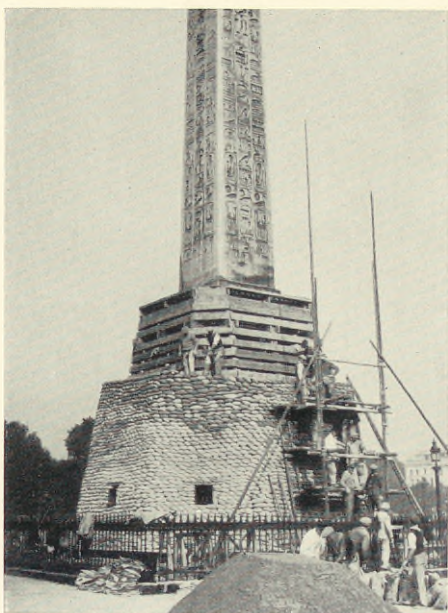
Här höjde Jouhaux rösten, det kom ett starkare uttryck i de blå ögonen. Handen som legat stilla på bordet höjdes också — några centimeter — och så återtog rösten sitt lugn och fysionomin sin auktoritativa orörlighet.

Vi satt i hans ganska kala arbetsrum i C. G. T:s stora hus vid rue Lafayette med dess till del blåmålade fönster — ett led i mörkläggningsschemat. Jouhaux sitter, ordförandebred vid sitt stora, storartat ordentligt hållna skrivbord. Jag gör ett försök, dömt att misslyckas, att få in honom på vitala frågor:

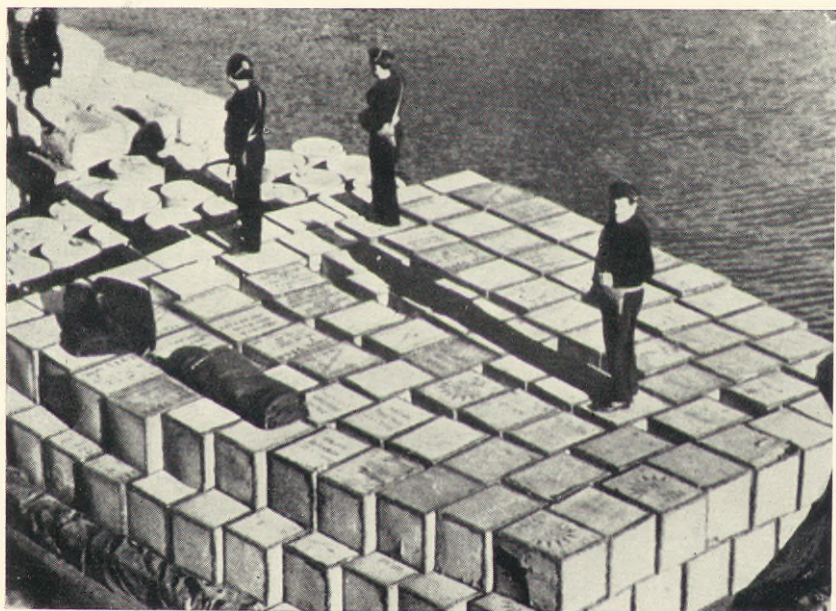
— Sedan kriget slutförts... låt oss säga på sätt ni önskar, är väl vissa sociala evolutioner att vänta i Frankrike? I förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare till exempel.

— Det får vi se då. En sak i sänder... Och så slår han bort och säger i stället: Jag kände er Branting mycket bra, jag värderade honom högt. Han förstod inte bara sitt eget land, men även Europa. (En kort paus och liten fundering i tysthet, och så:) I stort sett tror jag den franska arbetarrörelsen haft en mer ideell prägel än den svenska, därför att hos er har alltid lönefrågan legat i förgrunden, medan i Frankrike förstahandsstriderna stått om arbetstimmarna, alltså om ökad tid till personligt liv. Vi är mycket måna om vår individuella rörelsefrihet — som ni nog vet... Och bara detta gör idén om ett kommunistiskt genombrott i verklig mening i Frankrike föga rimlig. *Detta* bör ni säga.

Den franska arbetarvärlden har emellertid, till trots för sin kamp för bättre fritid numera accepterat en arbetsdag om tio timmar i och för försvarsverket. Kriget har blivit allas jättearbete, industriarbetarnas, ingenjörernas, uppfinnarnas. Så gott som hela industrin är omlagd för krigsändamål och denna industris ökning efter 1 september uppgår till över 80 %. I

Den ståtliga obeliskens på Concordeplatsen i Paris skyddas med sandsäckar så pass högt man kan komma med dylika.

Kontraband infört per stora lastpråmar i fransk hamn.

Vid fronten: kartläsning.

Man roar sig så gott man kan.

Inget slöseri! Alla matrester tillvaratas ordentligt.

Litet fältbibliotek, inrättat i skyddskammare.

Sortering av post till arméerna.

Postutdelning vid fronten.

Publiktillströmning till den ambulerande biografen.

Resebyrå för dem som far hem på permission.

Giv oss i dag vårt dagliga bröd —

— och fårstek till!

"Lotta"-verksamhet vid järnvägsstationerna: varma drycker —

— och ett varmt fotbad, om det skulle önskas.

Svarting från Tananariva hugger friskt in på risportionen.

De färgade är roade av spel och snabba i tankegången.

Lyon, sidenstaden, exempelvis, tillverkar sidenväverierna nu framför allt fallskärmssiden.

Några få siffror. Från och med krigsutbrottet eller cirka 1 september har bara direkt till fronten producerats:

16,500, 000 kvm. taggig ståltråd, som lagts ut i terrängerna,

4 millioner ton diverse pålverk (järnvägsräls m. m.) har stuckits ut på vallar och fält,

65,000 ton metallsnår placerats i frontlandskapen,

4,500,000 kubikm. jord bearbetats i försvarssyfte inom samma räjonger,

700,000 kbm. betong och 100,000,000 kg. järn förbrukats i befästningssyfte.

Och det fortsätter! Fantastiska siffror. Att inte tala om de jättearbeten som siffrorna medfört och som alltså utförts på denna front, där det ibland heter att "ingenting händer".

Och en dag ska allt betalas. Hur? Till vem, eller vilka och på vilket sätt? Det får vi se då... Under alla förhållanden är det troligt att sänkning av levnadsstandarden överallt måste följa kriget, genom vilka strategiska kombinationer detta än bringas till slut — där en sådan sänkning inte redan skett. Men för stunden rullar pengarna, får och måste rulla. Outsägligt vilka summor!

Och ändå, man har inte vistats länge i Frankrike, förrän man upptäcker att *sparsamhet* är en av förgrundsparollerna. Inte bara att med mesta möjliga säkerhetsåtgärder spara landets söners liv, utan lika mycket i fråga om det materiella.

Inom alla fabrikationer undersöks och genomförs nya sätt att undgå bortspillan. Inom bomullskrutstillverkningen har man sålunda uppnått tillvaratagande av upp till 100 % av bestånds-

delarna. Ända till eterångorna som tidigare förts bort "med vinden", lär man numera kaptera. Att man spar in den kostnad som varje återupptagande av industriverksamhet efter ett uppehåll medför, är givet. Arbete i skift, dag och natt, dag och natt, inga pauser, helg och söcken. Under min frontresa passerade vi nattetid ett gjuteri och såg hur de glödande malmmassorna under väldig ljusutstrålning välldes fram ur ugnarna: en tavla av mäktig skönhet i den svarta natten... Farligt för bomböverfall? Naturligtvis. Men stora säkerhetsanordningar också och dessutom skyddskammare under jorden, från vilka arbetets reglering och åtminstone delvisa fortgång kan säkerställas även under eventuell luftaggression. Alltjämt principen: ingen tid förlora!

I fråga om soldatens mat gäller inte bara att den ska vara bra, det får inte heller där slösas. Under förra kriget låg ofta ransoner och förfors på backen. Numera är den reglementerade ransonen per dag: bröd (vitt) 700 gr., kött 400 gr., vid behov ökning. Men till vardags får soldaten bara 600 och 350 in natura, medan resten utgår i kontanter, varav intendenturen på varje plats äger, om så önskas, förvärva andra mer begärliga födoämnen — fränsett det ordinarie i legymer, frukt, vin. På det viset får soldaten vad honom tillkommer, men mindre tillfälle att i övermättnad lämna delar av sin portion orörd.

Och inga rester på backen, var så god! Vad som möjligen blir över från måltiderna hopsamlas. Jag gissar att svinuppfödningen eventuellt kan glädja sig åt hausse...

Soldaten behöver mat, men han behöver också, i likhet med andra människor förströelse. Sedan jag kom hem till Sverige, har många frågat mig om det var sant att armén i Frankrike var otålig, misslynt.

Det vet jag ingenting om och ingenting tycktes mig heller tyda därpå. En fransman tycker aldrig illa om att gorma litet. Napoleon hade sina famösa *grogards* (av *grogner*, brumma) och under förra världskriget torde det brummats inte litet i skyttegravarnas gyttja. *La rouspétance*, (oöversättligt ord, kanske smågruff passar), hade där sin äktfranska gång. Men man bör inte missta sig på mentaliteten och det är klokt att minnas Léon Jouhaux' ord här ovan.

Man har även hemma förhört mig om de påstådda vänskapliga utbytena i No man's land mellan de fientliga parterna.

Visserligen hörde jag också i Frankrike historier om enstaka fraterniseringar, som man tillskrev tyskfientliga österrikare, vilka sedan sades varna sina nya vänner, då avlösning med riktiga "Fritz" väntades. Men någon bekräftelse på det fick jag inte — och kanske ingen annan heller.

Vad som kan sägas, är att detta krig förs utan folkhat, något som hos främlingen utlöser såväl lättnad som också en viss kuslighet. Ty det verkar liksom naturligare att människor drabbar samman i fullt raseri... Men snart uppfattar man grundstämningen: ett irriterat allmänt begär att äntligen och med alla medel få slut på det osäkerhetstillstånd och den aggressivitetsanda som man menar att Europa nu börjat få nog av — och inte minst Frankrike.

Vad otåligheten beträffar, beklagar sig väl inte så många över att inte varenda dag behöva riskera livet. Det torde ändå riskeras mer än tillräckligt. Kommunikéernas lakoniska: Artillerield, eller Patrullverksamhet, innebär inget spel, ingen övningsmanöver. Orden täcker bistert allvar, under regn och snö på köpet, många gånger... Men naturligtvis ligger det en särskild påfrestning i att länge ligga borta från hemmet och de ordinarie sysslorna. I

hög grad soigneras då förbindelserna med hemorterna genom en postorganisation som kanske får anses mönstergill.

Centralen ligger i Paris, den stora distributören till alla fronterna — även utom Frankrike, eftersom man, som bekant, har en stor armé borta i Orienten . . . Brevmassorna fördelas i säckar, märkta med vederbörande *secteur postal's* nummer och ur sortering i sortering flyttar försändelserna så fram ända till de yttersta och ringaste avsnitt av stridszonerna. Byter en adressat *secteur* — och det händer ju ideligen — fungerar en sorts poste restante, dit varje förflyttning strax anmäls och därifrån expedieringen då sker. Dagligen kräver posten flera tåg om ett tjugotal vagnar vart, varje vagn försedd med sitt mystiska tecken: M42, G6 och så vidare. Endast konvojens chef har reda på vad tecknen betyder och han sammansätter tåget så, att den vagn som först ska kopplas av kommer sist i tågsättet. Man släpper av dem en och en. Adjö, M4, H31 . . . med dina tusentals brev, vykort och kolli!

Enligt uppgift skulle det varje dag i december ha varit fråga om uppåt fyra millioner frimärkta försändelser och omkring fyrtiotusen kolli. Förmodligen ökning mot jul och nyår.

Men brev är inte allt. "Där borta" har man naturligtvis radion med speciella program, man har teaterturnéer, bland annat var den urpopuläre Chevalier och gjorde lycka bland mannarna. Före jul rådde i Paris en intensiv verksamhet för att skaffa ambulering biografer — en dyrbar affär, som inte torde bekostas av staten. Men den frivilliga offerlusten är betydande. Det läggs även ner energi på att skaffa lektyr. En dam som sysslade med det, förklarade hoppfullt att efter detta krig skulle läslusten och läsvanan kraftigt ha ökat hos franska folket. Det förekommer att studenter skickar ut sina förbrukade läroböcker

för kamraters räkning som ännu behöver dem för att på "lediga stunder" (inte så gott om dem som man kanske tror) närma sig sina examina.

En originell form av "civilkrigföring" är en sorts Lotta-verksamhet som går ut på att ta emot permissionärer på stationerna, där de måste vänta på tågombyte. De trakteras med varma drycker och, om de så önskar, med en sovstund i särskilda väntorum med bäddar och pålitlig väckning när tid blir. De blir också serverade fotbad, om det skulle kännas skönt. Landets försvarare ska veta sig vara en omtyckt och omhuldad person.

Ett speciellt inslag i de franska arméerna utgör, som bekant de färgade trupperna. Vintertid ligger de i kvarter i södern, då de inte uthärdar klimatet i norra Frankrike. Men de måste omhändertagas även ur den synpunkten att de ju inte kan få resa hem på permission: hemmet är för långt borta. Kolonialministeriet har då inrättat vissa, vad man kan kalla permissions- eller rekreationshem för dem, varav ett inrymt i ett på grund av mobiliseringen utrymt missionärsseminarium, ej långt från Paris, en lämplig etappplats under färden norrifrån till kaserneeringen söder ut.

Hur rekryteras de färgade? Finns det värnplikt i kolonierna?

Endast i de äldsta. Men vid krigsutbrottet måste man till exempel i Dakar, som inte hör till dessa, hålla igen, så talrik var tillströmningen av frivilliga.

I nyssnämnda rekreationshem gjorde undertecknad ett kort besök jämte en grupp inbjudna, för vilka en deputerad från Martinique, lätt *café-au-lait*-brun, en elegant ung man med välbildat ansikte, vänliga livliga ögon, utövade värdskap till-

sammans med etablissemangets föreståndare, en kolonialöverste, vilken enligt uppgift tillbringat hela sitt liv i tropikerna och sades tala eller förstå de flesta afrikanska språkarter.

Deputeraden från Martinique inledde visiten med att hålla ett litet tal, dels till de tillfälliga gästerna, dels till de på två led längs en korridor med fönstervägg åt trädgårdssidan uppställda svarta gossarna, ett par hundra. Jag har inte ofta hört något mera formfulländat litet tal, lättflytande, fullt av bilder och sinnrikt behagliga vändningar. Då jag sedan gjorde anmärkning om det till en person med erfarenhet från kolonierna, fick jag till svar att vältalighet är en utmärkande egenhet för de flesta färgade: dessa har ofta en påfallande formbegåvning och kommer den bara i kontakt med kultur, blommar den dubbelt upp.

De "svarta" anses vara goda soldater, absolut pålitliga, plikt-trogna, tillgivna befälet. Att en svart soldat skulle lämna sin chef i sticket eller på slagfältet, levande eller död, är för honom otänkbart. På post står han orörlig i flera timmar, om det behövs: endast hans ögon rör sig och ingenting inom deras vidsträckta synhåll undgår honom. Dessa primitivas reaktioner är utomordentligt hastiga. Som ett exempel på det, fick vi åse utspelandet av ett parti bräde mellan två senegaleser: det gick med fullkomligt otrolig snabbhet, brickorna for över klädet som fotbollspelare över en plan och partiet var undangjort på ett par minuter. Sedan vände sig segraren mot publiken och log brett med två fina guldkronor mitt i tandraden. Hans ansiktstyp, långlagd, var närmast fornegyptisk.

En annan egenhet hos afrikanerna. På rekreationshemmet rådde full frihet att sköta sig själv, det enda som fordrades av vederbörande var att man passade måltidstimmarna.

— Har de då alla klocka?

— Så gott som ingen. Men det där att passa tid, det har primitiva människor i blodet. På minuten prick står de vid matbordet.

De har en särskilt angenäm egenskap, fick jag veta: de är mycket renliga personligen. De är i det hela värdiga och måttliga. Afrikanen är tedrickare. Han är nykter och föredrar te framför vin. Får han risgryn och bröd hur mycket som helst, är han belåten och betraktar den övriga goda maten mera som tilltugg.

De färgade soldaterna begriper i allmänhet franska fullt tillfredsställande. De har lärt sig läsa och till nödortft skriva. Säkerligen vågar man ställa deras "kultur" i nivå med en hel del av Sovjetunionens omskrutna söners — och ofta betydligt däröver.

Kanske kan den saken vara värd att begrunda, om klagomål framförs bland sena tiders sovjetallierade över att "färgade" tillstädjas kämpa emot "civiliserade".

Europén accepterar kriget: ännu måste tydligen så ske. Men få är väl de, som där ser det an med glatt mod. Krigsvilligheten hos en kultur människa har sin rot varken i hat eller blodtörst utan i ideella motiv — mer eller mindre klara eller medvetna, stundom i ren offerlust. Medan för de primitiva, kriget helt oreflekterat ter sig som en naturlig livsform.

I grunden borde dess dystra hantverk då överlämnas åt dem.

Kriget som livsform är förbi för den av civilisation genomträngda, av civilisation danade människan. Hon kan acceptera det — och gör det — men såsom ett ont, och i hopp om att därmed slutgiltigt få "stå det onda emot".

I detta paradoxala läge står Frankrike nu, inom dess ram träder det in i 1940. Det är vad det innebär att dess folk för ett krig "utan folkhat".

Att de franska kolonierna, inte bara i Afrika, så beredvilligt som skett, slutit upp kring "moderlandet", detta inte bara i form av frivilligtillströmning, utan också administrativt i form av avsevärda ekonomiska offer, törs man säkerligen tillskriva det faktum att Frankrike aldrig fallit offer för någon raspolitik.

De extrema konsekvenserna av en dylik, sådana de under nutida regim framträtt i Tyskland, är långtifrån obekanta utanför Europa, och de har bringat till ökande mognad koloniernas känsla av solidaritet gentemot den franska metropolen. Den tyska rasismen var för övrigt ingen nyhet i de svartas värld, i de f. d. tyska kolonierna, numera lagda under franskt protektorat. Principerna där under den tyska tiden gick ut på att hålla kvar de infödda i deras naturtillstånd och förbjuda deras närmande till europeisk bildning. Fransmännen resonerar tvärtom.

I *Mein Kampf* (s. 478—79) finner läsaren följande — jag citerar efter en fransk översättning med dess sidhänvisning: "— — — kriminell galenskap att dressera en av födsel halvapa, så att man slutligen tror sig ha gjort en advokat av honom — — — detta är endast dressyr, vilken lika bra kunde ha utförts på en pudel, och inte vetenskaplig träning".

— Ja, vad vet herrn om det? spørjer menlöst den oinvigda.

Det låter med förlov sagt, som ett påstående att världen vore fix och färdig med alla stora roller definitivt utdelade, så att ingenting finns kvar för dem som ännu råkar sitta i småskolan...

I varje fall anser fransmännen uttalandet vara grundfalskt.

Kanske knyter den hitlerska tankegången sig till det faktum att de svarta med sitt speciella sinne för rättvisedistinktioner visat sig fallna för juridiska studier, om tillfälle ges dem, och Frankrike har givit många av dem en chans, varefter de fått utöva sitt yrke, huvudsakligen i hemlandet där det behövs advokater såväl som annanstans.

De franska koloniernas färgade, till vilkas handhavande naturligtvis många misstag begåtts även under fransk regim — en sak som öppet och beskt påtalats i fransk press och rättats till — har småningom alltmer tillägnat sig de europeiska utvecklingsmöjligheter som där inte vägras "halvaporerna" i fråga om hygien, undervisning och gradvis inlemmande i landets förvaltningsapparat, varigenom samverkan med de vita herrarna förmanligt befordrats.

Inom f. d. tyska Kamerum har noterats att det 1914 fanns 400 km. goda vägar, en siffra som 1938 stigit till 4,500 förutom de antika färdstigarna. Järnvägar 1914 = 350 km., som till stor del förstördes när tyskarna lämnade landet. År 1938 var siffran uppe i 510 km. Handeln 1914 = 92,962 ton, hade 1938 ökat till 222,954 ton.

I Togo steg exportsiffran under fransk förvaltning från 969 ton år 1913 till 17,763 ton år 1938. Dummare är inte de svarta — som lär vara långtifrån dumma — än att de lägger märke till framsteg och uppsving som även de har gott av.

Kanske kan det vara värt lägga märke till att Amerikas många millioner svarta, hos vilka minnet av slavtiden lever kvar och som fruktar en ytterligare utbredning av "rasismens" fördomar, under vilka de lidit och lider, givetvis betraktar de franska ansträngningarna till utjämning med sympati. Detta torde inte vara okänt i kolonierna, där ett stort antal "halvapor" både läser

och läser tidningar och växer till i omdömesförmåga — och denna amerikanska strömning återverkar också bland dem.

En fransk officer har berättat för mig att han en gång under förra världskriget hade tillfälle inta sin middag i en amerikansk mäss. Bordet var dukat för ett trettiotal personer, men i salens ena hörn observerade han ett litet bord dukat för bara två. Vad betydde det? Förklaringen kom strax: de två vid lilla bordet var regementets tvenne läkare... och de var färgade!

— Jag har sällan skämts så, sa fransmannen. Läkarna, kanhända de två enda mera gediget studerade männen i hela sällskapet, behandlade som parias!

Dylikt ingår inte i fransk syn på allmänmänsklighet.

För att nu återgå till hemma-Frankrike, hur mycket människor som där är sysselsatta med olika former av verksamhet för arméns bästa, kan inte beräknas. Lättare vore att räkna in dem som ingenting gör. Och medan de otaliga gäng är samlade som gnor med stickning, sömnad, inslagning av paket med mera går ju samtalen sin gång. Det blir som sagt inte så mycket hjältehistorier — ehuru det i detta, som det ser ut, stillastående krig inte saknas hjältedåd — utan rör sig mer om praktiska detaljer, om siffror, beräkningar, eller flammor diskussionen kring nya uppslag.

Och så är det givetvis mycket omtyckt med informationer om hur *de* har det... där borta, det vill då säga i fiendeland. På andra sidan linjerna. Den ena har hört det, den andra det. "Säker källa"... I verkligheten vet allmänheten nog inte så mycket. Men det ges ju dem som vet mer.

I ett sällskap där jag befann mig en dag i medio december, sa en person helt lugnt och sakligt:

— *Deras* järnvägsmateriel börjar bli sliten. De hinner inte producera nytt utöver vad armén förbrukar, oljevagnar och dylikt. Man kommer endera dagen att få höra talas om svårartade järnvägsolyckor. Det vill säga, man får reda på två eller tre, sedan blir det tyst: det kommer inte att få nämnas mer!

— Nå ja, man hör så mycket, sa en dam skeptiskt.

Men jag kände det litet ruskigt, då profetian knappt ett par veckor senare slog in: alla minns ju de par otäcka olyckshändelserna i Tyskland i juldraget — vad de nu kunde bero på?

För de mer verkligt informerade stannar tanken på kriget emellertid aldrig vid blotta ena eller andra frontstycket. Jag nämnde nyss i förbigående den franska, eller rättare sagt fransk-engelska armén i Orienten. Den lär enligt samstämmiga uppgifter vara betydlig. Varför ligger den där? Naturligtvis inte utan mening. Men vilken, närmast?

Att de som *vet* något resonerar mondialt numera, står utom tveivel. Man har att räkna inte bara med Tyskland — ehuru det kunde vara mycket nog — kriget är inte bara ett franskt-tyskt, eller ett engelskt-tyskt. Bland alla andra faktorer, av vilka frågan om *oljan*, detta den motoriserade världens livselixir, ligger i första planet, är också Ryssland en — och den tysk-ryska pakten med dess ööverskådliga efterverkningar. Om Sovjets inre svagheter eller organisationsblottor har det visserligen talats och de har inte varit okända, men ännu i början av november hade man inte sett dem på allvar demonstrerade.

Och så är det Englands indiska intressen, Persien det engelsk-vänliga, Turkiet det franskoriterade med sina 500,000 man, det är yttersta Östern och det är Amerika med sin stora apparat av såväl svårigheter som resurser. Och Italien som talar fred men i synnerhet tycks utveckla en livlig politisk verksamhet och

göra goda affärer. Och Medelhavet, fredlig insjö, intill vilken Egypten ökar på sina rustningar och Palestina lägger ner sina tvistigheter. Och Balkan, proppfullt med problem — och alla de övriga neutrala. Också de, problem.

Att det under stora krigiska konflikter finns neutrala oaser kvar är inte utan vikt, det framhölls ofta under förra krigsperioden. Bland dessa neutrala befann sig ännu i början av november Finland, inräknat i ett fast fredsbeslutet Norden... Men hur gick det sedan?

En fransk kulturpersonlighet och tysklandskännare, tidigare vänligen lierad med herr von Ribbentrop, berättade att denne som sin stora idé brukade framhålla ett samgående mellan Frankrike och Tyskland, naturligtvis för att eliminera England och — ännu mera naturligtvis! — därefter underlägga sig världen. För mindre gick det inte. Men herr von Ribbentrop har senare måst lägga om sin linje.

Händelsernas gång är och förblir oberäknelig, heter det, medan Frankrike beslutsamt inrättar sig under allvarets mörklägning: och allra minst kan man bygga på logik, ty livet är inte logiskt, eller i varje fall låter dess logik inte fånga in sig. Det gäller så ändlöst mycket, som trängs om att få komma upp i vågskålarna. Det enda man kan vara absolut säker på, är att man måste kalkylera med — många möjligheter. Förutse allt, vara beredd att gå fram på olika vägar.

Så talade och sa den visaste bland mina franska vänner.

— Men, la han till, om den slutliga utgången än låter vänta på sig och vilka vägar den än tar, *hur* den kommer att te sig, *det* är vi åtminstone vissa om.

CIVILT VARDAGSLIV

När pariskorrespondenter, såsom vi alla ibland sett, skriver att livet i Paris går sin gång alldeles "som vanligt", är det naturligtvis en sanning med modifikation. För det första står många hus, emellanåt hela rader av hus, våning efter våning med slutna luckor och många smärre butiker har slagit igen. På dörrens blåmålade glasruta avtecknar sig ett litet anslag: *Fermé pour cause mobilisation*. Under september ägde en ganska livlig frivillig evakuationsrum och sedan dess har mycket folk kommit tillbaka, men långtifrån alla. De som har små barn till exempel inrättar sig hellre utanför alla farozoner. För det andra är staden mörklagd, vilket visserligen inte betyder absolut nermörker liksom i en del landsortsstäder norr över, men ändå en betydlig handikap för rörelselusten om kvällarna.

På somliga av de större trafiklederna var biltrafiken i december, ostörd av bensinrestriktioner, samt även gångtrafiken livlig nog, ja, förvånande livlig på sina håll ännu vid tio—elvatiden och de större stråken relativt ljusa. Men man gör klokt att förse sig med ficklampa, ty man kan råka ha ärende på alldeles nattsvarta gator också.

Om det känns olustigt? Det var likadant, kanske ännu mörkare 1915 och det var inte olustigt då heller. Man vänjer sig fort. Dessutom är det behagligt att veta att Paris för närvarande torde vara en av Europas lugnaste städer, med ett maximum av

säkerhet för individen. Förklaringen kan man få under samtal med M. Langeron, stadens polisprefekt, en herre man antagligen ogärna konfronteras med, därest man har någon olaglighet på samvetet, så fast och sträng ser han ut, då inte en liten humoristisk glimt verkligen ibland blixtrar till i ögonen bakom pincenén.

— Jo, madame, ni är mycket riktigt informerad. Inbrott eller överfall i rånsyfte bestraffas under nuvarande krigstid med döden. Inga långa processer. Och det vet våra... klienter. Brottslighetsindex har också sjunkit till nästan noll.

— Klienterna? Jag antar att man håller ett öga på dem i alla fall?

— Genast vid krigsutbrottet tog vi hand om sällskapet, som vi känner rätt bra till — och det är tills vidare... ute ur samfärdseln.

— Hur många kunde det röra sig om? Ett par trehundra?

— Å nej. (Ett småleende, som inte röjer om ens gissning bör korrigeras uppåt eller nedåt.)

Det lockar kanske inte så mycket att vara polisklient i Paris i det hela, ty säkerhetstjänsten där hör till de bästa i världen. En del av gossarna i fråga, den stora stadens gangsters, har väl införlivats med armén, med ett av dessa särskilda förband som går under namnet av *Joyeux*, sammansatt av idel sutenörer, inbrottstjuvar och likvärdiga, men där befäl med begåvning att sköta dylikt folk visat sig inte sällan få en märkvärdig både pli och ambition på sällskapet.

Av Paris' ordinarie säkerhetsvakt är 1,300 av 24,000 mobiliserade, därav 700—800 *sergeants de ville*, de för varje parisresenär välbekanta gatupoliserna i mörkblå uniformer med slängkappa, lugna och hövliga karlar, otroligt handfasta om det gäller.

Polisprefekten i Paris, M. Langeron, mot bakgrunden av arbetsrummets väldiga reliefkarta över staden.

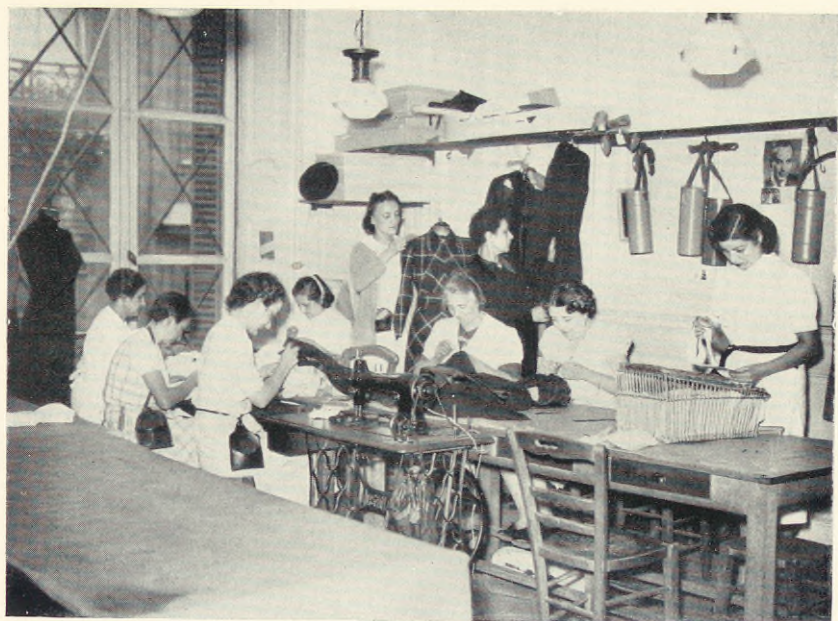
I september utrustades alla Paris' gatupoliser med stälkask och gasmask.

Motoriserad militär bidrar till att uppehålla ordningen.

Arbetet vid lastageplatserna fortgår som vanligt. Det tycks vara gott om kol!

Arbetet i de fina modehusen minskade starkt vid krigsutbrottet —

— men tog snart upp sig igen, bland annat med en rad mannekänguppvisningar.

I Bibliothèque Nationale, åter öppet sedan i oktober.

Bokkommers i det fria.

Jag har en gång bevittnat hur ett par av dem, ganska småvuxna, svartögda gynnare inom vad som verkade några sekunder, medan jag stod i närheten med hjärtat i halsgropen, på öppen gata övermannade tvenne bärsärkar i fullt envig med dragna vapen, fick handklovar på dem och körde i väg med dem i första bästa passerande bil. Något snabbare och mer effektivt i anställningsväg är svårt att föreställa sig!

Men M. Langeron var vid vårt sammanträffande angelägen om att framhålla principen om "*la méthode douce*", det vill säga, aldrig brutalitet i onödan. Det tycktes vara hans särskilda skola.

— Det kan vara något besvärligare att uppehålla ordning i en världsstad med smidighet och hänsyn, än motsatsen vore. En demokratisk regim blir mera maktpåliggande för den ansvariga än den brutala diktaturen... Men vi håller på det! Och vår poliskår är populär i staden, inte minst i de mest folkliga delarna. Parisbefolkningen har nämligen sinne för ett frejdigt ord, för framställningar i godmodig form. Vi uppfostrar målmedvetet våra *sergeants* i den riktningen.

Mobiliseringen till trots ser man emellertid alltjämt mycket polis på gatorna, om än ordningen delvis sköts av cyklistsoldater eller smärre militära patruller — och sist men inte minst av detektivkåren. Ty om också den ordinarie turistvärlden håller sig borta för närvarande, finns det i Paris gott om utlänningar och de fordrar speciell tillsyn. Alla är inte "pålitliga".

Under min första vecka i Paris gjorde jag själv rätt intim bekantskap med polisprefekturen, nämligen för att erhålla min *permis de séjour*, mitt uppehållstillstånd. Såsom en av de 1,500 till 1,800 främlingar, vilka dagligen passerar prefekturen — nykomlingar, eller transitoresande, andra som vill få sitt tillstånd förlängt — vandrade jag från kö till kö, ur trängsel i trängsel,

tills jag äntligen hamnade i min rätta *bureau*. Jag fick visa legitimationspapper såsom pass och bostadsintyg från mitt hotell, jag fick besvara frågor, inte bara angående min egen person utan även exempelvis om min fars och mors födelseorter — som jag kände blott illa till! Eller räkna upp mina fyra bröders förnamn.

Slutligen fordrades ett antal fotografier och det visade sig att det dussin passfoton jag för alla eventualiteter medtagit inte alls dög: jag skulle vara i profil och med örat bart. Det anses att örat är det enda en om än så durkdriven brottsling inte kan maskera, sminka, låta operativt ändra! Och så tog man mina fingeravtryck: båda pekfingren. Varpå min *permis* äntligen kunde utfärdas och jag hade lov att vistas två månader i Paris i största lugn.

Permis att cirkulera i franska landsorten måste jag dock söka på annat håll, nämligen inom den väldiga informations- och censurapparaten som regeringen efter krigsutbrottet skapat och etablerat i Hotel Continental, ett av stadens största hotell, ordinarie frekventerat i synnerhet av rika amerikaner, utmärkt beläget i omedelbar närhet av Place de la Concorde.

Till dess chef och överherre (Frankrikes Goebbels, får man höra på skämt!) har utsetts den högtförfinade, äktfranska, att inte hellre säga äktparisiske diktaren Jean Giraudoux, möjligen därför att han till annat även är ämbetsman i Utrikesdepartementet. Under honom sorterar inom hotellets murar och dess verkligen ytterst intensivt organiserade Informationsbyrå en härskara souschefer, till vilka den upplysnings- eller anvisnings-sökande har att vända sig, liksom för att få diverse tillstånd, pressfotografier och så vidare.

Dessa chefer har utvalts bland landets intellektuella. Har man

ärende i komplexet, kan man i de ändlösa korridorerna stöta på en André Maurois, en Henri Massis eller journalister från många håll. En svensk har att särskilt hålla sig till vår gamle sverigekännare och vän Lucien Maury, som temporärt övergivit sin post som föreståndare för det svenska studenthemmet i Cité Universitaire och inträtt i aktiv tjänst bakom ett skrivbord och en telefonapparat, outtröttligt hjälpsam och älskvärd, utvecklande liksom övriga på "censuren" — som informationsapparaten också får heta, delvis med rätta — fransmännens förbluffande arbetskapacitet förenad med förmåga att koppla av för en liten trevlig pratstund.

Jag har uppehållit mig utförligt kring formaliteterna under krigstid därför att de flesta i Sverige inte anar hur mycket mer komplicerad tillvaron blir i ett krigförande land mot i "vanlig" tid. Bara ett exempel till: har jag att skicka av ett telegram, måste jag först visa det i distriktets poliskontor och komma dit försedd med intyg av hotellvärden att jag verkligen bor där jag uppger... Men iakttar man föreskrivna regler, kan man sedan leva hur angenämt som helst i Paris.

Man åker bil, fantastiskt billigt tack vare valutan och alltjämt låga taxor, man träffar dem man vill eller behöver träffa och går klockan tio hem med sin lilla ficklampa, eller går på restaurangerna (som stänger klockan elva), fullt upplysta bakom igenmålade fönster och tätt slutna dörrar, proppade av folk. Vad det är för människor? Inte det brokiga sällskapet från fredstid, till exempel i de omtyckta kosmopolitiska montparnasse-restaurangerna, utan mest parisare. Många av dem har nämligen upplöst sina hem till hälften, lever i ett eller par rum, har packat ner eller skickat bort sina dyrbarheter och äter ute. Man vet ju aldrig vad som... kan hända. Fester, större bjudningar före-

kommer inte: det är inte god ton, och de teatrar som spelar börjar och slutar tidigt.

Så strängt som under förra kriget är det ändå inte. Då dansades under över fyra år inte ett steg i Frankrike: men nu lättades litet redan i december på dansförbudet i Paris, om det också alltjämt påbjöds inskränkningar.

En enda gång under min vistelse i Paris blev det flyglarm. Jag väcktes av det vid halv ettiden i min bästa sömn och ens första reaktion är inte fruktan utan förargelse. Nyfikenheten på skyddsrummet drev mig ner i källaren och det visade sig vara en ganska ohemtrevlig plats med taket stöttat av pelare, kalkyletrade att kunna bära upp huset i sex à sju våningar ifall det skulle störta ihop. Där satt man på enkla stolar. En samvetsgrann äldre engelska hade med sig ner en förbandslåda och inte mindre än två gasmasker i fodral samt frukt!

Men utsikten att bli sittande där med ett jättehus över sig och först småningom bli framgrävd, var föga stimulerande, jag trevade mig upp efter min päls och ut på gatan. Ett underbart månsken över den lilla tysta tomma squaren i närheten. Idealiskt flygväder, onekligen, men idealiskt för försvaret också. Man hörde kanondån: luftvärnet. På det opalskimrande himlavalvet avtecknade sig ett mystiskt skarpt ljust cirkelstreck. En smal vid guldcirkel. Till ledning för sikten? Jag vet inte.

Ett par herrar som också gått ut, resonerade flygvärn: — Paris är väl försvarat, det blir *dem* svårt att komma igenom eldspärren . . . Men hotellets portier sprang efter oss och anmälde att det var strängt förbjudet att vistas ute. Naturligtvis, för splittrors skull från just luftvärnsaktiviteten, vi borde ha tänkt på det.

Sedan satt jag i den kolsvarta hallen och lyssnade till ett par osynliga grannar som muntrade upp sig med historier från Spanien. Slutligen sa en av gruppen:

— Det är uträknat att till och med ur det förfärliga blodbadet 1914—1918 kom *majoriteten* tillbaka hem oskadad.

Ja, det är den hemliga tron att man tillhör de gynnades skara som förklarar allt dödsförakt. Vi är alla innerst övertygade om mirakler. Skulle majoriteten så bara vara femtiofem på hundra, räknar vi med att bli en av dessa femtiofem!

Vi visste där vi satt, att på hotellets tak, högt över oss, befann sig en spejare, vars uppgift var att varsko oss, därest faran skulle närma sig. Vår turprocent var alltså tills vidare ganska stor.

Efter någon timmes väntan blåstes det hela av.

Nästa dag sökte jag efter någon notis i tidningarna angående detta alarm, men fåfängt. Jag råkade vänner: ingen talade om det, ehuru ingen kunde ha undgått att väckas av det fasansfulla sirentjutet. Jag frågade min rumsstäderska hur hon reagerat.

— Ack, madame, vad ska man göra? Vi behöver vår natt-sömn.

Hennes man och hon hade lugnt blivit liggande i det låga tvåvåningshus i en av de norra (mest utsatta) förstäderna, där de bodde.

Många personer som levt under envisa och verkliga förskräckliga bombardemang har vittnat om dess oväntat ringa psykologiska effekt som skrämmedel — och ånyo, som redan så ofta, inställer sig tanken: Vad ska då denna grymma form av krigföring tjäna till? Den representerar bara en ur alla synpunkter ousäktlig skadegörelselusta och den fullkomliga ondskan.

Dagen efter alarmnatten gjorde jag mig ärende till M. Lucien Lelong, ingalunda för att beställa fina kläder utan för att få tala med modekungen i hans egenskap av ordförande i Paris' modesyndikat.

M. Lelong, sittande vid ett tomt bord i ett mycket chosefritt mottagningsrum, började med att artigt uttrycka sin förtjusning över att bli uppsökt av en dam som *inte* önskade tala sista modet med honom — och därefter var vi strax inne på vårt ämne. Han säger:

— I början av september stängde upp till åttio procent av modehusen. För min del var jag genast emot detta och har lyckats få upp rörelsen betydligt igen. Landet måste exportera, det säger sig självt, och alltjämt finns det marknader. Den amerikanska till exempel är lika öppen som någonsin. Modet är hos oss en industri som jämte sina bigrenar sysselsätter över en million människor. Goda år kan exporten av textil och modevaror gå över 2½ miljarder francs. Det är ju uteslutet att man kunde ställa hundratusentals arbetare eller arbeterskor brödlösa: där måste varje arbetsgivare hugga in. Också detta är ett nödvändigt offer åt försvaret, madame.

— Kriget absorberar väl ganska många, endera genom mobiliseringen eller i de förvandlade industrierna?

— Många men inte alla. Särskilt inte de äldre. Där hotade bitter nöd.

Jag hade i tidningarna observerat att Lelong just lancerade en serie klänningar i relativt blygsamma prislägen, eller från 750 till 1,500 francs (cirka 75 till 150 svenska kronor) och fick in honom på konfektionens betydelse, som jag personligen anser vara mycket stor. Men vad skulle en av det exklusiva modets herrar mena om massvaran?

— Vad min billiga serie beträffar, startade jag den så tidigt som 1934, förutseende kris, om också inte krig. Jag kallar den inte konfektion, den kräver prima stoff och personlig elegans för vart plagg. Men givetvis har konfektionen i egentlig mening sin enorma uppgift. Märk väl, den inspireras heltigenom av vår *haute couture*, alltså av exklusiviteten och dess nyheter. Å andra sidan vinner vi själva i längden på att allmän smaknivå höjs. Detta är god... demokrati, för att nu använda ett en smula nött ord! Vi snuddar där, säger han, vid den sociala frågan om rätt till lika — eller någorlunda lika — yttre aspekt för alla, inte sant?

— Ni frågar, madame, ifall jag tror att kriget har eller får direkta följder inom modet. Nej. Framför allt, inga uniformer! Men — efter kriget är det möjligt att ganska stora förändringar kommer in. Det blir som det alltid varit: efter hårt tryck, ett visst reaktionsbehov, ett lössläppande av fantasin. Sålunda blev 1918—1919 ett utmärkt år ur modesynpunkt. Man får varken här eller någon annanstans i livet arbeta på kort sikt.

Sade modekungen.

Även M. Vuitton, ordförande i den Högre parisiska kommersens federation har uttalat sig:

— Alla de som tappert håller näsan över vattnet bör hjälpas med lån och krediter. Kom ihåg, det är tio år som vi praktiskt taget gått fram i dåligt väder. Nu är det storm — men den kan och ska ridas ut! En given utväg är att fördela alla krigsbeställningar på massan av små beställningsmottagare, ända ner till småhantverket. Skulle ett stort företag bli drabbat på ena eller andra viset, kommer fördelen att visa sig av att man haft beredskapsarbete i gång *överallt*, var helst det existerar minsta lilla arbetargruppering. Saken är under utredning.

Där har man alltså ett av de många problem som kriget skapat: att skaffa så många som möjligt arbete. Inom samtliga de arbetsbranscher som tills vidare mer eller mindre illa tvungna lagt upp, bör och kan omkoppling av verksamheten understödjas. Att driva samtliga tillgängliga medborgare till de stora industrierna låter sig inte göra: alla passar inte där, det kan också komma fackföreningssynpunkter in. Men hemhantverket och småkommersen spelar en mycket stor roll i den franska och särskilt i den parisiska livsförseln — och de får inte lämnas att förtvina.

För att ena dessa tvenne nödvändigheter: stödja arbetets småfolk och tillföra krigsindustrin mesta möjliga kraft, har rustningsministeriet, Ministère des Armements, på många håll trätt i förbindelse med produktiva smågrupper och lyckats sammanföra dem i större enheter. Så har vissa småindustriidkare enats om gemensam fabrikslokal, där kollektiva beställningar kan effektueras i samverkan. På en ort till exempel var det samtliga smärre träförädlare, alltså möbelsnickare, diverse trähantverkare.

Det är ett önskemål att idén till nämnda grupperingar skulle breda ut sig över hela landet. Man anser att olika handelskammare och skråorganisationer kunde biträda vid den besvärliga förstahandsfinansieringen. Denna praktiska form av hjälpverksamhet kommer de medborgare till godo som på grund av ålder eller annat skäl inte mobiliserats, dessutom i många fall mobiliserades hustrur och inte minst de evakuerade regionernas tillfälligtvis hemlösa, ofta sysslolösa ifall de inte tas om hand.

Som ett exempel i sitt slag på omkopplingsprocedur, kan jag personligen nämna en helt liten affär för *Modes et Frivolités*, alltså små lyxaccessoarer till den kvinnliga toaletten. Innehavarrinnorna, två unga initiativrika damer skaffade sig genast vid mobiliseringen garnreserver och stickmaskiner och sysselsätter

nu sitt dussin arbeterskor utan lönesänkning med varor lämpliga för fronten: hjälmar, knäskydd och dylikt. De hoppas småningom nå fram till beställningar från intendenturen.

Om än M. Lelong inte visade, eller ville visa något större intresse för modets förnyelse i krigstid, är det ett faktum att Lyon, sidenindustriernas centrum trots allt förbereder nya varukollektioner i silke och ylle för — 1941! Hur än vävningen av fallskärmssiden förblir den mest aktuella artikeln där, släpper man inte ambitionen att producera utsökta modestoffer, om inte annat så för export. Jag hörde profeteras om himmelska nya färger... blågrönt *caspienne*, *rose vif Flox*, silvergrått, och allt vad det mera hette!

Typisk för viljan att hålla allt i Frankrike gående så normalt som möjligt, är också att keramik- och glasindustriernas Federation Nationale redan i november utlyste en pristävlan i stor skala och med vackra prissummor, syftande till att skapa fram en ny stil, "*style 1940*".... Och från Nizza erhöll jag under tiden för min parisvistelse brev från vänner, som enträget bad mig välkommen till Rivieran, till sol och blommor och sorgfrihet. Jag medger att jag inte reflekterade. Men det lär faktiskt vara så, att man i södra Frankrike lever alldeles som om ingenting alls hänt — fränsett att en del av männen ju kallats in under fanorna — och man förbereder "säsong". Ty även hotellen och allt annat som beror av turistklientelet måste ju fortsätta att leva och verka. Turister kan man få från Balkan, Italien, Schweiz.

Från besöket hos Lucien Lelong tog jag denna dag, så kylig och klar som man kunnat vänta efter månskensnatten, min väg hem längs kajerna, de klassiska pariskajerna med sina bokstånd, dit restupplagor vräks ut och där man någon gång kan göra ett

"fynd". Bland annat fångades nu min uppmärksamhet av en volym valda delar ur *Mein Kampf* på franska och eftersom jag ännu inte tagit del av detta verk, beslöt jag att förvärva det, fräscht och ouppskuret för en summa av fem francs (omkring femtio öre). Det bar författarens porträtt med uniformsmössa och ett uttryck av "*Es ist erreicht*" på titelbladet.

Kring transaktionen bildade sig nu en liten grupp intresserade: en mycket gammal och luggsliten herre, inte olik några av dem jag ett par dagar tidigare iakttagit på det sedan 26 oktober åter öppnade Bibliothèque Nationale, försänkta i forskning längs borden med lampor och synbarligen oberörda av tidens oro. Vidare en något yngre arbetare i ylletröja, med cigarretten i mungipan, på väg, antar jag, men utan brådska till eller från sitt jobb. Den säljande gumman själv, slutligen, en jag måste säga ovanligt otvättad, skrumpen och kutig varelse med de piggaste ögon i skrynkelsiktet.

Den luggslitna lärde sa:

— Denne Hitler, ja, han är en psykologisk gåta, madame. Läs boken, jag har läst den: den hänger inte ihop. Och han lär vara utan all bildning, rentav vantrivas bland verkligt kultiverade människor, sägs det. Hur kan ni förklara honom?

— Det är en äventyrare, sa arbetaren. Jag har varit i Tyskland, det är inte elakt folk där, men de tror vad som helst, de har inget omdöme. Så till exempel . . .

Den gamle lärde herrn lyssnar hövligt medan arbetaren går vidare i sina utläggningar. Vad han iakttagit är kanske inte så mycket att ta vara på, men hur äkta franskt är inte den gamles artigt uppmärksamma lyssnande till vad en medmänniska har att säga!

Under tiden står gumman och väger ett av exemplaren av Mein Kampf i handen och väntar på att jag ska besluta mig. Jag gör det, tar fram min femfrancsedel och betalar.

Då yttrar gumman, och det blir faktiskt den dagens toppunkt för mig, hon säger, medan hon daskar till porträttet på titelbladet med ena handens smutsiga baksida:

— *Ah, ce buveur de sang! Et avec tout ça, il se permet d'écrire des livres!!*

"Buveur de sang", bloddrickare, revolutionens nu etthundra-femtioåriga pittoreska uttryckssätt, det lever alltså alltjämt på folkets läppar i Paris! Och med vilken schwung fick inte den skröpliga gumman det över sina torra läppar!

Inte bara jag är förtjust: den gamle herrn från Bibliothèque Nationale, som säkert för egen del är utan minsta harm mot Führern, ger mig den mest maliciöst förstående blick. En finare hyllning åt kultur, åt hela den skrivande och diktande världen, än detta spontana utbrott av indignation över att en *buveur de sang* kan "tillåta sig att skriva böcker", det får man väl leta efter!

Ur folkets mun kom den — och var kunde det skett i denna form, mer än just i Paris?

Vår lilla grupp skingrades, arbetaren som kände tyskarna gick åt sitt håll, gumman fortfor att mumla och smågorma för sig själv. Men den slitna gamle herrn och jag gjorde sällskap en liten bit. Jag fick slutligen hans visitkort: han var en f. d. professor vid ett av Frankrikes universitet.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs, but the characters are too light and blurry to transcribe accurately.

DÉFENSE PASSIVE — CIVIL-
BEREDSKAP

Det blev såsom redan berättats flyglarm över Paris. Vad innebar det ur försvarssynpunkt sett?

Det börjar med att på en eller annan ort utom Paris, kanske tvåhundra kilometer därifrån, kanske mer, fientliga plan iakttas. Omedelbart sätts signaleringssystemet i gång för att varna huvudstaden. Från relä till relä är mellanliggande orter ända fram till Paris inom några minuter varskodda. Någonstans i huvudstaden, jag anar inte var, har civilberedskapen, eller som det här heter *la Défense passive* sin postering nummer ett, vilken först tar emot budskapet. En därstädes alltid närvarande jourhavande väktare sitter vid sitt signalbord och sju trappor upp ovanför honom, uppe på byggnings tak, står ett litet runt torn av sju millimeters stål, där en man likaså är posterad, eller skickas upp vid första varning. Där uppe stänger han om sig, han har gluggar i stålet för att kunna bevaka horisonten runtom och en telefonapparat bredvid sig. Intensivt spejar han ut i natten, det är han som ska upptäcka om fienden verkligen kommer åt att närma sig Paris, vars befolkning just befinner sig i sin bästa sömn.

Och plötsligt får han se något. Där är de! Inte ännu över staden, men uppenbarligen på väg dit. Naturligtvis har luftvärnet, militärerna, också spejat och är beredda, jaktplanen

stiger upp, de som inte redan var uppe, tysta, osedda, aldrig slappnande väktare.

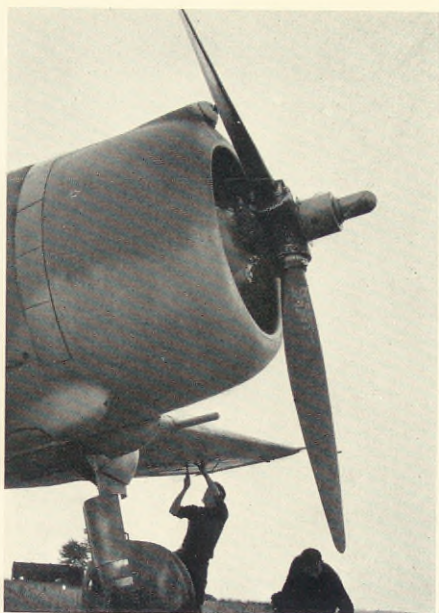
Men nu befinner vi oss alltså hos civilberedskapen.

Telefonsignal från stältornet till mannen vid bordet — och ögonblicket därefter är mistluren i gång. Ett par minuter senare, knappt det, är tjugufemtusen gatlyktor, tidigare försvagade eller avskärmade, totalt släckta. Absolut mörker — såvida inte, förstås, månen behagar skina.

Mannen vid signalbordet har bland annat framför sig en apparat, en tavla, som registrerar in den elektriska förbrukningen i stan. Vid de första sirentjuten visar sig att förbrukningen genast stiger: människorna har vaknat och tänder för att i hast klä på sig. Men knappt tio minuter därefter diagrammas snabb sänkning igen och berättar att människorna blivit färdiga att skynda ner i skyddsrummen och släckt efter sig i bostaden. Den snabbhetsdisciplin som parismedborgaren givit prov på är därmed ovedersägligen konstaterad.

Skyddsrum, *abris* finns det inte i alla hus, men dock mycket tätt och varningarna skickas ut i så god tid att envar ska kunna hinna få litet kläder på sig och komma fram till närmaste. Var abri finns står angivet på stora skyltar utanpå husen liksom också hur många personer den rymmer samt var närmaste därifrån är belägen. Gatutrafikanten har naturligtvis att bege sig in var han fortast kan få rum.

Det hade anmärkts att det tilltagande bruket av ficklampor tillfört staden ökad ljusutstrålning. Allmänheten uppmanades därför genom tidningar och radio att förse sina lampor med blått glas eller blåfernissa över glaset. De flesta lydde säkert snällt. Gatuförsäljarna fick tillfälle att göra affärer i blå fernissa, liksom också i blåpappersskärmar till lampor inomhus.

Jaktplanet får en sista översyn innan det går ut att möta angrepp.

I skyddsrummet till ett vanligt boningshus i Paris.

Till ledning åt trafikanterna under de mörka timmarna markeras trottoarkanterna med vitt.

Trafikpolisernas vita battonger och huvudbindlar vägleder i mörkret.

Ibland har påklistringen av pappersremсор över skyltfönstren tagit sig rätt pittoreska former. Effektiviteten kan här betvivlas.

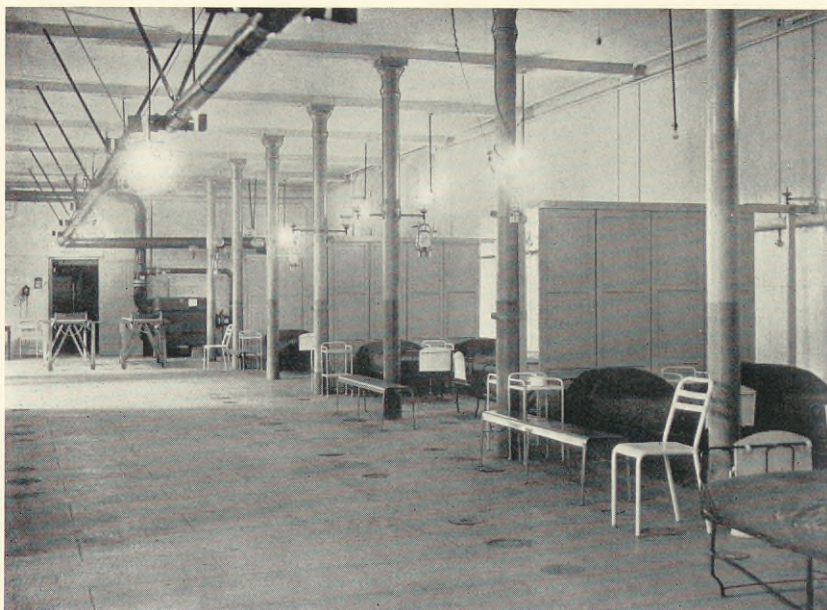
Varje skyddsrum har sin skylt åt gatan, därest det är avsett för fler än husets egna invånare.

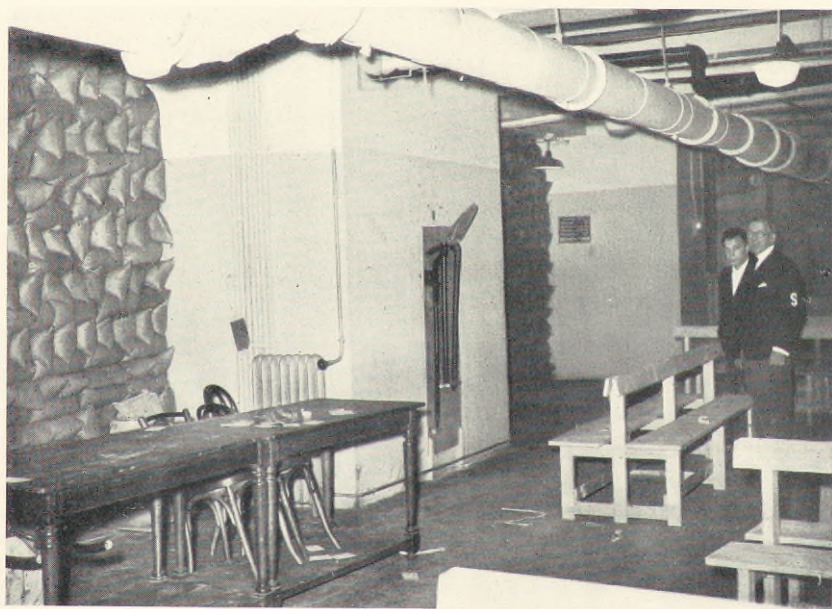
Luftskyddspatrull i Paris, full utrustning.

Antigasskyddsrum under klippan — någonstans i Frankrike.

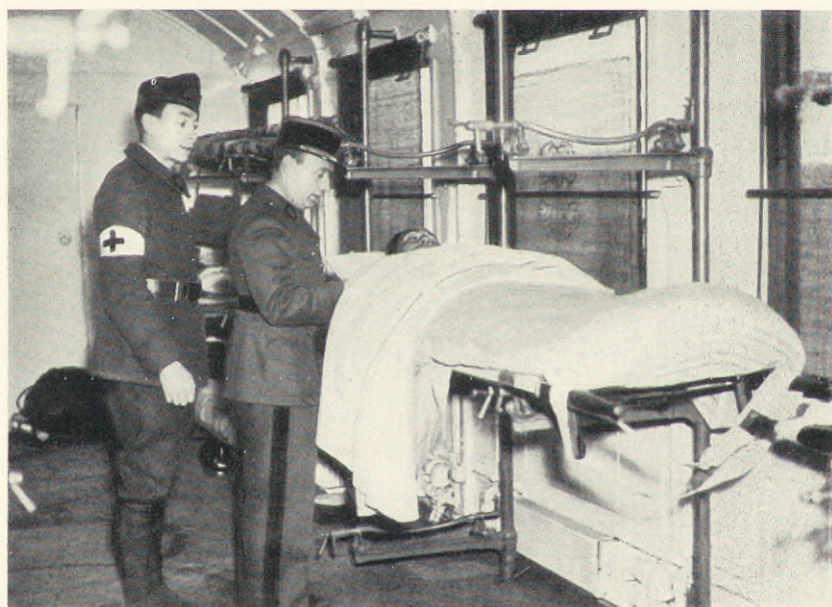
Sanitetspost, där A. D. N. får verka, avsedd åt gasförgiftade.

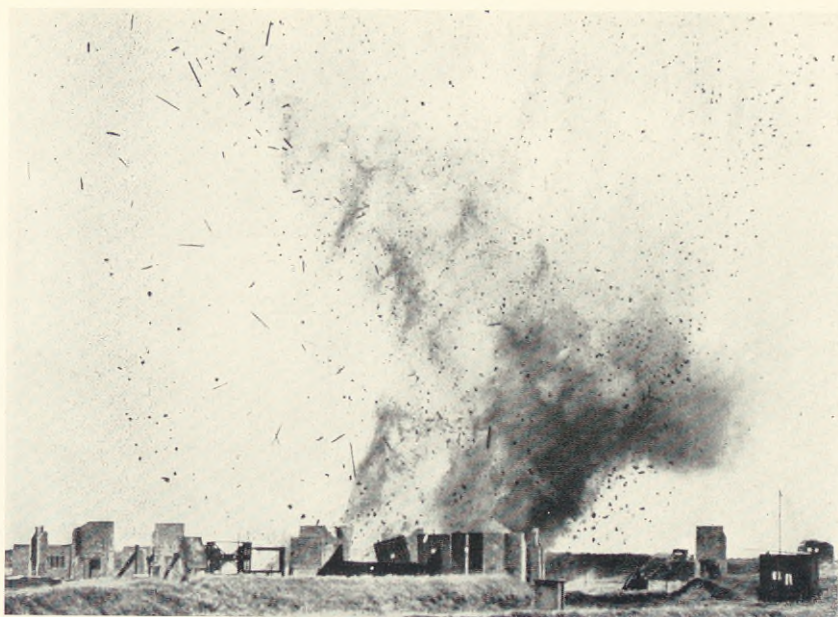
Skyddsrum under ett av Paris' stora varuhus.

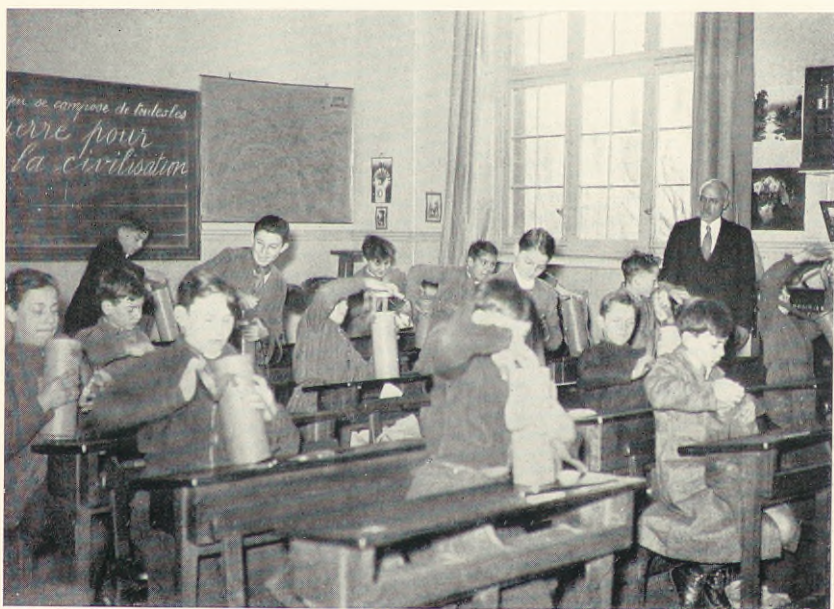
A. D. N.-sköterskor övas under ledning av brandmanskap.

Franskt lasarettståg, interiör.

Engelskt experiment för att utröna vissa skyddsanordningars motståndskraft vid nedfall av tvåhundrakilosbomber.

Undervisning i skolorna: påsättning av gasmask med största möjliga skyndsamhet.

Kö i september av villiga blodgivare utanför en av centralerna. Observera pappersremssorna över fönstren.

Blodproven undersöks och klassificeras.

Frånsett att alla bebodda våningar — där det inte är luckor för fönstren — och alla öppna butikens fönster är försedda med påklistrade pappersremсор (stundom i ganska fantastisk utklippning), avsedda att skydda glastrutorna för splittring vid starkt lufttryck (bombnedslag), såg jag i Paris mångtliga helt blåmålade fönster, samma färg överallt, vilket verkar bra och gör en ganska målerisk effekt i gatubilden. (Färg: Wilh. Beckers lackfärg Rivalin n:r 62, jag tror den kallas himmelsblått, i så fall en ganska stark sommarhimmelfärg, klar och ren).

Pappersremсорna, som bör klistras ända upp på fönsterbågarna, hindrar inte glaset att brista, men väl skärvorna från att flyga åt alla håll och ytterligare bidra till skadegörelsen.

Stadsbefolkningens goda hållning lär säkert till inte liten del bero på att verksamheten för det "passiva försvaret" startade redan för nio år sedan, eller 1931. Till initiativtagare hade det reservofficerarnas nationella förening, *Union nationale des Officiers de réserve*, samt officersänkornas *Association nationale*. Från början samarbetade där män och kvinnor, vilket jag för min del tror alltid faller bäst ut. Det visade sig i varje fall här vara lyckat.

Tack vare vänners förmedling fick jag nöjet träffa Défense Passive's primus motor, överstelöjtnanten i reserven Carville, en liten mager och torr, ekorrllivlig herre, ordförande också i de militära presspublikationernas syndikat. Jag kallar honom här översten, på franska säger man *colonel* också till en överstelöjtnant.

Jag sökte alltså översten på hans ämbetslokal Avenue de l'Opéra och kom in i ett väntrum, elegant med matta, prytt av

en stor oljemålning på bredaste väggen, föreställande en bivack från anno omkring 1870. Soldater i röda byxor, som det brukades innan den mera skyddande kakifärgen fanns upp, låg där vilsamt grupperade vid lägereldar över ett vidsträckt fält, gevären prydligt kopplade tre och tre med bajonetten på, grytor kokande. Sann bild från tider då flyganfall ännu inte bara var uteslutna, men inte ens tänkta...

Min väntan blev inte lång framför konstverket, efter ett par minuter befann jag mig i överstens arbetsrum med empireskrivbord, bågnande under papper, samt skrivmaskin på ett småbord intill. Skåp, hyllor, papper och papper.

— Tro nu bara inte, madame, att vi 1931 startade under någon större tillströmning av sympatier! De är galna, sa man. Vad bråkar de om? Men vi visste vad vi ville och vad vi gjorde. Det första var upplysningsverksamhet, föredrag här och där — och inte några föredrag av vem som helst, å nej, endast prima namn, verkliga stjärnor! Högre officerare, erkända lärde, beprövade organisatörer. Det var inte fritt att inte föredragshållaren ibland höll på att få smörj, så ilsket retade det somliga att höra talas om blotta möjligheten av krig... Jag har den största aktning för pacifister, madame, för all fredlig internationell samfärdsel, men... man visste för mycket, och bör man inte framför allt se realiteterna i ögonen? Var så god, madame.

Därmed sköt översten till mig en bunt broschyrer över det belamrade empirebordet och slog sig själv ner på en liten ställbar stol vid skrivmaskinen.

— Var så god och bläddra, välj vad ni vill ha! Var så god och fråga, nej, ni stör mig inte! (Skrivmaskinen, inte precis av mest ljudlösa modell, slamrade på.) — Det är för er räkning jag arbetar, madame, jag redigerar ut en promemoria åt er.

Och så fortsatte samtalet, han slamrande, jag bläddrande. Emellanåt sprang han upp, fick fram nya acta från skåp och hyllor, räckte mig dem hasteligen och fortsatte med sin P. M. Under dessa gemytliga omständigheter fick jag så veta en hel del.

Alltsedan 1931 har cirka 1,400,000 personer, lågt räknat och endast intill krigsutbrottet i september, lärts ut om grunderna för det passiva försvaret. Härtill kommer specialkurser för personalen inom stora varuhus, banker, statens verk etc. Kurser ledande till officiella examina har instiftats och den som avlagt nödiga prov har sedan rätt att kalla sig assistent i *Assistance Devoir National*, jag skulle på svenska föreslå översättningen till medlem av folkförsvaret. Översten langade till mig ett papper för påseende, ett intyg av vilket framgick att en fru X., vars tidigare utbildning var = flickskola och yrke inget, den 28 oktober 1939 godkänts efter att, enligt eget val mellan tre ämnen: Gasmasken, Gasförgiftning, Biståndspost, skriftligen ha behandlat det förstnämnda. Avhandlingen, bifogad, var om tre täta kvartssidor och kunde gott titulerats Allt om gasmasker. Därefter hade damen nöjaktigt genomgått muntliga prov och hade alltså därefter rätt att bära assistents titel och hedersmärken.

Översten sprang upp på nytt, fick ut en skrivbordslåda och stack utan mer ceremonier i handen på mig ett par av dessa märken, dels en medalj, brons och mörkblått band, bokstäver A. D. N. (*Assistance Devoir National*), dels en knapphålsknapp (även i form av brosch) i silver och blått.

— Var så god, behåll, å, för all del!

Jag tackade och frågade:

— Har det gjorts mycket reklam för hela denna tydligen högt drivna beredskapsrörelse?

— Reklam? svarade översten och återtog hamrandet på sin maskin. Ingen. *Ingen!* Våra föredrag, våra kurser har talat för sig själva, vår popularitet har kommit emedan den var värd den. Jag sitter just och skriver ner några siffror åt er, madame.

Erhållna resultat före krigsutbrottet:

- 1) 350,000 sektioner organiserade,
- 2) 1,400,000 utbildade assistenter.

— Redan 1933 hade vi nittiotvåusen damer med oss, skjuter översten in.

— Mest damer, i det hela?

— Visst inte! Det här är en hela nationens sak och alla förstår det. I vår hederskommitté, i vår centralkommitté har vi såväl manliga som kvinnliga namn.

Jag hann kasta ett öga på medlemsförteckningarna i dessa kommittéer samt i den tekniska som i sig innesluter, à *titre consultatif* vissa rådgivande medlemmar: idel förstaplanspersonligheter, inte minst bland "konsulterna"...

Översten fortsatte:

- 3) 10,000 högre examina, verkligt höga kompetensfordringar,
- 4) 50,000 frivilliga medhjälpare.

— Gäller detta för hela landet?

— Ja. Men naturligtvis huvudsakligen de större städerna. Hitintills. Nu har vi emellertid börjat sträcka oss till även ganska små samhällen. En organisation, det är något som växer av sig själv, madame. Om den sköts.

Organisationen utgår från stora sektioner, uppdelade i allt mindre och mindre, ner till så kallade *îlots*, öar, hos oss säger man block, innefattande ett antal fastigheter, så liggande att man kan komma runt dem medels gata eller väg. Varje "ö" har sin chef som ska ha reda på allt om sin ö, allt ur civilförvarssyn-

punkt. Redan i fredstid är denna chef utsedd av stadens eller ortens *maire* eller *préfet*, respektive borgmästare eller landshövdning. Chefens utrustning ska bestå av: en stålkask, en overall av kakityg, en reglementerad armbinda, en gasmask, en ficklampa, en visselpipa.

Men det är väl onödigt att här gå in på alltför många detaljer, då beredskapsorganisationerna inte torde vara alltför olika från land till land. I överstens månadstidskrift fann jag en saklig exposé över de tyska städernas beredskap, *Reichsluftschutzbund*, liksom även en artikel om de brittiska skyddsrummens konstruktion och annat av internationellt intresse. Man följer med allt nytt på området.

Sedan krigsutbrottet har A. D. N:s aktivitet som sagt mångdubblats med ideliga populärkurser om fyra upp till nio lektionstimmor eller mer. Jag fick med mig ett stickprov, schemat till en av dem, anordnad genom Krigsministeriets försorg och som leder till en A. D. N.-examen av så kallad tredje graden. Denna kurs meddelades i Paris' Katolska Instituts lokaler och stod under beskydd av Hans Eminens kardinalen och ledamoten av Franska Akademien Baudrillart. Man kan knappast begära mer totalt samgående av till synes bra olikartade element.

Jag meddelar här stickprovet:

I. Allmänna insikter. Explosivbomber, deras karakteristika. Föredragshållare en kapten i armén.

II. Brandbomber. Praktiska eldsläckningsövningar. Föredragshållare en brandkårsofficer.

III. Giftgasbomber. Stridsgaser. Föredragshållare en doktor i kemi, direktör för staden Paris' municipallaboratorier.

IV. Gasmasken. Praktiska övningar under mask. Ledare professor i kemi vid Katolska Institutet i Paris.

V. Larmberedskap. I fastigheterna, i allmänhetens skyddsrum, på gatan. Ledare en kapten.

VI. Beredskap inom sanitetsposterna, ledare en överste, militärläkare, Teknisk högskola.

VII. Konstgjord andning, jämte praktiska experiment, kvinnlig läkare, laboratoriechef vid Medicinska fakulteten, Paris, samt en annan läkare.

VIII. Förbandsläggning. Omedelbar behandling av frakturer, brännskador, blödningar, samma överste-militärläkare som ledde VI.

IX. Filmförevisning: en *alerte*, i dess helhet upptagen av kameran.

Naturligtvis är samarbetet med Röda korset livligt i de av detta upprättade skyddsposterna, desinfektions- och avgasningsposterna litet varstans, där personalen i A. D. N. tjänstgör.

En stor seger vann A. D. N. då, enligt dekret av maj 1939 undervisning i civilberedskap gjordes obligatorisk i Frankrikes skolor. För den segern hade överstens tappra trupper stritt sedan 1933, i begynnelsen mötta av "diverse mummel" som det stundom heter i parlamentsreferaten — och till och med i beska kommentarer, berättade översten. Beredskapens examina är också numera statligt sanktionerade, i det hela är denna starkt förstatligad, vilket inte varit utan att ge den ökad pondus.

Alla samhällsskikt utan undantag är representerade. Envar examinerad och diplomförsedd person får sin dossier omedelbart överlämnad till polismyndigheterna för immatrikulering. Sist och slutligen är det alltså ordningsmakten som håller samtliga i sin hand, inom sitt kortsystems räjong.

— Tar ni emot utlänningar i beredskapen? frågade jag.

— Nej, sa översten. Tyvärr — i många fall. Det finns näm-

ligen många som skulle vilja hjälpa oss. Men polisen vill inte. Ni förstår . . . ryssar till exempel, de kallar sig "vita" men vad vet man? Och tyskar som här lever i landsflykt . . . Men på tal om tyskar, tog översten i med ny glad livaktighet, deras Hitler har gjort oss famosa tjänster! Hela A. D. N. har fått ett uppsving utan like under senare år, tack vare honom!

Beredskapen disponerar också över ett imponerande antal utbildade, fränsett alltså assistenterna. Det är då: bilister, bårbärare, förbandsläggare, *agents de liaison* (ordonnanser), sjukskötare och sjuksköterskor av olika utbildningsgrad, kompetenta ö-chefer, gaskunniga, evakuationsexperter, skrivbiträden, spanare, blodgivare, etc. Och en ström av utbildning flyter alltfort ut i broschyrform.

— Vi har skaffat oss en egen fana, fortsatte översten. Mörkblå och silverbokstäver. Sobert. Smakfullt. Och numera gör vi verkligen lite reklam (översten smålog road) — genom filmförevisningar. Som ni sett av schemat framför er, avslutas kursen med film. Det ökar intresset. *Voilà.*

Jag hade stulit en timme av överstens dyrbara tid, det fick vara nog. Det blev inga vidlyftiga avskedspalaver, men ett betydligt konvolut med civilskyddslitteratur fick jag med mig bort.

Ett egendomligt påbröd till denna dokumentation kom mig till godo ett par dagar senare.

Nödvändigheten av civilberedskap är naturligtvis uppenbar och anslutningen till den enbart glädjande. Men nervsvaga människor finns det alltid — och jag fick höra att under veckorna efter krigsutbrottet, då Paris i det hela taget dock varit fullkomligt lugnt, hade beredskapen och herrar läkare fått syssla med flera fall av — *inbillad* gasförgiftning.

Folk hade tyckt sig alldeles bestämt känna "en konstig lukt", de hade fått stickkänslor i ögonen. Andra hade medan luftvärnskanonerna dånat i rent övningssyfte, tyckt sig se bomber falla, så mycket ruskigare som ingen explosion hörts av! Inalles hade under september bokförts omkring fyrtio fall i Paris: rena hysterin i samband med tanken på gasfara.

Tidningen *Le Temps* berörde saken i en understreckare ägnad medicinska frågor och en person kommenterade den med följande historia:

Till en läkare hade en kvinna kommit rusande, uppenbarligen i svår andnöd och i samma stund hon stod inför honom, sjunkit ner på golvet medvetlös. Det fanns inte allra ringaste fel på kvinnan, men doktorn kunde inte övertyga henne om det: hon var viss om, sa hon, att hennes lungor höll på att frätas upp. Slutligen tog läkaren, enligt uppgift, på sig en allvarlig min, slog ett par droppar beskt i vatten och förklarade att han på henne skulle försöka ett nytt och ofelbart men tyvärr mycket dyrbart botemedel. Kvinnan drack — och kände ögonblickligen att hon tillfrisknade. Då damen verkat välbärgad, tog läkaren för sig ett bra honorar — som han sedan direkt lär skänkt beredskapen! Damen hade gärna betalt — lycklig åt sin räddning till livet.

Jag svarar inte för att historien är sann och fyrtio fall nervöst uppskrämda människor är inte mycket i en millionstad. Men landets *Conseil supérieur d'Hygiène* har tillrätt misstro mot alla lösa uppgifter och påståenden, som skulle kunna ge upphov till rykten eller små lokala paniker. Styrelsen anbefaller att man helt enkelt inte alls hänger sig åt funderingar kring gasfaran — förrän larmsignalen verkligen ljudit och om man inte hör till de metodiskt utbildade som vet vad det gäller.

KVINNORNAS INSATSER

Den 19 november 1939 kunde tidningen Paris-Soir publicera den officiella listan på de varor som tyska kvinnor från och med dagen därpå, den 20 november skulle få förvärva mot kuponger, av vilka etthundra per tilldelat kort. Tilldelningen över landet beräknades ta en tid av tre veckor i anspråk och de hundra kupongerna var avsedda att täcka kortinnehavarinnans klädesbehov under ett år. En påfrestande inskränkning för många, då av listan framgår att man till exempel måste offra fyrtiofem kuponger för att få en skraddardräkt, trettiofem för en pull-over, lika mycket för en gummikappa, aderton för ett nattlinne, femton för en blus, tjugufem för pyjamas. För en näsduk en kupong, för ett par handskar fyra, för ett garnityr underkläder tjugu, och så vidare.

Vi satt en afton i Paris, några damer, och granskade listan.

— Så bedrövligt får vi det aldrig här i landet, yttrade någon.

— De måste vara tåliga människor, där borta.

— Och vana sedan länge att ha det dåligt. Men vad säger *ni*?

Frågan var riktad till undertecknad: den som kommer från Sverige, förutsätts ha reda på tyska förhållanden. Men faktum är, att man i Frankrike har reda på dem allra minst lika bra som hos oss. Ingen neutralitetsplikt förbjuder närgången granskning, därest man kommer åt, och iakttagare och påpassliga korrespon-

denter tycks flitigt verka i de Tyskland närmast liggande länderna, Schweiz, Holland...

Naturligtvis räknar optimisterna i Frankrike med att nervpåfrestningen bland alla där borta som har att möta svårigheterna, varubristen med mera snabbt ska nöta ut sin motståndskraft. Men många är också de som inte hänger sig åt överdrivna förhoppningar. Man vet att det finns alltför stora kategorier gynnade i Tredje riket som inte lider nämnvärt — och de andra kan tystas ner. Därför måste man även i Frankrike beväpna sig med tålamod för att strida nervkriget ut, och där ligger oerhört mycket i kvinnornas händer.

En författarinna har berättat hur hon den 1 september tidigt på förmiddagen upptäckte att hon behövde en liten kam till sin väska och skyndade in i första bästa parfymeriaffär. Kvinnan bakom disken ställde fram lådan med fickkammar och sa med den vana försäljerskans jämna och förbindliga tonfall:

— Madame vet väl av att det är allmän mobilisering? Jag hörde det nyss i radio... Behöver madame ingenting annat än kammen?

Kunden, förstummad av den för henne nya underrättelsen om krigstillstånd, kunde bara mumla:

— Å... Har ni kanske någon närstående som ska ut?

— Jo. Min man. Han är coiffeur och tyvärr kan jag inte ersätta honom. Men jag får engagera en hårfrisörska. Huvudsaken är ju att kunna hålla öppet som vanligt, så att han vid sin återkomst finner att vår lilla affär gått sin gilla gång.

Absolut lugnt mötte hon det ofrånkomliga och inrättade sig genast efter det.

Det blev säkert ingen konst att finna hårfrisörskan. Det faktum att männen går i fält, är vid fronten, i fabriker, på de

många nya *bureau*'erna, drar med sig oberäkneliga rader av besvär för hemmen. För otaliga hustrur och mödrar inom alla samhällsklasser, inte minst inom de s. k. manschettyrkena, blev det på en gång fråga om att skaffa sig arbete, om man inte haft det förut, eller om man övergivit det när man gifte sig. Mer än många måste nu ensamma och för kanske lång tid framåt stå för hela rusthållet åt barnet eller barnen, där man tidigare varit två.

Ställningen komplicerades strax genom tillströmningen av alla dem som erbjöd gratisarbete, de välsituerade som gripits av iver att få "hjälpa till", att "göra nytta" utan att reflektera över att de ofta därmed tog brödet ur munnen på de verkligt arbets- och betalningsbehövande. Ytterligare komplicerades saken också av lyxlivets nedskärning.

Bara ett litet drag: då jag kom till Paris mot slutet av november, slog det mig hur ofta jag såg damer — med eller utan hatt — som hade halva håret rött, andra halvan mörkt. De hade brukat färga håret, men plötsligt givit upp detta raffinemang, kanske för att spara tid, i varje fall pengar. Det ganska allmänna och för många klädsamma modet att bära håret i ett grovmaskigt nät av silke eller sniljer, hade väl samma tanke till utgångspunkt: spara tid — eller utgiften för finare kamning!

Ganska snabbt kom emellertid kampanjen i gång, dels emot de "frivilliga" på områden, där inte gratisarbete är en given sak, såsom beredskapsarbete, barmhärtighetsverk, dels för principen att envar som det kunde snarast skulle återgå till normalt levnadssätt.

Men kvinnoproblemet har fler än dessa enkla sidor.

Under förra kriget ryckte kvinnan och kvinnoinsatserna fram på ett dittills i Frankrike onat vis — och den rörelsen har sedan

dess inte låtit hejda sig, hur än satsen att kvinnans plats är i hemmet fortfarande mycket tilltalar fransyskan. Hon är ju ingalunda där utan inflytande: tvärtom finns det förmodligen intet kulturland där hustrun och modern har så mycket att säga till om och gör sin vilja så respekterad som i Frankrike. I belysning av de efter 1914—1918 ändrade signalerna i vad gäller kvinnoarbete, verkar det då rena kuriositeten att dessa duktiga, klartänkta, praktiska franska kvinnor inte har politisk rösträtt. Men — efter den nya framryckning som nu äger rum, torde kuriositeten komma att anses vara rena skandalen.

Det har redan observerats att av de unga kvinnor som efter 1 september anmälde sig till tjänst av något slag, majoriteten begärt arbete där de kunde förvärva kunskaper för framtida verksamhet, eller sådan att de efter fredsslutet kunde få fortsätta på samma arbetsplats eller samma arbetsområde. Insatsen för dagen betraktas inte som en tillfällig sak: man blickar målmedvetet framöver.

Ännu existerar det visserligen inom såväl den högre, ekonomiskt bättreplacerade bourgeoisin som i den lägre åtskilliga fördomar att bryta ner . . . därför att de verkligen inte längre är annat än just — fördomar. Men de sista kommer sannolikt nu att falla. En rask och effektiv ung dam som i bil förde mig till ett läger för spanska kvinnor och barn, vilket hon inspekterade, berättade att hon helt enkelt vid ett par och tjugu års ålder lämnat sitt alltför konservativa hem i landsorten och nu levde av eget arbete. Som ett äventyr betraktade hon tydligen inte det hela och solid i högsta grad verkade hon.

— Och vad säger föräldrarna?

— Nå ja, de har funnit sig och nu ger de mig rätt. De tycker själva att jag blivit *plus sérieuse!*

Det finns ännu ett skäl att tro på en avgörande feminin framryckning i Frankrike i samband med eller efter detta krig: hur rikt landet än må vara, alla förstår dock att en sänkning av levnadsstandarden kommer man inte ifrån den dag krigets fabulösa kostnader måste gäldas och att den proceduren kommer att ta lång tid. Man ser det an med fattning — men man ser det an. Det blir således nödvändigt att envar, kvinna som man, drar sitt strå till stacken.

Att få något som en total överblick av Frankrikes kvinnors medverkan till landets allmänna försvarsinriktning för närvarande är naturligtvis svårt. Den utgår från en så stor mångfald företag: yrkesgrupper, skråorganisationer, välgörenhets-sällskap, ideella eller sociala sammanslutningar, religiösa och konfessionslösa, små klickar såväl som föreningar med tusentals medlemmar. Praktiskt taget existerar väl ingen kvinno-sammanslutning som inte efter krigsutbrottet trätt i aktivitet, ökat ut eller kopplat om fredstidsarbetet. Men en uppräknig av samtliga, om jag också kunde åstadkomma den, skulle trötta utan att intressera — annat än möjligen statistikerna!

Jag får nöja mig med att citera några få kontakter jag själv fick — och som inte utesluter att många andra kunde blivit lika givande.

I Paris gjorde jag en dag besök på 6 rue de Berri, den stora om än inte jättestora fastighet som med skäl kunde kallas ett Kvinnornas hus — ehuru den inte bär något sådant namn. Byggningen hyser helt enkelt en rad lokaler för diverse kvinnoorganisationer, vilka sedan några år tillbaka undan för undan sökt sig till denna centralt i staden belägna central. Jag fick där en pratstund med själva spiritus rector i huset, fröken de

Hurtado, en ännu ung, på samma gång vital och perfekt lugn dam, utstrålande medvetenhet och god vilja, kemiskt ren, kunde man trott, från allt som liknar brådska eller nervositet, såvida inte ett par morgoncigarretter på en halvtimme skulle få anses småskvallra om annat.

I och med krigsutbrottet har i detta hus med all dess aktiva kvinnlighet en samgåenderörelse uppstått, som utan alltför bindande former praktiskt förverkligat sin egen idé.

Genom att slå sig ihop om sekretariat exempelvis, genom kollektiva inköp med mera har man spart in kostnader. Och genom att förnuftigt dela upp de olika genom kriget öppnade verksamhetsområdena där samtliga behövdes, har man uppnått att ingen går i vägen för de andra.

— Det började, förklarade fröken de Hurtado, med att "sexan rue de Berri" mellan nio av de här installerade organisationerna delade upp de nio järnvägsstationer i Paris eller dess förstäder, som berördes av de omfattande evakuationer av befolkning i armézonerna. Det var ju bara ett enkelt tekniskt problem, ett uppbåd av 1,500 kvinnor måste gripa in. Och det slog mönstergillt ut.

Sedan dess har *Comité Français de Service Social de la Rue de Berri* fortsatt. Det hela är mycket informellt, förstår ni, vi är rädda för byråkratisering... Och i allt större utsträckning har det visat sig att institutioner i hela landet anmäler sig hit och erbjuder "rue de Berri" — vi kallas så i all korthet! — sina tjänster. Vi tar in rapporter från alla möjliga håll och det ger oss ständigt ökande material till upplysningar, kontrollerade av oss genom vår förbindelse med landets stora kår av kommunala distriktsköterskor. Vi har utarbetat ett betydligt kortsystem Verksamheten för de evakuerade med alla dess komplikationer

Hemmadottern, eller kanske den unga hustrun.

I september kom jordbruksarbetet till övervägande del i kvinnornas händer.

Kvinnlig arbetskraft till postverket, dels i form av bilförare —

— dels som brevsorterare.

Många sömmerskor har fått nytt arbete för arméns räkning. Här sista tillsyn av fabrikssydda uniformsrockar.

Spårvagnskonduktör. Kvinnliga sådana är emellertid ingen nyhet, dem har man sett alltsedan förra världskriget.

Kvinnliga stadsbud vid Gare Saint-Lazare.

Matdistribution till evakuerade.

Från en evakuationsförläggning: skodonen
i god ordning!

President Lebrun hälsar på småbarn som ska lämna hemorten.

Förrådsrum till ett evakuationsläger för parisare.

Parisbarn från skolorna som evakuerats: paket hemifrån!

Barnkoloni vid kusten.

Brevutdelning i en koloni av evakuerade barn.

Och så är det kommittéernas mångfald!

Omsorgsfullt skydd åt den heliga Genevièves Paris' skyddspatronessas gravvård
i Saint Etienne du Montkyrkan.

bara i fråga om mödrar och barn måste ju fullföljas intill dess dessa landsflyktiga i eget land äntligen får återse sina hem.

Medan jag satt och lyssnade till fröken de Hurtado, som envist vägrade att lämna ut sitt porträtt, reflekterade jag över den fond av organisationstalang, som är så typisk för franskt väsen: en sorts särskild improvisationens genius, en den snabba utformningens begåvning, som ibland, men med stor orätt, förblandats med bristande grundlighet. Reaktionerna är snabba här, ett initiativ behöver aldrig bli liggande länge för att "mogna".

Otaliga är de företag i allmänmänskligt intresse som här startas och framgångsrikt fullföljs utan att allmänheten ens anar deras existens, bland annat av den orsak att de — jämfört med förhållandena i Sverige — så oerhört mycket mindre disponerar över pressens tillmötesgående och dess (gratis)medverkan: intervjuer, artiklar, bildmaterial, nyttiga strönotiser! Inte att fransk press skulle visa oförståelse, men det är stramare med kostnadsfrågan och utrymmesfrågan där, fränsett tidningarnas legitima begär efter aktualitet och gärna lite sensation, något som en verksamhet på lång sikt inte ständigt kan erbjuda.

En arbetsgivare berättade för mig en liten sann söndagsskoleberättelse. Under förra kriget startade en då redan medelålders dam som dittills fört en maskinskriverskas tillbakadragna liv ett gratisbespisningsföretag i Paris, hon gjorde det alldeles ensam, utan pengar, men med oomkullrunkelig energi. Bespisningen växte till och ur den har sedermera småningom fötts en av stadens bäst fungerande barnkrubbe- och mjölkdropperörelser.

På den tiden var det inte ont om dylika enskilda initiativ. Men under åren som följt har det istället blivit korporationerna som trätt till. I och med att kvinnorna mer och mer emanciperats har den naturliga organisationsenergin i landet alltmer resulterat i

storgrupper och det är dessa mer än udda personer som numera håller ledningen. Improvisationens genius har inte dött ut, men den har disciplinerats och individualiteterna har lärt sig koordinations och samverkans betydelse. Verksamheten i 6 rue de Berri står som ett veritabelt skolexempel på den saken.

När jag lämnade fröken de Hurtado, passerade jag i hallen utanför hennes rum en flicka som flitigt stod och matade en behändig liten handtryckpress för flygblad, tre scouter, bärare av skrivelser och budskap, en gubbe som skyndade med famnen full av paket in i ett, som det föreföll, förrådsrum. Genom stora glasdörrar blickade jag in i en stor ljus arbetsal med långa bord och en kör av skrivmaskinsslammer och i dörren ut till farstun slutligen törnade jag ihop med två förvirrade äldre damer som såg ut att behöva all möjlig praktisk rådgivning. De fick den säkerligen också.

Om fröken de Hurtados sammansvetsning inom en fastighets geografiska räjong är originell och trevlig är den alltså inte ensam om sammansvetsningstanken. I mars 1938 startade till exempel *Les Françaises au Service de la nation*, som i sig innesluter en betydande rad förbund och som också arbetar på grundval av kortsystem, centralisation och icke-byråkratisk rörlighet.

Under krigsutbrottets dagar framskaffades genom dess försorg och på begäran av myndigheterna över femhundra personer med kapacitet att ta hand om barn, ett par hundra enklare sjukvårdsmedhjälpare och ett sextiotial utexaminerade sköterskor, flera hundra damer kapabla att åta sig kontors- eller registreringsgöromål, ett tusental specialarbeterskor för fabriker, sömmerskor för arméns räkning, portvakterskor till lägenheter som övergivits, blodgivarskor, ett tjugotal tolkar (varför, ska jag tala

om lite längre fram), räkenskapsföreskor, jordbrukskunniga och hushållskunniga damer, elva jurister, sex flygplanspiloter — och så vidare. Samma central har upprättat en kostnadsfri juridisk rådgivningsbyrå, uppehållen av medlemmar av service'n och särdeles nyttig i en tid då många manliga familjeförsörjare är frånvarande och har måst lämna omsorgen för hyreskontrakt och alla andra vardagsaffärer åt den möjligen oinitierade makan.

Målarinnor har beretts tillfälle att medverka till det vidlyftiga camoufleringsarbetet. Hela denna egendomliga kulissapparat, under eller bakom vilken de stridande har att söka skydd, representerar ett oberäkneligt antal arbetstimmar och -krafter. Så har man *Les Techniciennes de l'Air*, unga kvinnor som genomgått kurser med mekanikerexamen, varefter de är i stånd att på flygfälten kontrollera och vid behov reparera motorerna. Flygministeriet lär ha rekryterat ett stort antal av dessa unga kvinnliga mekaniker. Naturligtvis verkar de inte vid fronten.

För fem år sedan startade vidare franska Röda korset särskild utbildning för sjuksköterskor i lufttrafik i samarbete med Aéro-Club vilken står för utbildningen under sex månader. Efter denna tid vet vederbörande om eller när en lufttransport av sårad är att rekommendera eller inte, hon tål naturligtvis själv luftfärder i alla väder, hon har fått övning i att från luften kasta ner medikamenter eller förbandsartiklar över truppformationer utanför landningsplatser, kan sköta fallskärmar, har fått hum om meteorologi, om läsning av karta och så vidare. Enligt uppgift skulle ett antal av dessa damer sedan också ha skaffat sig ren flygarutbildning.

De kvinnliga läkarnas association har ställt upp till rörlig patrullverksamhet för att suppleras den på grund av mobiliseringen på sina håll rådande läkarbristen.

Ska jag räkna upp mer?

Kanske onödigt, men jag vill åtminstone nämna kooperationen *Artisanat Feminin*, skapad 1926 i akt och mening att inom olika arbetsbranscher öppna utsikt till självständigt arbete i hemmen. Endast kvinnor med yrkesutbildning äger inträde här. Man betonar att ifrågavarande rörelse är statserkänd enligt lag av december 1923 angående kreditgivning åt hantverket (*l'artisanat*) och har ingenting med välgörenhet att skaffa. Den har en viss fackföreningskaraktär och bör och ska bära sig själv ekonomiskt.

Jag besökte försäljningslokalen, där mångsidigheten verkningsfullt demonstrerades: där fanns klänningar och fina underkläder, vävnader, läderarbeten och handskar, bokbinderi, smycken, dockor, konserver och fruktinläggningar, skönhetskrämer med mera. Varje ansluten kvinna är delägare, en del kostar hundra francs och betalas i småposter. Numera arbetar så gott som hela A. F. för armén. Till intendenturen levererades på några veckor i höstas bland annat 12,000 skjortor, betalade med 2,70 per styck, sedan 15 % avgått från arméns likvid jämte en liten summa för knappar och sybehör efter engrospris.

A. F.-kooperationens totalbudget före kriget rörde sig per år om cirka 400,000 francs, alltså ungefär 40,000 kronor: den är som syns bara ett litet företag och jag har medtagit det som stickprov eller som exempel — lika bra som andra snarlika.

Evakuationsproblemet har i vid utsträckning måst lösas av kvinnovärlden. Visserligen är det i varje departement prefekturerna som bär ansvaret, men verkställigheten har fordrat personal i en utsträckning som dessa inte utan vidare kunnat prestera. Det gällde hundratusentals medborgare över vilka man kunde förutse, eller befara, att krigets fasor måste bryta ut,

därest de inte fördes undan så fort och i så god ordning som möjligt, med hänsyn tagen till minderåriga och åldringar, sjuka eller svaga och skrämde. Där krävdes kvinnor — och åter kvinnor. Och man fann dem.

Den märkligaste evakuationen är staden Strasbourgs med dess 200,000 invånare. Staden har helt och hållet utrymmts, den står komplett tom med militär utanför dess gränser som ser till att ingen smyger sig in dit. Strasbourg har jag inte sett, men 1917 såg jag det evakuerade Verdun: man kan inte i inbillningen föreställa sig något mera spöklikt än en dylik totalt utdöd stor stad! Hur länge Strasbourg kommer att behöva stå övergivet vet ingen. Kanske får nästa sommars gräs fritt gro upp mellan gatenarna och fågellivet ostört utveckla sig längs de gammalmodiga kanalerna . . . Och under tiden befinner sig dess mänskliga invånare nere i Landerna, i departementen Dordogne, Périgord, öster och söder om Bordeaux.

Det kan tyckas egendomligt att man transporterat dem diagonalt över hela landet, en färd som tog sina tre dygn, i stället för att dirigera dem rakt söder ut över Lyon till Rivieran. Men skälet var att man kring 1 september ännu inte var säker på Italiens hållning och det gick ju inte an att eventuellt ha kastat dessa stackars varelser ur askan i elden. Man måste ta den mindre risken.

Bland andra svårigheter står det förhållandet att man i Elsass talar en med tyskan besläktad, om än inte heller för franskan främmande *patois*. Under förra kriget sågs ibland i kommunikéerna — vilket kanske en eller annan minns? — namnet Hartmansweilerkopf. Detta ortsnamn ger ett typiskt prov på språkblandningen, som inte är av i går. Ortens ursprungliga benämning skulle varit Tête-du-vieil-Armand, och av Armand blev alltså

Hartman, viel blev med tiden weiler och tête ganska naturligt Kopf! Nere i Dordogne återigen talas huvudsakligen baskiska — och det var då nödvändigt att skaffa tolkar, inte bara till franska, men till elsassiska och baskiska: dem trollade de välsorterade kvinnoorganisationerna fram — se ovan.

En komplikation till. Elsass har av Frankrike tillförsäkrats särskild lagstiftning i vissa fall. I Frankrike är som bekant kyrka och stat sedan ganska länge skilda — men i det övervägande katolska Elsass har man fått behålla konkordatet med Rom. För de evakuerade har då ordnats så att de fått föra med vissa sina särslagstiftningar till Dordogne.

Strasbourgs evakuaton var naturligtvis på förhand planerad in i minsta detalj. Envar fick sin destinationsort angiven och försågs med kort i olika färger alltefter resans slutmål. Längs hela vägen var kvinnor posterade, såg vid varje uppehåll och även på tågen till att envar fick mat ordentligt och att de åtgärder som vidtagits för komfort i mån av möjligheter också fungerade. Där firade lojaliteten i fråga om solidaritet mellan samtliga deltagande kvinnogrupper, komna från vitt skilda in- tressesfärer, en triumf vars betydelse kan skattas högt — och riktningen torde också i fortsättningen vara given.

Det är troligt att detta krig i Frankrike kommer att skapa en allmänkänsla av utomordentligt värde för dess kvinnor. De prov på kapacitet som givits förvånar inte den som känner till fransyskans praktiska sinne och livliga ingenium. Men oräkneliga bland dem inhämtar nu tekniska insikter de inte hade förut, de ökar ut sitt förråd av social kunnighet och får vana vid samfärdsel och vid att gripa ansvar och kommando långt utanför ett litet och till och med ett stort hems omkrets. De landvin-

ningar som görs medan männen nu ligger ute till landets försvar, kommer kvinnorna knappast sedan att ge ifrån sig mer.

Utan att vara blint troende "feminist", tycker man sig ha skäl att därav vänta avgörande fördel för den framtida samhällskonstruktionen i hela landet.

Frågar man ifall evakueringen alltigenom utfallit absolut idealiskt, kan svaret inte bli mer än ett: naturligtvis inte. Men det rör inte arrangörerna för.

Att för oberäknelig tid framåt hastigt och lustigt få utrymma hem och hemort, är i och för sig en bitter historia. Elsass är ett rikt land, där den materiella kulturen nått högt, men Dordogne, Périgord är fattiga, delvis efterblivna landsändar. Hur man än bjudit till att föra varje byalag till en och samma förläggning, eller ordna för familjerna hos familjer av ungefär motsvarande social standard, har detta inte överallt lyckats. Stadsbor trivs inte på landet — och tvärtom. Språkfrågan, löst under färden, tack vare de mobiliserade tolkarna, består alltjämt, eftersom tolkarna inte definitivt kan bli kvar bland sina skyddslingar. Endast barnen har löst den genom att snabbt lära sig prata i mun på varandra, låna ord och jämföra. Ett underbart äventyr!

Jag språkade med en person som gjort färden med elsassarna och biträtt vid installation av flera tusen evakuerade.

— En provkarta av mänskliga lynnen, förstår ni! I en grupp var hela tiden alla på bästa humör, beroende på att en eller annan harmonisk personlighet där tagit ledningen. I en annan däremot, gnäll över tusen småsaker: man kunde trott den vara en mötesplats för kverulanter! Jag var för resten från början mycket undrande över hur det hela skulle avlöpa — men, uppriktigt sagt, det gick bättre än jag trott. Ett bevis, kanske: på en ort, därifrån

många klagomål hörts, erbjöd myndigheterna slutligen förflyttning annanstans. Men se, då hade man efter ett par veckor hunnit vänja sig och trivdes, så att man inte ville veta av flyttning mer. Alltsammans hade hängt upp sig på matfrågan, och den hade då lösts av ett par duktiga husmödrar som ordnat be-
spisning i stor skala, på elsassiskt sätt, så långt ske kunde. Envar evakuerad har rätt till ett visst understöd och de flesta tycker om att få hushålla åt sig själva. Men på platsen i fråga visade det sig bäst tvärtom. Det gäller bara att söka och finna sig fram.

Il s'agit de s'entendre!

— Återigen och fortfarande kvinnornas sak?

— Ja, vems annars?

BLAND TYSKAR

THE END OF THE WORLD

Strax efter min återkomst till Sverige, kom jag att hos vänner träffa en ung nazitysk, tillfälligtvis på besök i Stockholm.

— Rauschning, sa han luftigt: köpt av engelsmännen!

Men fullt så lätt går det nog inte att avfärda Hermann Rauschning, författaren till ett av de dokument om Hitlertyskland som anses märkligast och bäst grundat: *Die Revolution des Nihilismus*, i svensk översättning *Nihilismens revolution*, med förord av Alf Ahlberg.

Ty vem är då denne Rauschning?

Född 1887 i Ostpreussen, tillhör han en av dessa gamla godsägare- och officerssläkter för vilka det är traditionellt att vörda konungen och tjäna fanan. Hedersbegreppen där är konventionella och starka. Unge Hermann R. genomgick i vederbörlig ordning kadettskolan och låg vid högskolor i Berlin och München. Deltog i världskriget som löjtnant och sårades svårt 1917. Efter Versaillesfreden som väckte hans djupa bitterhet, slog han sig ner på landet — dock inte till sorglös ro. Hans aktiva sinne sökte hit och dit efter utvägar för fosterlandets framtid och detta ledde honom slutligen till att 1931 skriva in sig i det national-socialistiska partiet. Två år senare utsågs han till president i senaten i Danzig.

Det var en ömtålig post, där både rättrådighet och takt fordrades: så såg åtminstone han det, och han saknade ingendera

egenskapen. Men småningom upptäckte han att det inte var utslag av dem man främst väntade sig av honom, utan ett blint tjänande av partiets syften som sådana. Detta parti, hans eget, började nu bli föremål för hans intensiva — kanske får man tillägga, sedan man läst hans bok: tyskt grundliga — studier.

Under åren 1931—1935 förde honom hans ställning självfallet ständigt i nära kontakt med Führern. Det var denne han hade att söka upp då han behövde rådslå om det alltmer bekymmersamma handhavandet av Danzigs angelägenheter. Han såg mannen på närmaste håll, fascinerades, men behöll sin kritiska kallblodighet — fränsett den överlägsenhet som kvalificerad uppfostran och gedigen bildning förlänade honom.

Medan jag befann mig i Paris i december 1939, publicerades just i tvenne dagliga tidningar där, i en följd av nummer, två vart för sig intresseväckande inlägg av tyskar som stått Hitler nära och nu levde i landsflykt. Det ena hade till författare den inte heller i Sverige obekante Otto Strasser, en bror till den den 30 juni 1934, bland andra nationalsocialister från första timmen exekuterade Gregor Strasser. Bröderna Strasser hade båda tillhört Hitlers intima omgivning och medverkat till partiets start, Otto hade dock tidigare lämnat det. Jagad av Gestapo lyckades han fly ur landet och blev sedermera och är väl alltjämt ledare för den Svarta front, som bland annat anklagats för att ha stått bakom det mystiska Münchenattentatet hösten 1939: föga troligt att så var för Otto Strassers del, då han under senaste år vistats mycket tillbakadraget och mycket väl eftersedd av myndigheterna i Schweiz. För säkerhets skull begav han sig emellertid då till Paris och började där publicera sitt passionerade J'accuse mot sin forna nära vän.

Officiellt är Svarta fronten upplöst, denna "receptakel för den sanna tyska tanken", skriver Strasser själv.

Bland övriga tyskar i Paris föreföll det som vore Strasser emellertid i någon mån diskuterad. Säkert är att av större intresse än hans avslöjanden tycktes mig vara den mindre hetsiga och mer sakliga artikelserie som samtidigt blev synlig under titeln *Hitler m'a dit*, Hitler har sagt mig, av Hermann Rauschning, senare utkommen i bokform på tyska, engelska och franska.

Führern har fått sin Rauschning liksom Goethe fick sin Eckermann — utan all jämförelse i övrigt! — alltså en noggrann upptecknare av samtal och i synnerhet av de livliga monologer som tycks vara utmärkande för denna säregna person i hans samfärdsel med andra människor. Forskare lär ha ansett att Eckermann i sina *Gespräche mit Goethe* inte alltid är fullt tillförlitlig — och kanske kommer detsamma att sägas om Rauschnings anteckningar. Men otvivelaktigt har det han återger sanningens ton: hans citat är präglade av just den på en gång brutalt feberaktiga och verkningsfullt konkreta, påståeliga stil som man känner igen från vissa prestationer i Tredje rikets radio.

Hitler m'a dit är en betydligt lättare läsning än Nihilismens revolution. Av speciellt intresse är uppgifterna man där får om de metoder rikskanslern skulle ansett rådliga för att bereda terrängen i de länder han velat erövra, krigiskt kuva, eller mer försåtligt införliva med det tyska "livsrummet".

Så skriver Rauschning, att "enligt den hitlerska tesen fanns det möjligheter att framkalla inre sönderfall i vilken stat som helst, så att den sedan kunde underkuvas utan svårighet — — — det var bara en fråga om pengar och organisation".

”Jag gav uttryck för tvivel”, tillägger Rauschning men han menar dock att då den tyske rikskanslern blickar tillbaka på de segrar han otvivelaktigt nått i själva Tyskland, tack vare en habil preparering av sinnena, en psykologiskt orienterad propaganda, rikligt finansierad av det kapital som då trodde han skulle bli dess man, måste han fyllas av ett mycket lättförklarligt självförtroende — och så, lyckan log emot honom, åtminstone skenbart också i Österrike, bland sudeterna, i Tjeckien!

Att Rauschnings berättelser väckte uppseende i Frankrike är inte förvånande, då den propaganda som även där satts i gång nu uppenbarades. Köpa själar, lancera rykten, underminera tillit, smickra, provocera, allt var gott nog.

Nu ler man åt misslyckandet: de har illa känt fransmännen som trott att dessa svalde vad som helst, säger man i dag. Men faran har varit där och Rauschnings bok bekräftar det öppen- hjärtigt... androm till varnagel. Den boken är värd att lägga märke till. — ”Hitler har aldrig”, skriver Rauschning i sitt företal, ”yppat sina verkliga politiska och sociala mål annat än i hermetiskt slutna kretsar — där det blev mig givet att få dem ur hans egen mun.”

Man vet knappast, skrev en fransk kommentator, vad som slår en mest i dessa planläggningar, deras sinnrikhet eller deras puerilitet. ”Det tragiska är att byggmästaren själv inte äger annan tro än på sin egen stjärna. Han förkastar alla spelregler, ty regler kan alltid komma motståndaren till godo. Därav böjelsen för negativ taktik, överrumpling, vilseledande tal och uppgifter.”

Rauschning erkänner att han efter samvaron med Hitler, såsom gäst vid stora fester eller i rena vardagslaget, ofelbart lät sig vinnas av talarens ords och patos' makt. Men knappt bliven

ensam återvann han fort fattningen, rekapitulerade kyligt vad som sagts, vägde det, bedömde och dömde. Samt noterade — "nästan ordagrant", uppger han.

Läsningen av sagda två dokumentsamlingar gav mig aptit på mer. Och genom vänners försorg fick jag tillfälle att åtminstone tillbringa ett par tre av mina pariseraftnar i kretsen av där tills vidare bosatta tyskar. Om de landsflyktiga överhuvudtaget ska jag tala utförligare längre fram, nu rör det sig endast om ett litet antal av toppfigurerna.

Frånsett de ovan namngivna, finner man i Paris exempelvis en Emil Ludwig, en Willi Münzenberg, den f. d. kommunistiske riksdagsmannen, grundligt botad från en kommunism som nu visar sitt rätta ansikte, vilket han redan längesedan anade och tog avstånd ifrån, i Paris utgivare av utlandstyskarnas förnämsta organ *Die Zukunft*. Vidare bland andra doktor Klepper, f. d. österrikisk finansminister, general Deutsch, också österrikare och tidigare minister, socialdemokrat, en av det republikanska Spaniens stora tillgångar på sin tid, europeisk specialist på militära landstignings- och kustförsvarsfrågor: bland annat, fick jag tillfälle uppfatta, mycket väl bekant med de svenska kusternas möjligheter, eller låt oss säga lyckligtvis... svårigheter. För en angripare.

Dessa och många andra mer eller mindre berömda av den tyska eller tysk-österrikiska kulturens personligheter lever nu i Frankrike ett fattigt och strävsamt liv, flertalet av dem försörjande sig med skriftställarskap, några av dem grupperade kring det fria tyska förlaget Sebastien Brant, som bland annat utgivit Münzenbergs *Propaganda als Waffe*, på franska 1938 under titel *La propagande hitlerienne, instrument de guerre*, en

gedigen uppgörelse, förordad av sorbonneprofessorn och tysklandskännaren Edmond Vermeil.

I Frankrike befinner sig också andra, vilkas namn, möjligen mindre bekanta, jag alldeles hoppar över eftersom de därifrån är sysselsatta med biträdande till den skickligt manövrerade hemliga tyska radio som Gestapo har så stort och hittills resultatslöst besvär att försöka komma åt.

Varifrån utgår den? Var befinner sig utsändaren? På en bestämd plats, eller ständigt ambulering?

Allt detta är strikt hemligt, naturligtvis, men jag fick en pratstund med ett par av dess medarbetare och inspiratörer, herrarna A. och B., båda doktorer i — det vet jag inte, båda helt unga, försedda med jättegoggles framför skarpa och misstänksamma ögon i magra, hårda, nästan hätska ansikten, vilka ett litet leende dock någon enstaka gång kunde lysa upp — Gott sei dank!

De representerade *Deutsche Freiheitssender*, det ena av de två fungerande radioföretagen, verkande per kortvåg (35, 58, 76) fyra gånger dagligen, alltid samtidigt med den officiella riksut-sändningen — för att blanda bort korten. Och det händer ändå att man mitt i ut-sändningen, var den nu än pågår, plötsligt blir uppmärksamgjord på något oroande: hallåmannen avbryter sig då lugnt mitt i sin mening och fortsätter bara med ett "vi råkas igen i morgon klockan... God natt." Någon gång gör man likadana avbrott utan tvingande anledning, bara för att hålla vaksamheten vid liv. Ty man går fram med många knep.

— Har ni talrika lyssnare?

— Det förefaller så. Vi som befinner oss utom Tyskland kan ju inte kontrollera exakt, men man sänder oss inte så få vittnesbörd hit också. Nu i december ansåg sig Himmler ha kommit på en grupp av oss — i Breslau. Det var misstag. Vi beklagar de

Hermann Rauschning, f. d. senatspresident i Danzig,
författare till de två märkliga verken Nihilismens
revolution och Hitler har sagt...

Som Hitlers gäster : Gauleiter Forster (t. v. på bilden) och doktor Rauschning (t. h.).
I mitten värden.

München 1938. "Hitler borde ha gjort halt där", sedan Chamberlain (skrivande) och han satt punkt.

Idyll från Österrike före Anschluss.

olyckliga offren för polisministerns nit, men med våra grupperingar hade de ingenting att skaffa. Vår utsändning kunde också lugna lyssnarna redan nästa dag. De känner igen våra hallåmäns röster, de har namn på dem — naturligtvis inte deras egna.

Jag tvivlar också på att de namn, A. och B. under vilka herrarna presenterades var de rätta — vad vet man!

— Skulle ni inte kunna göra era utsändningar från Frankrike?

— Det vore oklokt, det skulle snart missförstås. Nej.

— Arbetar ni för något parti? Svart front, eller...

— Ingenting sådant. Vi tjänar inga partiintressen och får inte understöd av vem det vara må. Alla uppgifter om oss är felaktiga utom dessa: finansieringen täcks av ett fåtal idealister ur våra egna kretsar och de flesta av oss arbetar gratis. Vi vill bara *en* sak; vi vill åt den nuvarande regimen, vi anser att den utgör ett dödande gift för vårt land, vårt folk... Gnädige Frau, vi önskar en värld, där ärlighet och inte bedrägeri råder, där man vill fred och inte masslakt, utveckling och inte tillbakagång.

Den ena av de två unga herrarna har talat, långsamt och eftertryckligt, så att jag med mina dåliga kunskaper i tyska ska kunna förstå honom. Så faller den andra in, på god franska, men lika pointerat eftertryckligt:

— Den dag det blir... ändring i vårt hemland, ska vi nog ge oss till känna. I Berlins Sportpalast, i Münchens samlingshallar ska vi träda fram öppet och berätta hela sagan om Deutsche Freiheitssender! Vi *vet* att den dagen ska det vittnas om att vi talade i namn av stora hemliga majoriteter.

Därmed överlämnade han till mig ett par kopior av manuskript, utförda på papper så tunt som ytterskalet på en lök. Det var stickprov på föredrag som utsänts, helt korta saker, men kärnfulla. Jag citerar dem inte: de är sannerligen inte "neutrala"!

Ord och inga visor. Dock utan övermod, utan råhet, trots aggressiviteten. Det ena av manuskripten berörde och karakteriserade överfallet på Finland samt rysk politik intill dato. Det andra meddelade ganska uppseendeväckande upplysningar i samband med den tyska krigföringen och distributionsapparatusens oordningar, i stark motsättning till de officiella orienteringarna.

— Vi talar aldrig om annat än det vi vet.

— Informationer?

— Inte massor, men fullt pålitliga. Annat bär sig inte. Vi får inte kunna bli desavuerade av vem som helst.

Det tändes cigaretter och rekvirerades något på bordet, samtalen ägde rum på ett stillsamt kafé. Stämningen lättade lite och den mer tillgängliga av de två allvarliga unga herrarna lät mig få ett roande prov på hur en utsändning emellanåt helt enkelt fabriceras.

— Man har ju också de tyska tidningarna. Så hittar man en dag där uppgiften att ungdomsledaren herr Baldur von Schirach avlagt besök på ett sjukhus i Magdeburg med sårade från polska fälttåget, gått ur sal i sal och språkat med många av patienterna. Tidningarna gjorde ett fint patriotiskt nummer av det. Men nu råkade en av vår grupp känna herr von Schirach mycket bra, hans röst, gester, etc., en annan hade en gång hört honom diskuteras mycket närgående och skoningslöst av ett par unga arbetare, en tredje hade själv en gång legat på sagda sjukhus... Det var därmed en bagatell att sätta ihop vår egen beskrivning av det famösa besöket i form av brev från en av patienterna med de beska kommentarer vi visste att dessa säkerligen gjort. Bedrägeriet är oskyldigt, när allt har sanningens prägel — och vår utsändning gjorde sin effekt.

— Ni är vissa om slutlig framgång för era strävanden?

— Absolut. (Djupt allvar återinträder, ansiktena hårdnar igen, blickarna bakom de hornbågade glasen genomborrar mig som bara framkastat frågan). — Absolut. Det kommer att behövas en utlösande chock, ännu oförutsebar, ty livet är ju trots allt oförutsebart, men... Man kommer att i Tyskland få uppleva fruktansvärda saker, då den stora räkningen ska göras upp, ni kan vara övertygad om det.

Jag bekänner att min blick vid de orden vek undan från den unge doktors: till så kallblodig mål- och hämndmedvetenhet hade dess uttryck skärpts att jag, som levt hela mitt liv i det fria svenska fosterlandets tempererade atmosfär, hade svårt att möta det.

Tyst mindes jag stycken ur Rauschnings studie över "nihilismens revolution", där han påpekar hur det upplösande av alla hänsyn, tack vare vilket makten i Tyskland ännu befinner sig i de händer som grep den, samtidigt skapat vana vid hänsynslöshet. En farlig skola har öppnats och torde ha befriat mer än en — som den inte varit ämnad för — från "alla hittillsvarande inre hämningar"...

En annan afton dinerade jag i ett annat tyskt sällskap. Vi var ett halvt dussin eller så, och samtalen gick förtroendefullt. En närvarande ung tyska med ett vackert ansikte, präglad av vemod och slitning, sa: — Det är skönt att kunna andas och inte behöva tänka på att den som bjuder omkring faten kanske sedan rapporterar vartenda ord.

Vi talade om en tanke som emellanåt ventileras i franska kretsar: den att Tyskland borde återgå till sin tidigare uppdelning i smärre stater. De före detta regerande dynastierna finns ju alljämt. Men tyskarna ansåg idén vara oklok såsom sannolikt

bara ledande till nya ansträngningar att sammansvetsa, vilket är ett historiskt redan undångjort förlopp, och därmed framarbete nya diktatoriska förhoppningar.

— Världen, sa en av herrarna, måste en dag bli sådan, för att bli uthärdlig, att envar ansvarig statsman med envar annan kan ingå en hållbar "gentleman's agreement".

— Vilket program har ni närmast?

— Program? Kanske är inte det det första man bör fastslå. Vi här bildar inget politiskt parti. Men vi vet alla att ingen sund statsbildning är möjlig utan att individen kan andas. Den franska revolutionens tre grundläggande tankar: frihet, jämlikhet, broderskap står sig än i dag som grundval. Diktaturen är ett av dessa tragiska historiska misstag som det inte saknas exempel på... Men vi har få illusioner i fråga om lättheten att besegra den inom vissa tyska ungdomsskikt nu rådande mentaliteten. Ni har väl läst Erica Manns bok om barnuppfostran i vår tids Tyskland?

— Jo.

— Den är hemsk och riktig. Men den uttömmar naturligtvis inte hela frågan. Och även om vi, som sagt, inte hänger oss åt illusioner... en eljes inte ovanlig fara för den som lever i landsflykt, så vet vi att det alltjämt i Tyskland existerar sunt förnuft. Samgåendet med Stalin har knäckt många av kommunisterna...

— Det finns sålunda kommunister?

— Ja. Eller fanns. Men rysspakten och därpå överfallet på Finland, som ju är offentligen kända fakta, har säkert haft verkningar. Människor som kan tänka vägrar naturligt att leva under full "nihilism".

Den ett par gånger citerade Rauschning var inte närvarande och jag träffade honom tyvärr aldrig. Men jag invände, inom mig också citerande Rauschning — ("Nationalsocialismen an-

vänder massan som instrument. Det ligger den fjärran att vilja differentiera massan och utveckla den ur dess tillstånd av elementär massa. Detta är förklaringen till att man avbrutit utvecklingen mot korporativ självstyrelse, grupperingen i klart avgränsade sfärer för viljebildning. Detta förklarar också varför alla ansatser att bygga upp ett nytt samhälle förkvävts. Det är den fördärvliga karaktären hos det sätt att behandla massan, som Goebbels utformat. I detta system är propagandan intet medel till gemenskap, den har icke till uppgift att utjämna spänningen mellan ledningen uppifrån och de kritiska impulserna nedifrån. Den är uteslutande ett maktinstrument, sida vid sida med terrorn och det brutala tvånget”) — jag invände alltså:

— Man påstår att massorna i Tyskland i stort sett numera är inerta, liknöjda, resignerade.

Dessa ord renderade mig en blick ur Willi Münzenbergs vak samma mörkbruna ögon.

— Kan delvis vara så. Men resignerad är inte synonymt med belåten.

En annan i sällskapet kring det runda bord, på vilket undan för undan framkommit en mycket fransk middag: *tomatsoppa*, *poulet au cresson* och *pommes frites* samt ost och frukt och slutligen svart kaffe, föll nu in:

— Med en kupp av ett eller annat slag tänker många sig att det ska börja. Kanske militärdiktatur . . . Men det blir då säkerligen inte annat än ett stadium.

— Anschluss fortfarande? frågade jag.

— Blotta ordet (nu talade en österrikare) är numera förhålligt och används inte. Det är = Hitler. Men det är ju möjligt att ett helt nytt politiskt, ett nytt statssystem kommer att kunna sammanhålla de skilda tyska elementen i framtiden.

— Antisemitismen?

— Ingen av oss är antisemit. Nationalsocialismens språngbräda . . . dumt, omänskligt, civilisationsfientligt.

Jag måste här skjuta in att ingen av de närvarande tyskarna var jude. Den som talat, en erfaren politiker av nordisk apparition och bästa kulturtyp skisserade därpå snabbt en liten exposé av den hitlerska karriären.

De första åren skulle Führern ha varit ganska allmänt kritiserad och till och med förlöjligad — och mot 1935 gick det till kris. Men redan 1936 blev det hausse igen, beroende på att han fick äran av arméns pånyttfödelse. Åren 1936—1937 var också hans stora, hans största år. Där skulle han stannat om han varit vis och skulle ha blivit en verklig riksupbyggare . . . om han kunnat! På det ekonomiska området var — och är ännu — allt ogjort. Men nu begynte missgreppen, bland vilka Tjeckoslovakien var det mest fatala. I korthet kan man resumera det så, att han borde ha gjort halt vid München, där Chamberlain och han hade satt punkt och där statsmännen ännu trodde på hans ord. Det skulle troligen ej gått tio år förrän han fått korridorfrågan ordnad, kolonifrågorna lösta och ett rimligt flottavtal med England.

— Han kunde ha gjort vårt land till ett rikt, ett aktat, ett *uropeiskt* land igen — i ett europeiskt block. Han "kunde", ja — men han *kunde* inte.

— Ordet europeiskt gläder mig särskilt, måste jag skjuta in. Men många tvivlar på, det vet ni, att Tyskland inom överskådlig tid åter ska kunna inlemmas i ett fredligt och samstämt Europa.

Jag visste alltför väl att särskilt i Frankrike många tvivlar på det.

— Det hoppet kan vi inte överge, svarades.

— När jag hör er alla, förefaller det mig som om ni inte tillräckligt räknade med faran av ett Ryssland (ett Sovjetryssland) i Europa.

Det blev lite tyst. Så sa den av sällskapet som på mig gjort intryck att ha den vidaste överblicken, en man knuten med åsikts- och vänskapsband till ledande personligheter i många länder — och hans ord föll lågt, lätt sorgsna:

— Därhän har det gått för vårt olyckliga Europa, att valet nu står mellan ett Pax Russia eller ett Pax Britannia... och även vi tyskar och österrikare måste önska det senare.

Några dagar senare, kommentarer i en rent fransk miljö.

— Tyskland är och förblir naturligtvis ett stort och svårlost problem. Den nu rådande "bruna bolsjevismen" är inte allt. Ty de tyska storhetsdrömmarna och tanken på att genomföra dessa med våld och hänsynslöshet daterar inte från Hitlers framträdande.

— De flesta i Frankrike torde vara överens om att Tyskland varken kan förintas eller hindras från att vara ett...

— Säg det rent ut, ett mycket duktigt och — i en del fall — stort folk, om det också för närvarande är lett av galningar.

— Och låter leda sig, mumlades.

— Hur som helst blir det en utomordentligt svår sak att hantera segern, när den en dag är vår. Att misshandla Tysklands folk vore ett felgrepp av de allierade som inte bör tillåtas. Att bryta ner den mentala deformation Tyskland nu är offer för, går inte med våld: våld är något det redan lidit tillräckligt av. Tyskland måste ha rimliga livsmöjligheter och måste ekonomiskt återuppbyggas. Bara den saken kommer att ta lång tid. Det måste inlemmas i det större europeiska sammanhanget...

— Under kontroll.

— Naturligtvis. Under hederliga och ansvarsställande människors kontroll. Tyskar — och andra.

— Men: kommer tyskarna själva att förstå att "fienden" varken önskar ruinera eller krossa dem? Endast obönhörligt, hur lång tid det än måste ta hos dem återuppväcka den utdöda känslan av intereuropeisk solidaritet, som ensam kan betrygga fred i framtiden.

Att jag här återger dessa repliker, beror på att jag mer än en gång hörde dem eller snarlika upprepas. Inga uttryck för folkhat — men alltid samma fasta övertygelse att i Tyskland måste... *något* ovillkorligen göras om i grund.

På den punkten åtminstone tycktes de tyskar jag träffade i Frankrike och fransmännen själva vara överens.

DE LANDSFlyKTIGA OCH
FRANKRIKES BEFOLKNINGS-
PROBLEM

En dag fick jag tillfälle ögna igenom ett brev från parisiska skolbarn som evakuerats och som tackade för erhållna presenter. Det mest slående där var undertecknarnas namn. Där förekom i stora otympliga barnbokstäver och, såvitt jag kunde se, stavat så här: Bresch, Schottenfeld, Trias, Finkelstein, Leblond, Wolfvitz, Stanislawski, Deval, Barrier, Pahnan, Zredek, Wicki, Stenberg, Quiet, Pitoux, Haydn, Xeves, Le Hémon... Av de aderton avskrivna namnen, inte mer än fem otvivelaktigt franska.

Detta ger en smula återsken av vad det senaste kvartsseklet avsatt i Frankrike och alldeles särskilt i Paris i fråga om främringstillströmning. I stadens utkanter existerar det delar som nästan uteslutande är bebodda av utlänningar, oftast i grupper av en och samma nationalitet.

En annan dag åkte jag bil och som många gånger förut, observerade jag att chauffören talade dålig franska. Jag tittade närmare på honom och tyckte mig ha framför mig en tvättakta son av Mittens rike.

— Ni är kines, inte sant? frågade jag. Men med ett brett grin över hela sitt gula platta ansikte svarade han eftertryckligt:

— Oh nonn, madamme, monngolle!

Hans föräldrar, meddelade han sedan, var ryska ostasiater, fint och rikt folk, stort hus... Flyktingar undan bolsjevikterrorn, på sin tid. Sonen hade varit sju år gammal när man

hamnade i Paris — på vilka vägar, efter vilka äventyr, det visste han inte, sa han: — Vi reste länge . . . Och ehuru han naturligtvis gått i skola, skvallrade hans franska om att familjen troligen alltid mest hållit ihop med landsmän eller andra främlingar.

Om han var belåten? Jo då. Om han önskade vända åter till Mongoliet? — Nonn, nonn, madamme! Han var så kallad statslös men just sysselsatt med att förvärva franskt medborgarskap, varefter han skulle bli värnpliktig: det hade han uppenbarligen ingenting emot, trots han såg mycket fredlig och godsint ut. Jag gav honom frikostiga dricks och han grinade ännu mer, glad, men inte utan bibehållen värdighet.

Att ta emot och efter råd och lägenhet ta hand om flyktingar, landsförvista, politiskt förföljda, hör i Frankrike till de plikter man inte ens diskuterar, om de än ofta inte varit odelat behagliga. Men som en person förklarade det för mig med en viss sublimt osentimental enkelhet:

— Vi ligger ju längst väster ut i Europa, sedan kan man inte komma längre — och vi kan naturligtvis inte kasta de stackars människorna i havet, inte sant?

Problemet är långtifrån nytt. Efter den olyckliga, i blod dränkta polska resningen 1863 till exempel, sökte sig många polacker till det gästfria landet. Jag vet något om det ur bästa källa, eftersom mina egna polska morföräldrar med sin barnskara, däribland min mor, då en liten flicka, i några år levde i landsflykt i Frankrike. Till de helt medellösa bland deras landsmän anslog franska staten då en hjälp av en franc per dag och person: det representerade den gången betydligt mer pengar än nu! I Frankrike var det billigare att leva än i England och kanske behagligare än i Schweiz, två länder som eljes också hört till de typiska tillflyktsorterna för politiskt förföljda.

Alltsedan 1914 räknar man i Frankrike med att ha mottagit minst åtta verkligt stora flyktingsströmmar. Det började med belgarna, flyende undan den tyska invasionen. Så blev det ryssar efter 1917, balter, armenier, greker och spillror av andra balkanfolk, ungrare, varom bland annat kan läsas i den intressanta romanen Fiskande kattens gata. Vidare italienare undan fascismen, tyskar undan nazismen: judar och icke-judar. För ett år sedan spanjorer och i dessa yttersta tider österrikare, tjecker och inte minst återigen polacker.

Som ett faktum står att intet land i hela världen sett sina gränser överskridas av främlingar i sådan utsträckning som Frankrike. De konferenser som sammanträtt i Évian, i London, i U. S. A. för att söka reglera flyktingsfrågan i dess globalitet, har givit resultat praktiskt taget lika med noll. Det verkar som om man stått handfallen inför detta ändå så brännande problem — och Frankrike har alltjämt kvar sina skaror olyckliga.

Den spanska exoden var en fruktansvärd historia: över 400,000 människor lämnade hemlandet inom en tidrymd av några få dagar. En fransman som verksamt och under arbete utan vila dygn efter dygn gjorde sitt bästa för dem, anmärkte inte utan lite bitterhet:

— Och så satt utlandet ändå på sina håll och klandrade oss för att inte allting genast var eller kunde komma i ordning!! Faktum är dock att våra kaserner plundrades på filter, så att våra egna soldater måste sova utan, och våra sjukhus stod länge berövade en hel del nödvändiga förråd. Lyckligtvis att ingenting "hände" just då: epidemier eller — kriget!

Några siffror. År 1936 uppgick främlingskontingenten i Frankrike officiellt till cirka 2,600,000, realiter troligen åt-

skilligt mer, och den har oavbrutet ökat sedan dess. Man kalkylerade då med bland annat:

Italienare	897,000
Polacker	463,000
Spanjorer	410,000
Belgare	211,000
Schweizare	89,000
Ryssar	63,000
Tyskar (bosatta sedan länge)..	50,000
Tyskar (flyktingar sedan 1933)	45,000

I övrigt folk från alla möjliga håll, amerikaner, skandinaver, diverse färgade och så vidare. Alla var ju inte, eller är, politiskt förföljda. Det finns också fria arbetare i olika fack, konstant eller beroende av säsonger, exempelvis svenskar i päls- och skrädderibranschen i Paris, italienare — i stor utsträckning — till skörd- eller vägarbeten i södern, mycket polacker i gruv-distrikten, som en gång lockats av löneförhöjningar, bättre än hemlandets, eller tjecker och rumäner inom handel och bankväsende, därtill alla de, inte minst orientaler, som efter i Frankrike fullbordade universitetsstudier slagit sig ner där och utövar sina intellektuella yrken.

Vid krigsutbrottet lämnade de flesta fast bosatta tyskar landet, endera mobiliserade eller av opportunitetsskäl, men frågan om de tyska politiska flyktingarnas öde var inte därmed löst. Av dessa immigranter internerades för säkerhets skull, enligt tillgängliga uppgifter cirka 15,000 män, varav dock 6,000 snart frigavs igen. Inom interneringslägren rör man sig efter behag, erhåller förplägnad i likhet med den franska soldatens — för många av de

hemlösa en avsevärd höjning av levnadsstandarden. Man får ta emot besök och omge sig med egna tillhörigheter: Frankrike är angeläget att dessa läger inte på något vis ska påminna om de odiösa "koncentrationsläger", som åtskilliga av immigranterna på sin tid stiftade bekantskap med.

Emellertid har många österrikare anmält sig som frivilliga till den franska hären. Den bekante furst Starhemberg, tidigare chef för österrikiska hemvärdet har anhållit om att få ställa upp en österrikisk legion i likhet med de redan befintliga tjeckiska och polska. Jag vet inte om hans förslag lett till påföljd — jag skulle tro, inte. Det är ju särskilt ömtåligt.

De franska myndigheterna har alltsedan krigsutbrottet lättat på formaliteterna för att erhålla franskt medborgarskap, vilket nu söks i större utsträckning än någonsin. Dock prövas alltjämt varje fall omsorgsfullt. Den snabbare naturalisationsprocedur som införts tillämpas dessutom endast till förmån för:

1) Belgare, luxemburgare, schweizare, italienare, spanjorer, 2) den som är minst 18 år och högst 45, 3) den som vistats i landet i minst fem år, ifall han är 18 till 35, eller i tio om han är äldre, 4) den som befunnits till krigstjänst duglig och har företett reguljär anmälan. Inlemmande i armén kan äga rum endast sedan naturalisationens formaliteter uppfyllts — och skulle den ansökande sedermera inte motsvara fordringarna eller endast begagnat anmälan som förevändning, förlorar han åter sitt franska medborgarskap.

I egenskap av främling går det naturligtvis alltid an att tjäna på en linje som ingenting har med naturalisation att skaffa. Den allbekanta Främlingslegionen, föremål för många skildringar av skiftande värde, bildad så länge sedan som 1831, hyser inom sina kadrer folk från alla håll. Legionären behöver inte uppge sitt

verkliga namn och ingen nationalitet: han försvinner i den anonyma massa, vars äventyrliga element, desperados av många sorter och ofta även prima folk bereds lika plats i legionens till omkring ett halvt dussin uppgående regementen. Denna legion är för resten en egendomlighet för franska armén och har motsvarighet — i liten skala — endast i den spanska.

Men den har, som syns, ingenting med nuvarande tillstånd att återopa sig på och jag nämner den blott i förbigående.

Spanjorerna i Frankrike däremot utgör ett högst aktuellt kapitel. Att behålla de bästa av de 180,000 som vid slutet av 1939 ännu befann sig där, hade man ingenting emot. Bland annat är de ju rätt nära stambesläktade med de franska pyrenéertrakternas befolkning. Enligt cirkulär från socialministeriet till prefekturerna, datum 15 november 1939, uppmanades visserligen till snaraste bortsändande av alla spanska familjer som utan tråkigheter eller risker kunde få fara hem. Men samtidigt förklarades, att de kvinnor vilkas män erhållit arbete i franska fabriker, eller som trätt in i franska hären, skulle komma i åtnjutande av exakt samma ekonomiska förmåner som franska kvinnor i motsvarande ställning. Alltså inte vidare lyfta understöd i egenskap av flykting.

Folkpsykologiskt sett är detta en klok åtgärd och vittnar om effektivt sinne för det mänskliga: ty spanjoren är i allmänhet av stolt kynne, värderar att bli behandlad i likhet med landets egna barn och liksom dessa själv få göra rätt för sig. Hans materiella behov är blygsamma, men han vill bli betraktad "som människa", han vill bli högaktad.

— *Il veut être estimé*, fick jag veta.

Jag hade erbjudits tillfälle besöka ett läger för spanska kvinnor och barn i närheten av Orléans. Det hyste närmare 1,000 personer, inkvarterade i ett före detta glasbruk, som inköpts av stadens kooperativa förbund och välvilligt av detta ställts till förfogande för den tid som krävdes. Lägret var primitivt och den unga inspektris som själv for dit för första gången och tagit mig med utan att varsko om besöket (vilket gjordes efter mitt eget val mellan tre eller fyra erbjudna platser), blev uppenbart generad och ledsn åt att jag inte skulle fått se något bättre. Enligt hennes uppgift var detta läger det sämsta av alla hon själv undersökt. Nå ja, ett glasbruk är tydligen betjänt av ganska snålt vinterbonade utrymmen: över somliga av salarna bestod taket rätt och slätt av korrugerad plåt, dörrarna var allmänt otäta, golven mer än lovligt dåliga, de stora fönstren här och där lagade med papp eller trasor. Visserligen var det högt i tak, men på bekostnad av rumstemperaturen.

Den som inte var missbelåten var emellertid lägrets allt i allo, en stadens eller kommunens fattigvårdsman, om jag inte missförstod honom, en liten låghalt herre, möjligen krigsinvalid sedan förra kriget, av någon anledning spansktalande, tidigare handelsresande, berättade han, alldeles obekymrad om elegans och ekiperad i en sliten ylletroja, som blivit spindelvävstunn vid armbågarna. Alla kallade honom monsieur Gustave — ehuru det småningom framgick att Gustave bara var hans förnamn — och han var tydligen en populär figur på stället. Han mottog oss, oanmälda och oväntade, som om ingenting kunnat göra honom gladare än att få visa oss sin installation och linkade före oss ur sal i sal eller mellan baracker och före detta verkstadslokaler apterade till kokrum, förrådsrum med mera, över gyttjiga gårdar, där barn lekte ta fatt, så att gyttjan yrde. Färgen steg och for

på min cicerons, den unga inspektrisens kinder och hon mumlade invändningar, men M. Gustave lät inte rubba sig.

— Se bara, uppmuntrade han frejdigt: ingen behöver här ligga på bara golvet, envar sin egen goda halmmadrass på trettio centimeters höjd däröver! Och tillräckligt med filter, många kaminer i varje sal, och titta på barnen, så livliga och glada!

Detta var sant. För resten såg mödrarna inte heller alltför betryckta ut, där de satt med stickning eller sömnad på kanten av de "sängar" monsieur Gustave trollat fram: mycket enkla träramar med ribbor, på vilka halmmadrasserna vilade utan spår till mellanrum från bädd till bädd. Mellan de långa sammanhängande bäddraderna löpte gångar, i hög grad leriga, ty det var sådant väder ute och de vackra små spanska ungarna sprang ut och in och smorde ner. Kring de svarta järnkaminerna, tre till fyra i var sal, var kvinnorna samlade under jämn palaver, somliga torkande sin lilla tvätt, andra med omelettpannan i högsta hugg över kaminlågan. Spanjorskor lär vara specialister på omelett — och vitlöksdoften fattades inte.

Primitivt var det. Ändå hade herr Gustave inte alldeles orätt i att vara lycklig åt sitt verk. Hans resurser var ringa, men åtminstone svävade gott humör över det hela, trots att många intima tragedier låg bakom.

En liten gosse hade man sålunda hittat alldeles solo på ett tåg, förskräckt och förstummad, oförmögen att redogöra för vare sig namn eller annat. Nu hade han fått hem och fostermor här, medan ansträngningar gjordes att få honom identifierad. Några små hade fötts i lägret: en särskild barnbördsavdelning hade Gustave inrättat och av dessa små nykomlingar i förskingringen var flera faderlösa, ty pappa hade stupat i fält . . . En och annan av dem hade då utom pappans förnamn också fått heta Gustave!

— Ser ni, förklarade gudfadern, huvudsaken är att de får bra mat! Och det svarar jag för. Kött. Legymer. En karamell ibland. Ett halvt kilo bröd per person och dag. Det saknas inte de som under långa tider inte fått äta sig riktigt mätta: därför blir måltiderna alltid en smula fest. Och titta: de är välnärda allihop!

— Hur många är ni som styr med det hela?

— Två damer och jag, svarade monsieur Gustave. För resten får de ordna för sig hur de vill. De har en skola med fyra klasser, bland kvinnorna finns flera lärarinnor. Karlar har vi inte många, men ändå fyra skomakare och några andra hantverkare, så att allt som krävs kan repareras eller göras i ordning på platsen. Pengarna ger staden och staten, vi får hushålla bra, jo jo men, men det går ihop. Var så god och se här, kolkällaren: en ton kol om dagen behöver jag.

I förbifarten tittade vi in i ett rum i en av barackerna. Där residerade lägreets barberare och coiffeur, en storartad gubbe, fritt efter Goyas självporträtt på gamla dagar, hälsande oss, damer på visit, med magnifik både artighet och värdighet. Kring honom fanns en liten folksamling om åtta eller tio personer, stående mot väggarna (eftersom det bara fanns en stol), med andra ord så många som kunde rymmas i gubbens "salong". Alla tycktes befinna sig i den mest upprymda stämning, vi hade hört en kör av skratt innan vi trädde in. Det var tonåringar av båda könen och ett par äldre karlar.

— Han är rolighetsminister, förklarade Gustave. De är inte lite kvicka, spanjorerna! Och uppfinningsrika. Nyligen ställdes de här till med en fest: det blev konsert med sång av en utbildad sångerska som bor här, och så danser, förtjusande! Och nu studerar de in Carmen och tänker uppföra den. Ja, det är snällt och bra folk.

— Aldrig gruff eller ledsamheter?

— Tja, tja... Men man ska bara kunna tala med dem.

— Kläder, det är väl ett problem? frågade den unga inspektrisen som hade sina erfarenheter.

— Därvidlag är det kronisk brist. Barnungar sliter och förstör. De måste ju ha lite roligt. Kan mademoiselle skaffa klädesplagg, är allting välkommet.

Hon skrev upp — och skrev för resten upp mer än det.

Läkaren som vid behov besöker lägret skulle, enligt Gustave, ha sagt att detta är ju obegripligt, här är aldrig någon sjuk! Hur bär ni er åt?

Jag ser utmärkt för mig den lille låghalte M. Gustave i hans mer än anspråkslösa ylletröja med de florstunna ärmågarna, småleende åt den naiva doktorn:

— Hälsa? Det är en fråga om god mat och tillräcklig mat, frisk luft — och lite skämt på köpet.

Under vår tillbakafärd till Paris, gjorde min följeslagerska åter ursäkter för lägret och ville absolut ha mig med till ett annat, ett mönsterdito. Men det är i regel inte mönsteranläggningarna man bör se. Här hade jag i all dess relativa misär fått blicka in i prov på fransk hjärtlighet och förmåga att åstadkomma trevnad med små, ja, ytterligt små resurser. Säkert finns det bättre installationer än denna, kanske också andra inte mycket luxuösare, där tungsinne och missnöje råder. Inom herr Gustaves (efternamnet har jag själv glömt) räjong behöver i alla händelser ingen ha känslan att vara en besvärlig, en påtvungen och illa sedd gäst, och vad det betyder begriper envar.

Men därmed är frågan inte uttömd.

Som alla vet, har Frankrike sedan länge låg nativitetssiffra. Det har inte hjälpt med premier eller med gratulationer till stora barnskaror från republikens president. Egendomligt nog visar Frankrike i jämförelse med andra kulturländer rekordantalet talrika familjer, barn upp till femton, tjugu och fler i ett enda hem. Men det räcker inte till för att förskjuta totalsiffran. Och som ett lämpligt medel till folkökning ser man då öppet an naturalisation av därav förtjänta utländska medborgare. Frankrike har inte fallit offer för de grovtillyxade tyska rasteorierna. De anses där godtyckliga, inte vetenskapligt grundfästa, eller menas de vara blott cyniskt camouflager för politiska manövrer (inställningen till judarna).

Men också i Frankrike gör man naturligtvis skillnad på folk och folk.

Symtomatisk och intressant är bland annat en av doktor René Martial förra året utgiven utredning i detta sammanhang under titel *Vie et constance des races*. Där finner man rapporter om vidlyftiga kranieundersökningar och får veta att parisbefolkningen under senaste par tre sekler blivit ett par tre centimeter kortskalligare. Det behövs inte att man flyttar mer än någon mil ut på landet runt storstaden för att konstatera ökande skallängd igen. Vilka dunkla lagar som driver kortskallarna till städerna eller gör städernas invånare kortskalliga och landsbygdens tvärtom, är inte förklarad och kan inte ännu förklaras, men tabellerna påvisar faktum. Undersökningarna har inte bara rört Paris utan även andra städer och landsbygder och ännu fler egendomligheter har påvisats, till exempel i samband med latituden: kortskallar på höjderna, långskallar nere på slätten, etc.

Vad blodsammansättningar beträffar, drar författaren gräns

mellan "nordiskt" blod (dit även franskt hör) och asiatiskt blandat.

Inom människovärlden eller däggdjurens värld existerar det inte mindre än inom växtriket olämpliga sammankopplingar. Man kan sålunda inte ympa äkta kastanje på så kallade hästkastanje, medan andra ympningsexperiment lyckas väl, vilket varje trädgårdsodlare vet. Man kan inte med fördel para en turkestanisk häst med en percheron, medan exempelvis den orientaliska hästen, araben, i blandning med den belgiska nybildat den berömda ryska så kallade orlovrassen. Den "äkta" engelska hästen härstammar också till dels från orienten. Parar man häst och åsna, får man mulåsnan, härdig — men steril.

Överförd till människosläktet öppnar kunskapen om blodblandningarna intressanta perspektiv. Doktor Martial, vars undersökningar varit ämne för av honom hållna föredrag inför Medicinska fakulteten i Paris vintern 1938—1939, betraktar den franska folkrasen i dess helhet som en typisk "*race-résultat*", det vill säga en osedvanligt lyckad blandningsprodukt. Hur den kommit att bli lyckad till den grad som skett, förklaras inte och kan kanske aldrig bli odisputabelt klarlagt, men författaren jämför den bland annat med filt som framställts av kaninhår av många olikartade kaninraser och som till skillnad från annan filt blir så stark att den inte kan sönderslitas!

Likväl tarvar även det i stort sett vällyckade franska folkbeståndet förnyelse, förnygring. Det får inte stå still eller falla för exklusiv och småningom mördande inavel. Undersökningar har gjorts för att utröna vilka blandningar som ger bättre eller sämre resultat. Den förnämsta blandningen till franskt friskt blod skulle vara den med holländskt. Där kommer man upp till

95 och 100 % chanser att erhålla prima resultat. Det skandinaviska blodet är ungefär lika gott. Än i dag står fransmännen i tacksamhetsskuld till vikingarna... Men blandar sig en fransman med till exempel en armeniska, sjunker procenten av goda chanser till 60, att inte tala om ännu sämre procentchanser. I absolut "renrasighet" kan återigen lura en fara för ensidighet och småningom farligt stillastående, även om rasen i och för sig skulle vara "god".

Författaren drar naturligtvis sina slutsatser i samband med den i Frankrike aktuella återbefolkningsfrågan. Därvidlag har förutseende och klok naturalisationspolitik rang av förstaplansangelägenheter. Det är inte tal om att den ena "rasen" absolut sett måste vara eller alltid förbli överlägsen en annan. Fransk korsning med norditalienare faller ofta bättre ut än en sådan med syditalienare. Polacker är lämpliga och bra som blandning (se Curie), dock helst västpöcker — eventuellt därför att det "asiatiska" inslaget där skulle vara svagare. Men lämpligheten här bevisar ingenting ur värdesynpunkt som sådan och även asiaten har sitt pris, där han passar — om han också inte i regel passar som bästa slags moatjé åt den högtförfinade europén.

Vi vet från kemins område att det existerar ämnen som villigt flyter samman till ett värdefullt tredje, medan det ges andra där det ohjälpligt skär sig. Fördjupade studier på detta fält skulle kunna föra mänskligheten framåt på ett sätt, som ännu endast anas. I Frankrike är man öppen för tanken på dylika fördjupade undersökningar.

I en essäbok av 1939 går Jean Giraudoux i ett av kapitlen in på befolkningsproblemet ur ungefär samma synpunkt som ovan antytts. Skulle nativiteten, säger han, i Frankrike bli stationär där den nu befinner sig, fick man 1985 uppleva en födelsesiffra

127,000 mot 429,000 dödsfall samma år. Rena débaclet. Men till Frankrike strömmar under tiden ovedersägligen människor praktiskt taget av alla jordens varieteter. Varför? Det finns många skäl som kunde anges — men nu framför allt: det *är* så. Under senaste femårsperiod (till 1938) naturaliserades cirka 500,000 av dem. Man har där ett ersättningsmedel och utnyttjar det. Men Giraudoux ropar på ännu mer skärpt noggrannhet vid urvalet.

Han berättar om en amerikansk vän, som för ett tiotal år sedan tillhörde högsta myndigheten i U. S. A. när det gällde att tilldela olika sökande amerikanskt medborgarskap. Obönhörligt förvägrade han detta till fysiskt illa eller bara otillräckligt utrustade människor. Han till och med uteslöt dem som var alltför — fula!

Det är, skriver Giraudoux — på ett ungefär — det är vad vi själva borde ha gjort när rusningen hit började efter 1918. Den som önskar bli upptagen i Främlingslegionen och därmed erhålla rätt att dö för vårt land, avvisas ifall han inte visar sig vara prima liv (fysiskt). Men ännu viktigare är väl att endast fullvärdiga individer tillåtes skaffa franska medborgare till världen.

Vidare: "Det är med orätt som Krigsministeriet sedan några år lagt sig till med titeln Ministerium för det Nationella försvaret (*Ministère de la Défense Nationale*). Det är fortfarande ett ministerium för kanoner, för ammunition och tanks, alltså för förstörelseredskap, alltså för kriget. Men förtjänt av benämningen ministerium för folkförsvar vore det först om det i sig inneslöt följande tre departement: ett för kamp mot dödligheten i Frankrike (alltså bättre folkvård), ett för födelseindex, som inte begär bättre än att få stiga (underförstått: ifall man ordnar med bättre social allmännivå) och ett för Freden. Fosterlandet

Spanska kvinnor och barn i landsflykt.

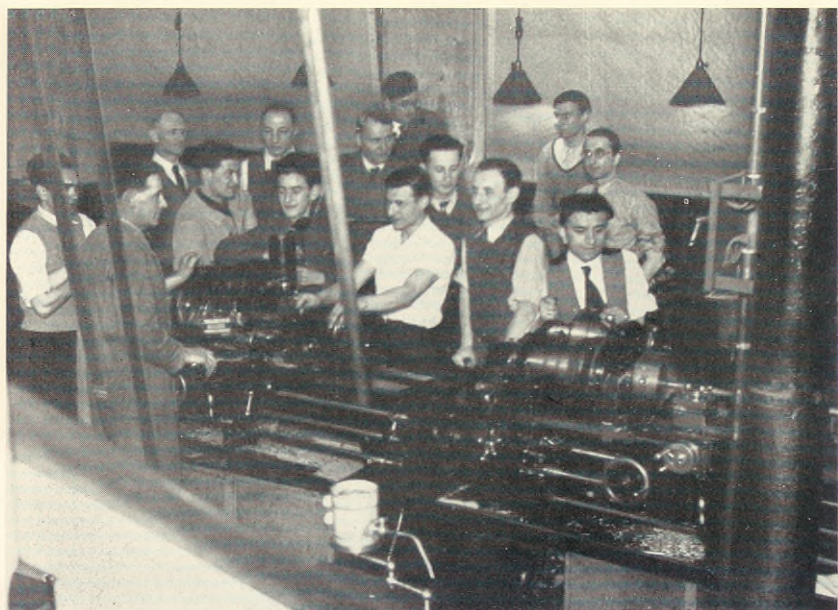
Främlingslegionärer under defilé 14 juli 1939.

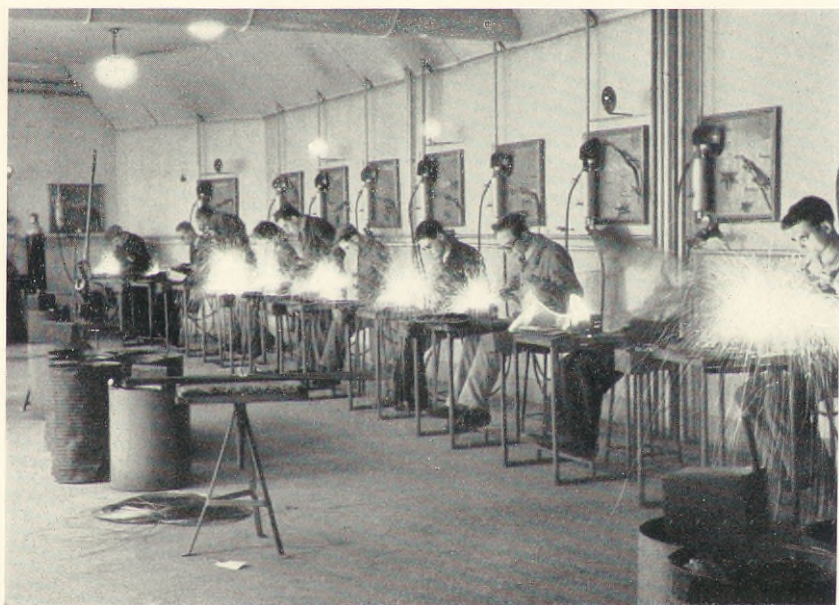
Främlingar i Frankrike anmäler sig till frivillig tjänst i armén.

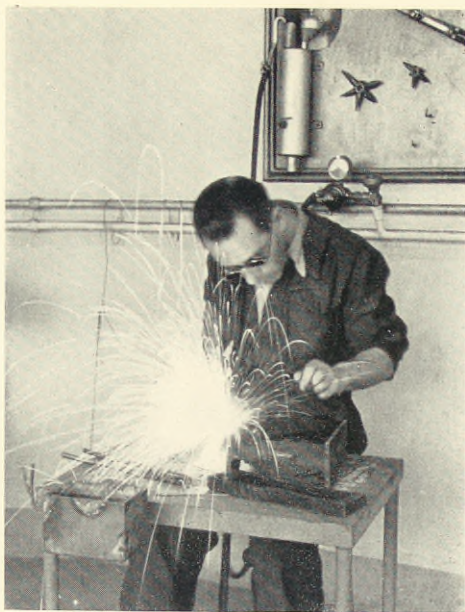
Inskrivning av frivilliga till armén, här greker.

Landsflyktiga intellektuella i smidesverkstaden i Suresnes utanför Paris.

Det verkliga Nationernas förbund!

Ovanligt jobb för en böckernas man.

Åldern mellan trettiofem och fyrtiofem tycks ge bästa resultaten i fråga om arbetsomkoppling.

kan provisoriskt värnas tack vare sina armerade gränser, men definitivt kan det värnas blott genom *fransmän*. — Jag är fullt överens med Hitler om att en inre politik når sin fulländning först om den blir rasbetonad — — —. Vi måste dock ställa problemet helt annorlunda än i Tyskland. Det är hos oss inte fråga om att genom uteslutning gallra fram en primitiv fysisk typ, utan, gärna med andras hjälp, att dana en moraliskt högstående och kultiverad sådan. Det är alltså ett kvalitetsproblem.”

Om än flyktigt får vi här ett begrepp om hur den vitala återbefolkningsfrågan i Frankrike betraktas på ansvarigt håll, medan folkhopar oombedda strömmat och fortsätter att strömma till detta gudabenådade land, skönt, rikt och omväxlande, där atmosfären är mild, där intellektet är klart, språket logiskt, kvickheten subtil, och där tillvaron äger den egendomligt rytmiska karaktär som skänker vad vi alla jordens människor menar med trevnad: möjlighet att andas utan ansträngning, att vila utan dåsighet, att le fritt och — inte minst — att arbeta.

Men jag ville gärna också komma några konkreta fall litet närmare, medan jag nu var där ute. Särskilt önskade jag få veta något om vad man direkt gjorde för de otaliga intellektuella som överallt är hårdast prövade av flyktingarna undan politisk grymhet eller vedervärdiga konjunkturförändringar i hemlandet. Jag tänkte inte så mycket på de kulturens toppar, en Bruno Walter, en Einstein (i England), en filmstjärna som Stroheim, vetenskapsmän av hög klass, som överallt tas emot som odisputabla vinster för det mottagande landet, utan på den beklagansvärda gruppen i stort sett, på dess relativt anonyma massa.

Jag hörde mig för och någon sa, på vinst och förlust:

— Ni borde kanske söka upp M. Chantal.

Vilket jag då gjorde. Och det blev en mycket fängslade erfarenhet.

Adressen var *Centre de Reclassement Professionel*, C. R. P., vid Champs Elysées och monsieur Chantal var direktör där. I en direktörs skepnad väntar man sig utan att reflektera vidare att finna en något äldre, på en gång myndig och vanemässigt älskvärd herre, mer eller mindre tränad att ta emot besök i publicistiskt syfte. Jag var beredd på en dylik gråhårsman. Men när jag efter i telefon uttalad önskan släpptes in i ett stort, mycket sobert smakfullt möblerat arbetsrum, fann jag framför mig vid skrivbordet en ljuslagd, till synes helt ung herre som med iskallt blå, något misstrogen blick rätt in i min frågade mig vad jag ville ha reda på.

Dock, det dröjde inte länge förrän vi var inbegripna i ett livligt samtal om just precis de landsflyktiga intellektuella. Ty där mötte jag hans patos och där blev han talför.

Till att börja med: den något högmodiga inställning man tyvärr ibland stöter på i Sveriges akademiska kretsar, att till "intellektuella" endast skulle få räknas kvalificerade vetenskapsmän — jag antar helst i nobelpristagarklass — den var M. Chantal komplett främmande. En intellektuell är och kan inte gärna vara annat än en människa, man eller kvinna, som arbetar med sitt intellekt, med sin hjärna, och inte företrädesvis med sina händer. Hit hör då flertalet personer inom samtliga, som man säger, manschettyrken, till exempel ingenjörer, bokförare, bankmän, köpmän, handelsresande, artister, litteratörer, naturligtvis läkare, jurister, apotekare, etc., de må sedan stå högre eller lägre inom sitt fack.

M. Chantal började sin verksamhet omedelbart efter utbrottet av judeförföljelserna i Tyskland och därmed följande panik-

artade flykt och hans *centre* grundlades av M. Justin Godard, senator, tidigare minister, om jag inte missminner mig, justitieminister. Det blev inte tal om att försitta tid med kommittéer, där man behjärtat men mer eller mindre amatörmässigt söker fundera ut uppslag eller ordna insamlingar, utan, som det lär heta på sportspråket — det blev greppet direkt. Jag har ovan berört den typiska franska "improvisationens genius": den kom här till användning och gav upphov till ett originellt socialt experiment, som slagit utmärkt väl ut.

— Först och sist, yttrade M. Chantal, ingen välgörenhet, inga allmoseutdelningar! "Välgörenhet" har aldrig i någon tid löst något socialt problem, den har varit en nödfallsutväg, och det är just precis med fortsatt medlidsam välgörenhet man bland de betryckta människor det är fråga om ammar upp den fatala så kallade flyktingsmentaliteten. Särskilt barnen måste genast ur den. En olycklig och plötsligt hemlös människa behöver utan tvivel känna att medmänniskor ömmar för henne, men sympatin måste framför allt ta sig praktiska uttryck.

Faktum är att kroppsarbetaren, maskinarbetaren, ifall han blir väckt genom studier, kurser, läsning, kan tillägna sig många intellektuella vinningar och utveckla dem. Programmet blev då här det rakt motsatta: nämligen att ta hand om uppodlade intellektuella färdigheter och koppla in dem på kropps- eller handarbetets plan. Påtagliga, palpabla resultat av en människas verksamhet på praktiska områden ger henne en säregen tillfredsställelse. Det vet varenda intellektuellt arbetande person som råkar ha en praktisk så kallad hobby. Det ligger en betydelsefull moralisk faktor där, än mer pointerad ifall verksamheten leder till ekonomiskt utbyte. Från denna psykologiska lag utgick hela företaget C. R. P.

M. Chantal berättade att bland dess första elever befann sig sonen till en fabriksägare i stor skala. Han studerade vid något tyskt universitet, var tämligen förläst och anlände till Paris oerhört deprimerad. Men av denna bokmal har det blivit en synnerligen skicklig instrumentmakare, han har gift sig och är nästan rörande lycklig åt den nya tillvaro han fått.

— Men vad lever era elever av under lärotiden?

— Nå ja, somliga får understöd från skilda håll (välgörenhet, nödfallsutväg!) och de fullständigt medellösa försörjer vi ju. Men den försörjningen upphör ovillkorligen samma dag eleven skrivs ut ur skolan. I många fall har vi kunnat skaffa arbete, men inte alltid. Envar får söka. Naturligtvis utbildar vi inte folk för yrken där konstant arbetsbrist råder... Å sin sida betalar eleven sitt underhåll och sin avgiftsfria fostran med god vilja och flit och med den absoluta solidaritet mellan alla som vi begär. Däremot begär vi ingen tacksamhet, välgörenhetsinstitutionernas pest! — och vi visar heller ingen. Bägge parter insatser betraktas såsom fullt likvärdiga och kvittar.

— Det låter osentimentalt.

— Och är det också. Tycker ni vi lever i en tid lämpad för sentimentalitet?

Jag tyckte inte det — och så sporde jag vidare och fick veta:

C. R. P. utbildar folk för samtliga existerande grenar inom metallindustri och -hantverk, vilka för närvarande har högkonjunktur och sannolikt kommer att få behålla den lång tid framöver. Dessutom för alla bigrenar till jordbruket. Inte alla intellektuella kan och orkar lägga hand vid plojen, men det finns många sysselsättningar vid sidan om de tyngre arbetsområdena: snickeri, mekanik, måleri och så vidare. Eller ostberedning —

det sistnämnda en inte oäven bransch för före detta kemister, sköt herr Chantal in. Till Palestina expedierade vi en man som blivit skicklig i det facket och som där borta håller på att bli en rik karl.

Artister har man märkt, vill gärna ut på landet och de kan verka inom branscher som fruktodling, orangeri, uppfödning (höns, får, bin m. m.). Från utgångspunkten intellekt leder vägarna vida omkring. Det finns, säger M. Chantal, inte någon människa med övad hjärnkapacitet som man inte kan *reclasser*, alltså koppla om, män som kvinnor. Hotellrörelse passar somliga, kök till exempel har visat sig fängsla fler än man skulle trott.

Den viktiga, själva den springande punkten i det hela är att ingen ska anse sig vara "för god" till det ena eller andra. Här begås inte missgreppet — som hos bolsjevikerna — att sätta kroppsarbete *högre* än det intellektuella, men heller inte som i andra stora samhällslager, tvärtom. Båda är likvärdiga. Ingen professor i filosofi bör känna sig deklaserad — endast omklasserad — då han på nytt träder ut i tillvaron i egenskap av urmakare — eller kock! Under C. R. P:s första år räknades med 10 % misslyckanden, numera knappt med 1 % och då gäller det vanligen oduglingar som säkert inte heller skulle gjort sig vid något universitet... Man vill starta typen den intellektuella kroppsarbetaren (eller hantverkaren) och han ska socialt blandas med alla de andra — till allmänt bästa. De intellektuella tillför gemenskapen nya banor för tänkande och arbetarna som lärt känna dem i yrkesskolorna har välkomnat dem.

— Det är väl mest unga människor ni har att göra med?

— Nej madame. I början blev vi tillradda att inte dra till oss äldre och heller inte alltför lärda subjekt. Misstag, misstag. Bästa lärlingsåldern har visat sig ligga mellan 35 och 45 år, vilket

förklaras med att en person i de åren så att säga känner sig spela ut sitt sista kort. Han (hon) splittras inte längre av ungdomlig nyfikenhet på för många saker. Vad beträffar lärdomen, också misstag. En människa som hela sitt liv, eller låt oss säga i ett tjugotal år bara suttit över böcker, upplever faktiskt ett underverk då han efter ett par veckors skolning utför en fullständigt liksidig kub av stål! Det verkar på honom som om Livet äntligen trängde in på honom, *livet!* . . . I dessa dagar har vi fått till oss en utpinad tysk docent, en nevrasteniker, utfattig, undernärdd. Han hade i Bibliothèque nationale råkat få plats bredvid en av våra tidigare klienter som nu försörjer sig ordentligt och ger sin lediga tid åt manuskriptforskningar, en rumän. Av en händelse började herrarna prata och resultatet är att docenten nu arbetar på verkstad och har börjat se frisk och rentav glad ut . . . Men våra bästa resultat får vi ofta med handelsresande och advokater. Varför? Därför att det är smidigt folk på grund av vana att handskas med varierande *mänskligt* material. Exempelvis kan en ingenjör, som binds av vissa abstrakta begrepp, vara mindre böjlig. Har madame ätit lunch än?

— Nej. Hur så?

— Därför, meddelade herr Chantal, att jag just ska ut till våra metallurgiska verkstäder i Suresnes och då brukar jag äta på skolan. Vill ni följa med?

— Med förtjusning.

Jag var bortbjuden till lunch och hade trott att jag skulle kunna hinna med monsieur Chantal på en timme. Nu ringde jag genast återbud: man släpper inte en enastående chans att omedelbart i praktik få se det man teoretiskt intresserats av.

M. Chantal hade inte egen bil. C. R. P. är inget affärsföretag, inget som helst lyxcentrum. Visserligen bor kontoret i ett nog så fint hus vid Champs Elysées, men detta har också sin förklaring i psykologisk uträkning: klientelet ska inte behöva känna sig inkorporerat med en verksamhet som falskt blygsamt krupit in vid någon småsjabbig förstadsgata och ser ut att mena att dåligt är gott nog åt den slags folk... Nej, här hedrar man hedersamt arbete genom att hålla bra yttre standard. Denna chantalska tankegång, modernt rationell och samtidigt djupt human, ger en inblick i fransk takt med dess utan — nåja, sentimentalitet utpräglade förmåga att träffa fint och riktigt.

Nere på avenyn tog vi en droskbil, M. Chantal, en av hans verkmästare och jag. Suresnes, som i förbigående sagt är en stor arbetarstad och en fullkomlig mönsterkommun, tack vare sin framsynta *maire*, M. Sellier, ligger nästan rakt väster ut från Triumfbågen. Det är en bit att åka och det gav tid till ännu några frågor.

— Hur startade ni, monsieur Chantal, och vad gjorde ni själv tidigare?

— Jag var... *eh bien, un intellectuel*, även jag! Och jag har gått på en verkstad i en månads tid för att personligen sätta mig in i saken. Att börja med, 1933 och så, skickade vi de landsflyktiga som vi kom i förbindelse med till olika arbetsgivare. Men det var inte bra, de fastnade hos verkmästarna och man försökte också dra nytta av dem genom att låta dem plocka med småsaker. Då sökte jag upp M. Luc, skapare av en hel rad statliga tekniska skolor, yrkesskolor, och han blev intresserad. Och numera har vi våra utbildningscentraler — ett femtontal i landet — fästa inom ramen för dessa officiella skolor. Lärarna där upptäcker snart att de har att göra med gott material i personer

som redan yrkesmässigt vant sig att *tänka*, att lösa problem. På senare tid har arbetsministeriet självt startat institut för omkopp-
ling av yrke och har fått sin välvilliga uppmärksamhet fäst på
oss... Jo, sa M. Chantal med ett småleende, jag väntar rentav
regeringsbesök endera dagen!

I Suresnes gick vi igenom smidesverkstaden, varifrån bilderna
till detta kapitel tagits — och så bar det av till en närliggande
villa, där de flesta av lärlingarna bodde och samtliga åt. I mat-
rummet med sina par enkla långbord, ställda i diagonal för ut-
rymmets skull och sina omaka stolar, såg det först lite hopplöst
ut att pressa in tre personer till. Men det gick, man trängde
ytterligare ihop sig under glada hälsningar och började långa
spilkummar med soppa över lag.

Jag fick plats, armbåge mot armbåge, mellan en bulgarisk
före detta juris studerande i skrupulöst vårdad men i december,
ack så bedrövtligt tunn sommarkostym, och en grek, professor
från Aten, landsförvist av något politiskt skäl, uppehållande
sig i skolan endast av intresse för saken och för att lära dem som
där ännu behöver det — att tala franska.

Vid bordet räknade vi ut att elva nationaliteter var represen-
terade, ett verkligt Nationernas förbund, som sedan soppspil-
kummarna tömts, fick långa omkring stora fat makaroni och där-
efter små syrliga ostar och grågröna, skrynkliga men söta renett-
äpplen. En härlig stämning av välförtjänt avspänning och
allmän vänlighet rådde.

Talar vi inte för ofta och för mycket om allt som skiljer män-
niskorna eller nationerna åt? Borde vi inte lite hellre minnas
och påminna om likheterna? Den funderingen i all tysthet
inställde sig osökt, medan jag avnjöt den frugala måltiden bland

dessa vänner från elva olika länder eller landsdelar, talande elva olika dialekter, sammansvetsade av gemensamma prövningar i det hälsosammaste av alla fostbrödrslag: arbetets.

Och därmed hade jag då fått en liten känning med vad det hårt ansträngda Frankrike i våra dagar gjort och gör för gäster som det likväl aldrig bjudit till sig.

ALLVAR ÖVER VÄRLDEN,
SÖNDAGSMORGON
I NOTRE-DAME

En fransk politiker talade och sa:

— Versaillesfreden var hård, har det hetat, men eftersom den undertecknades, vilket dock inte skedde förrän efter långa diskussioner och efter många eftergifter från segermakternas sida, borde den ha efterlevts. Från tysk sida har detta aldrig skett. Från vår egen, strängt taget lika litet, eftersom man här mycket snabbt trädde in på eftergifternas väg. Om också uttrycket en "rättvis fred" är paradoxalt, åtminstone då man med "rättvis" — och det tycks så — menar att den förlorande parten varken ska förlora eller betala någonting alls! — är det otvivelaktigt att aldrig i historien ett fredsslut ingåtts där segerparten ivrigare än efter 1918 visat sig vilja upprätta ett drägligt modus vivendi för alla och söka jämna väg för småningom inträdande läkning av alla sår.

Vidare: — Upprättandet av den tjeckoslovakiska staten erbjöd ingen fördel för någon av ententemakterna, det skedde för att tillmötesgå de folks önskan som levde i de engagerade landsdelarna och som länge velat undandra sig habsburgarnas herravälde. Samma principer gällde Polen, Finland, Östersjöprovinserna, vilka befriades från ryskt övervälde. De små nationernas rätt var stående ledmotiv. I fråga om kolonier eller länder under mandat, var mandatärmakterna förpliktade att årligen inför Nationernas förbund redovisa sitt fögderi. Och Locarno, slut-

ligen, öppnade 1925 de bästa utsikter till fredlig vidarereglering av ännu inte nöjaktigt ordnade frågor. Den gången var Europa på god väg. Nu . . .

Uttalandena här är inte isolerade, utan återger, tror jag, någorlunda riktigt en uppfattning som många i Frankrike hyser. De som där har reda på det, förvånar sig lite åt att den svenska allmänheten i så pass vid utsträckning som varit fallet medverkat till den för tjugu år sedan lancerade jargongen om Versaillesfredens oerhörda "orättvisa". Om också idealet är svårt att nå i en ofullkomlig värld, menar man att ett närmare studium av saken lätt skulle visat hur lusten att skapa bestående fred också verkligen skapade möjligheter i den riktningen, då Europas framtid, som man hoppades definitivt reglerades.

Vad skulle annat också tjänat till? Vem kastar sig väl godvilligt in i dödliga risker?

En del felgrepp i detaljer erkänns naturligtvis, däribland segerpartens långsamhet att ge det besegrade Tyskland hjälp för själva folkbeståndets återhämtning. Det omedelbara behovet underskattades utan tvivel där och man är inte blind för att bitterhet skapades och bidrog till att grundlägga aggressivitetstillstånd. Detta tillstånd har småningom tyvärr fått principkaraktär och dess återverkningar kan ännu inte i dag överblickas.

Rätt signifikativ för tanken att undvika nya felgrepp är en artikel på ledande plats i den inflytelserika *Le Figaro* i medio av december 1939. Där väcktes förslag om att Frankrikes regering redan vid den tidpunkten skulle tillsätta ett eller annat utskott av betrodda och kompetenta personer vilka i all stillhet — eftersom saken naturligtvis inte ännu kan offentligen debatteras — studerade den blivande fredens komplicerade problem, kort sagt gjorde undan förarbeten med sikte taget varken på land-

vinningar eller politiska kombinationer, utan på den trängande nödvändigheten att samtliga Europas folk bereds möjlighet till ekonomiskt återuppbyggande. I jämförelse med rustningarnas oerhörda kostnader skulle betydande civilisatoriska ansträngningar kräva blott blygsamma summor och de borde, ledda av "förnuftigt regerade stater", igångsättas över hela jordklotet. Med ett ord, begreppen mondialt samarbete, samverkan, förtroende måste väckas till liv igen i gärning.

Hur det nu ska gå till . . .

Första utkastet till antydda planläggning skulle, menade i varje fall Le Figaros skribent, vara en uppgift värdig Frankrike och skulle ge den nuvarande kraftmätningen en djup och fruktbarande mening.

Ett uttalande som detta är heller inte isolerat. Tidskriften *Etudes* skriver i sin tur att "till skillnad mot vad fallet var 1914, sysselsätter numera *le problème de l'après-guerre* alla sinnen". Lika mycket som man i Frankrike står enig om viljan att föra kriget till klar seger, lika mycket vet man att denna seger måste bli utgångspunkt för bättre framtid. Det är inte endast frågan om Frankrike numera, det gäller Europa — och världen.

Vad man förebrår Tyskland är inte dess anspråk på rangplats, detta anspråk är inte orimligt hos ett sjuttionionersfolk, utan den "preussiska" mentalitet som blivit en så tacksam jordmån för hitlerismen och dess avarter, en mentalitet som skänker den i och för sig icke-orimliga tyska pretentionen dess för ordnat internationellt liv fatalt upplösande kynne. Det blir en ömtålig uppgift att genombryta dess pansar och det kommer inte att kunna ske i ett drag. Men framkomliga vägar måste finnas — såvitt det överhuvudtaget ännu existerar tyska medborgare som lyckats behålla sin inre oavhängighet.

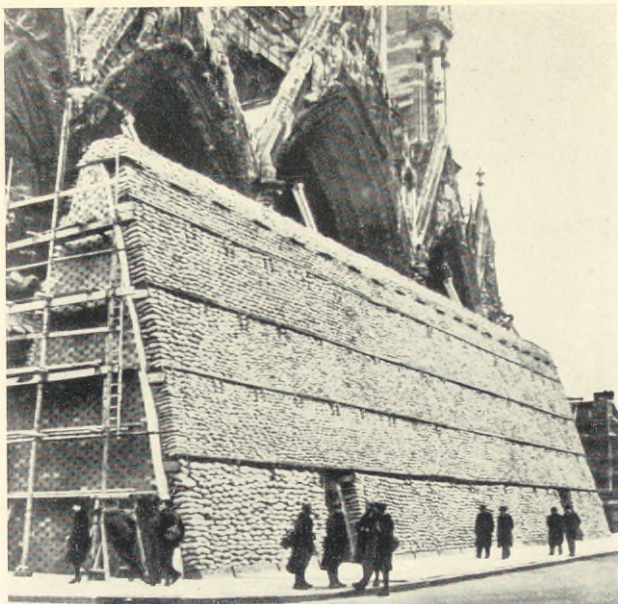
Mer eller mindre koncist kan man få den uppfattningen uttryckt av "mannen på gatan" och man får höra den ventileras i intellektuella kretsar eller uttalas av politiker. Allvar har lagt sig över Frankrike — och allvar ligger över all världen. Kriget förs i Frankrike utan folkhat, det är sant, men med en kanske tidigare aldrig erfaren beslutsamhet och med vetskap om att segraren måste vara värdig ansvaret.

Det saknas inte ödmjukhet i detta ståndpunktstagande.

Under tiden är krigets finansiering ett av dagens förstahandsbekymmer, ett bekymmer man kan göra sig begrepp om, då man till exempel i en ekonomisk översikt möter uppgiften att statens utgifter 1940 mycket sannolikt kommer att belöpa sig på en miljard francs per dag (hundra millioner kronor). Programmet tycks då vara: mesta möjliga inkomst till statskassan medels beskattningar, minsta möjliga genom inflation. Hitintills eller kring nyår 1940 hade det, enligt uppgift, lyckats finansministeriet att skapa inflation endast i mycket ringa skala, ett stort framsteg jämfört med 1914—1918.

Under perioden augusti — december 1914, påpekades, hade sålunda utläggerna i sedelutgivning från Banque de France's sida uppgått till femtio millioner francs efter nuvarande kurs, medan det under nuvarande konflikt under motsvarande tid stannat vid fjorton. Maximum av medel beräknas emellertid komma att skaffas fram genom lån, huvudsakligen långfristiga för att undvika ansvällning av de kortfristigas totalitet med ty åtföljande svårighet att manövrera det hela.

En detalj på det praktiska livets område saknar kanske inte intresse, nämligen den att samtliga krigsministeriets industrier — vilkas aktivitet två- och fyrdubblats inom ett par månader —

Det blir gott, den dag man får plocka bort sandsäckarna från Reimskatedralens fasad.

Gudstjänst i en pariskyrka, Notre-Dame des Victoires, vid krigsutbrottet.

Monument rest till åminnelse av slaget vid Marne, som 1914 räddade Frankrike och som skulle invigts i september 1939. Det är uthugget i granit och trettiosex meter högt.

infört det s. k. Bedauxsystemet, vars princip residerar i mätning av mänskligt arbete genom tillämpande av en "arbetsenhet", eller som man i Frankrike kallar det en Bedaux, ännu enklare uttryckt, en B, definierad sålunda: "det arbete en normalt skicklig arbetare vid normalt arbetstempo kan utföra på en tidsminut, då han även tillgodogör sig den nödvändiga återhämtningen."

Genom Bedauxmätningarna skapas standardvärden, där begreppet *arbete* är grundval. Fordringarna på arbetaren ställs efter i huvudsak följande fyra utgångspunkter:

Skicklighet och erfarenhet,
ansvarskänsla och intellektuell kapacitet,
fysiska kapaciteter,
hygieniska risker vid arbetet.

Dessa klassificeringar bildar underlag för betalning enligt normalprestation per sextio B-timme. Systemets ändamål är rationalisering men inte utsvevning. Dess utgångspunkt är den allbekanta taylorismen, men det vill undvika de tendenser till utpumpning som i många fall följer med denna. Med något som den sovjetryska, en tid mångomtalade stachanovrörelsen, rätt och slätt topprestationer av mest primitiva slag, aldrig gångbara i längden, har det givetvis ingenting att skaffa. Bedaux räknar med en viss "normal" arbetstakt, där momentet återhämtning allt efter arbetets art med mera noggrant kalkylerats, så att utslitning undviks, såväl för stunden som i längden. Som utgångspunkt för löneroglering har det, fränsett nu Frankrike, accepterats av arbetarvärlden på många enstaka håll, bland annat i Sverige i ett tiotal industrier och ännu mer i Finland, hos till exempel Arabia i Helsingfors, som, därest jag inte felunder rättats, är Europas största porslinsindustri.

I Frankrike ingår tillämpningen av systemet, som uppfunnits av den fransk-amerikanska ingenjören Bedaux, i det väldiga komplex av strävanden att rationalisera tillvaron på samtliga arbetsområden, kanske törs man säga tillvaron överhuvudtaget.

Men rationalisering är inte allt, är inte nog.

Det har uttalats att Finlands nästan obegripliga tapperhet och motståndskraft kan förklaras av att dess folk inom sig hyser stora moraliska resurser och värden, religiösa och andra. I Frankrike, alla yttre och inre olikheter till trots, kan man i dag få en fläkt av samma intryck. Det må vara sant, att man inte där slåss direkt och uppenbart för livet — ännu inte i varje fall. Men övertygelsen om lägets oerhörda svårigheter torde genomsyra de flesta och kraftkällan till vilja att möta dem och lösa dem ligger säkerligen även där på tysta djup.

Under det tjugotal år av ovisshet och politisk gungning som i Frankrike följde på förra segerns desillusioner, har nationen småningom samlat sig kring nya värdesättningar. Om en direkt religiös renässans vittnar det faktum att under dessa få år den ena kyrkan efter den andra byggts upp inom Paris' ytterområden, där befolkningen redan så gott som fullständigt hade tappat kontakten med mera fördjupat andligt liv, nu alltså åter samlat i form av kyrkoliv.

Ifall detta kan anses vara symtom på hausse för moraliska värden, möter man dem också på andra fält. Så i form av nyss antydda strävan efter praktisk syn och målmedvetenhet, så i form av ökande frasfrihet. Inga dimbildningar! Oviljan mot dimma är ju, om man så vill, redan rätt fransk, det kunde varit en fransman som präglade satsen att "det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta". Men mer än så: man tycks i dessa tider göra upp räkningen med svagheten för många små excentriciteter, man

slopar raskt diverse små tilljordheter. Inom esteticismens område kan det komma fram öppna medgivanden om estetiska eller moraliska världens plusförande till skönhet såsom sådan: sammanhållande tendenser marscherar fram i motsättning till de dissociérande. I en föreläsning av en högt skattad konsthistoriker av yngre generationen hörde jag bebådas vilja till enhet, samling, fasthet som bärare av konstens morgondag.

Atmosfären både förtätas och svalnar. Horisonterna klarnar.

Allt det där är ju fina trådar, kanske ännu nästan ogripbara. Men jag tror inte att de antydningar till intryck jag erhöll är oriktiga.

Sista söndagen i Paris gick jag i mässan i Notre-Dame.

Det hör till mina riter när jag vistas i staden att åtminstone en gång besöka Notre-Dame i dess från dagsjaktet isolerade förnäma resning på Cité-ön mitt i Seinen, i hjärtat av denna stad som inte mindre än Rom kunde förtjäna benämningen Urbs æterna.

Man bör ta tid på sig och blott långsamt närma sig domens höga fasad. Långsamt gick jag över den luftiga och till och med rätt gärna blåsiga, vitt tilltagna öppna plats som där breder ut sig. Parvis Notre-Dame, som den helt antikt fortfarande heter, numera modernt asfalt- eller stenbelagd, utjämnad och slät, vanligen ganska tom eftersom bostadsbebyggelsen är ringa närmast runtom, välkomnar generöst solens välsignade strålning, därest solen behagar lysa, ligger eljes skinande blank efter regn, eller grå under diset från floden som flyter tätt förbi längs Quai de l'Archevêché — Ärkebiskopskajen.

Osökt kan ens inbillning här gå hem till Victor Hugos fantastiska skildring av den samlingsmarknad för trashankar,

tiggare, dårar, spetålska eller andra såriga och lemmalytta som en gång låg dår — bara för några sekler sedan. Ja, man formulerar det verkligen så: *bara* några sekler! Seklernas mångfald blir liksom betydelselös på denna mark.

I sitt företal av 1831 till det mästerverk som bår katedralens namn, berättar Victor Hugo att han vid ett tillfälle, då han besökte den, i en skum vrå plötsligt upptäckte ett av mänsklig hand i muren inristat ord. Av vissa egenheter i bokstävernans utformning kunde han döma om deras åldriga, närmare bestämt deras gotiska karaktår, men det ensamma ordet var eljes tecknat i grekiska versaler. Det var ordet ÖDE. Fyndet gjorde på diktaren ett intensivt intryck. Vilken osäll ande var det väl, frågar han, som en gång drivits att, innan han lämnade vår värld, på denna mörka stenmur inrista sitt tunga memento, "tecknet för brott eller olycka", kallar Victor Hugo det: — "*Stigmat de crime ou de malheur.*"

Når diktaren några år senare ånyo sökte upp samma ställe, hade stigmat emellertid försvunnit. Men, avslutar han sitt företal: — "Utifrån detta ord har min bok skrivits."

En liten stund stod jag stilla i den kyligt frostbitna söndagsmorgonen och sökte i fantasin återuppleva den hugoska episoden, mer än hundra år gammal, redan då anknyttande till ett långesedan förflutet, men alltjämt och än i dag aktuellt.

ÖDE, *stigmat de crime et de malheur* . . .

Framför mig lekte några barn med krithagar och kulor mittpå den ödsliga parvis'n, obekymrade om biltrafik, ty här fanns ingen. Så klättrade min blick uppför domens torn, kring vars krön fåglar kretsade i luftens klarhet. Och med ens mindes jag en annan diktare, den patetiska krönikören Charles Péguy, stupad 1914.

"De har kallat dig lätt, parisare", skrev han i meditation inför Notre-Dame, "de har kallat dig lätt, emedan du är snabb och livlig. Men jag har vägt dig och jag har inte funnit dig lätt — du byggare av katedraler . . ."

Ligger inte hela vår samlade mänsklighets hopp om framtid ankrat i vissheten att ingen befinns för lätt som inom sig bär lust att till den gudomliga skönhetens tjänst *bygga upp*?

Genom sandsäckarnas barrikader trädde jag så in i templet. Mässan hade redan för en stund sedan börjat. Orgelbruset dog just bort under valven och medan jag sökte och fann en sittplats bland de par trehundra människor som samlats här, uppsteg i predikstolen en ung dominikanermunk med allvarligt ansikte, mer likt en militärs, en besinningsfull strateg än en människofiskares.

Till ämne för sin predikan hade han valt ärkeängeln Mikael, den stridbare, han som nedslog Lucifer.

Lucifer i sin vanvettiga dristighet hade vågat stiga fram och utropa sig själv till Guds like: "Jag har beslutat att höja min tron ända upp över stjärnornas fästen" . . . Universum ryste inför blasfemin, evighetens pelare skalv, de stora vattnens vågor slutade att slå, allt tryckte i rädd tystnad inför det oerhörda. Då med ens ett rop ljud, ett rop, som en basunastöt ekade det, lika utmanande och än mer oförfärat: "Vem är den förmätne, vem är den högmodige?" Det var Mikael som för första gången lät höra sin stämma. Och nu lyssnade allt.

De två himlahärarna drabbade samman till kamp, Lucifers och Mikael. Från denna de tvenne Viljornas, de tvenne Urprincipernas strider i seklernas begynnelse äger vi inga detaljer, de är oss dolda inom de för oss ofattliga, outgrundliga mysteriernas område, förklarade munken vidare. Men vi vet och tror, ja, Herre,

vi tror det, att alltsedan dess står Mikael med sitt bart blixtrande svärd fast redo att åter och åter gå fram såsom bekämpare av Guds fiender, förmedlarna av våld och ondska och övergrepp... Genom epokerna och historien har hans bana burit och den bär alltjämt. Ännu har han uppgifter som Guds förste fanbärare och än ska han mäkta nedslå Lucifer... mörksens furste, högmodets furste, sådan denne i dag åter lever på jorden, inkarnerad i skepnad av människor.

— Ni vet alla vilka gudsfienter jag syftar på! ropades djärvt från predikstolen. Kyrkor brinner, kvinnor och barn försmäktar, fängelserna fylls...

Den klara, ungdomligt kraftfulla rösten utan spår av salvelse fyllde katedralens pelarskog. De nutida gudshädares namn han syftat på hade inte uttalats — men alla kände dem.

Altartjänsten fortsatte med offertoriet, offerhandlingens symbol, med nattvardsbönerna, med kommuniionsakten som i sig samlar de närvarande till den enhetlighetsförnimmelse som är en av kristens kyrkas grundläggande tankar och bärande tillgångar. Så kom välsignelsen, mässans slutpunkt, efter vilken orgeln tog vid igen för att ledsaga ut menigheten, som lämnade sina platser.

Vad som spelades vet jag inte, jag är inte så musikaliskt bevandrad. Men nu upprepade musiken predikans text som om den osynliga organisten gripits av denna så att han impulsivt, ovillkorligt måst söka sublimeras i toner. En storm bröt loss, ett rytande orkanväder. Musiken blev revolt, hädelse, rasande förnekelse, Lucifers trots utan skam. Dån och brak över slagfält av överjordiska dimensioner fyllde rummet, de apokalyptiska ryttarnas hejdlösa galopp drog förbi med alla krigets kval och lidanden i släptåg... Orgelpiporna måste ha skälvt, de breda

metallstammarna måste ha hettat där uppe på den väldiga läktaren. Det föreföll mig som om många av församlingen påskyndade sina steg bort, liksom hade det blivit dem för mycket...

Till det yttersta ansträngdes också orgelns krafter för att slutligen nå fram till och i ett åskmuller av disharmonier tolka vår egen fruktansvärda tids förvillelser, mot vilka en Mikael alltjämt har att oförtröttat dra sitt svärd.

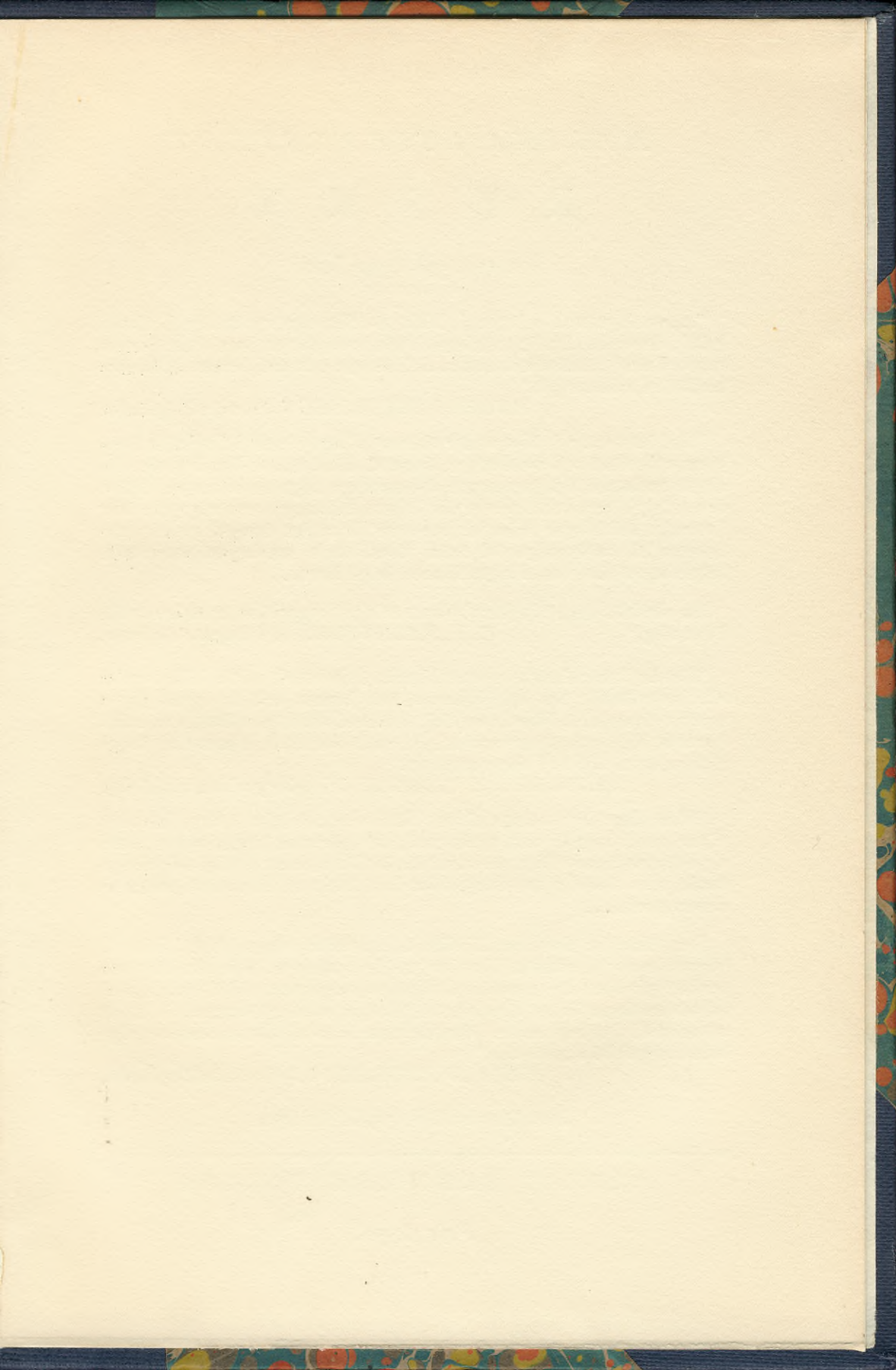
En ung flicka bredvid mig och jag själv och kanske några till satt kvar på våra stolar i skeppet — och efter en stund märkte jag att flickan grät.

Men stormen bedarrade. En durton trädde in, småningom alltmer sångbart mild. Sus av hopp om nya och ljusare tidevarv svepte över våra lutade huvuden. Olja göts på de upproriska vågorna, över de förödda slagfälten sänkte sig ro. Medan de sista i församlingen på utgående nådde dörrarna till den blekt decembersolbadade Parvis Notre-Dame med de lekande barnen, förbyttes tongångarna, hotet blev ånger, hatet blev löfte, vreden tack och lov. Det kom som ett under.

Och himmelskt lugn bredde sig äntligen över vår jord i dess litenhet, dess begär och förmäthenhet, helande dess sår — och förlåtande den dess skulder.

INNEHÅLL.

Färd till Maginotlinjen	5
Fyrtio meter under jordytan	19
Andra dagen vid fronten	31
Kriget utan folkhat	43
Civilt vardagsliv	61
Défense passive — civilberedskap	77
Kvinnornas insatser	89
Bland tyskar	105
De landsflyktiga och Frankrikes befolkningsproblem	121
Allvar över världen, söndagsmorgon i Notre-Dame	147

MARIKA STIERNSTEDT

RYSKT

En resa på egen hand.

"...en lugn och oduperad blick, en förmåga av saklig, lidelsefri kritik, en omisstkännlig sanningskärlek, som gör att man läser hennes rapport med tillitsfullt intresse... I sin art och sitt format är hennes berättelse mönstergill."

ANDERS ÖSTERLING i *Svenska Dagbladet*.

"Vad hon sett och hört under en resa på egen hand i Sovjet är återgivet oförvillat och utan några överord. Med tränat öga förstår hon att av turistens löst hopkomna fotomontage foga en bild som träffar den svårgripbara verkligheten där bakom. Sällan, om ens någonsin förr i svenska skildringar från Sovjet torde för resten den grå ryska verkligheten så fullkomligt fri från förutfattade meningars varierande belysningseffekter ha trängts läsaren in på livet..."

En särskild eloge förtjäna bokens många fotografier, som äro unika i sitt slag."

C. F. PALMSTIERNNA i *Dagens Nyheter*.

"Det är överraskande mycket Marika Stiernstedt sett och lärt under sitt korta besök hos bolsjevikerna, och hennes bok är ogensägligen mycket givande... Hon är en klok dam med säkert omdöme, som hållit huvudet kallt och observerat miljön med klar blick, ehuru den långtifrån motsvarade vad hon väntat sig."

HENNING SÖDERHJELM i *Göteborgs Handelstidning*.

"Man läser inte många sidor, förrän man börjar lystra, intresset växer, snart nog är man ryckt med, och när man lägger boken ifrån sig erkänner man villigt, att något av det bästa, mest sakliga och fängslande, som skrivits om Sovjetriket har flutit ur en svensk författarinnas penna..."

Rent litterärt sett har Marika Stiernstedts senaste bok blivit till hennes mest betydande. Den är utmärkt skriven, och det eleganta språket gör även de genom innehållet tyngre partierna lättlästa. 'Ryskt' rekommenderas livligt allmänheten. Det är en tungt vägande bok, ett allvarsord, värt begrundan i den nuvarande, av sådana orosmoln präglade europeiska situationen."

HARALD SCHILLER i *Sydsvenska Dagbladet*.

Rikt illustrerad. 8: 50, inb. 11: 50.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 6: 50.

MARIKA STIERNSTEDT

Allvar över Frankrike

Redan under förra världskriget var Marika Stiernstedt tack vare inflytelserika franska förbindelser i stånd att som "ensam kvinna vid fronten" ge svenska läsare initierade skildringar av Frankrike i krig. Även under nu pågående världskrig, närmare bestämt i december 1939, har hon varit i tillfälle att på närmare håll än vanliga utländska korrespondenter följa livet vid och bakom fronten. Som "fronten" får man väl i detta fall räkna den mångomtalade Maginotlinjen, detta enastående befästningsverk, Frankrikes stolthet och fasta sköld, i sin sinnrikhet och effektivitet väl värt att inrangeras bland den nyare tidens underverk. Marika Stiernstedts skildring av Maginotlinjen är av ett enastående intresse och hittills utan motsvarighet i svensk litteratur.

Men det moderna kriget utkämpas icke bara vid fronterna, det är ett komplex av många olika faktorer och författarinnan har hunnit med att sätta sig in i de flesta. Den civila försvarsberedskapen, särskilt den del därav som är anförtrodd åt landets kvinnor, evakueringsfrågor, det kommersiella livets omläggning och anpassning, flyktfrågan är blott några av de ämnen hon upptar till behandling.

Som gammal frankrikevän och frankrikekännare inregistrerar författarinnan känsligt differenser i atmosfär och stämningar. Ehuru Frankrike står fullt enigt i viljan att föra kriget till klar seger, tror hon sig likväl kunna konstatera att 1939 års världskrig, i motsats till det förra, för Frankrikes del föres utan hätskhet och folkhat och i den fasta förvisningen att denna seger skall bli utgångspunkten för ett lyckligare Europa.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 6: 50.

3175

3,50
VARASTADENS
Bokhandel
GÖTEBORO

6000375833

Göteborgs universitetsbibliotek

